

KAPITTEL 7

Andre samfunnspolitiske spørsmål**7.1 ANDRE SAMFUNNSPOLITISKE SPØRSMÅL****7.1.1 Innledning**

Samarbeid om andre samfunnspolitiske spørsmål omfatter samarbeid på felter som ikke direkte er knyttet til gjennomføringen av det frie varebytte og fri bevegelse for kapital, tjenester og personer. I EF omfatter dette samarbeidet blant annet miljøvern, spørsmål vedrørende arbeidsmiljøet og andre arbeidslivsspørsmål, forskning og utvikling, utdanning, forbrukervern, selskapsrett, statistikk, små og mellomstore bedrifter, mediespørsmål, turisme og katastrofeberedskap.

På disse områdene er det et økende behov for internasjonalt samarbeid. Særlig tydelig er dette når det gjelder miljøvern, der de største problemene bare kan løses gjennom et forpliktende samarbeid over landegrensene. Felles tiltak innenfor utdanning, forskning og utvikling, små og mellomstore bedrifter, turisme og statistikk kan bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget og bedre næringslivets konkurransevne. Sterkere økonomisk integrasjon øker også behovet for et utvidet samarbeid over landegrensene om arbeidsmiljø- og arbeidslivsspørsmål og forbrukerpolitikk, for å sikre en fornuftig avveining mellom økonomiske interesser og samfunnsmessige hensyn.

Den sosiale dimensjon er EFs samlebetegnelse for alle tiltak som sikter mot å utvide arbeidstakernes og enkelte andre gruppers rettigheter innenfor Fellesskapet. Den omfatter bl.a. tiltak på områdene arbeidsmarked, arbeidsmiljø, medbestemmelse i arbeidslivet, likestilling mellom kjønnene, utdanning samt tiltak for vanskeligstilte samfunnsgrupper.

Etter at EFs stats- og regjeringssjefer i desember 1989 vedtok EFs sosiale charter, er den sosiale dimensjon blitt en viktigere del av samarbeidet. Charteret er en prinsippklæring som definerer politiske mål for de forhold som omfattes av den sosiale dimensjon. Siden det sosiale charter ble vedtatt, har Kommisjonen som ledd i et eget sosialt handlingsprogram fremlagt forslag til 47 konkrete tiltak for å realisere charterets målsettinger. Alle forslagene skal etter planen være vedtatt innen utløpet av 1992.

Innen EF gjør det seg gjeldende ulike syn på hvilket omfang den sosial dimensjon skal ha i samarbeidet. Den dominerende oppfat-

ningen er imidlertid at den sosiale dimensjon er en nødvendig del av integrasjonsprosessen, for å sikre en rimelig balanse mellom økonomisk og sosial utvikling.

For EFTA-landene har det vært et viktig siktemål at Avtalen skulle sikre bredest mulig deltakelse i det eksisterende samarbeidet i EF om samfunnspolitiske spørsmål. Videre ønsket EFTA-landene at Avtalen skulle fastlegge effektive samarbeidsformer som kunne gi påvirkningsmuligheter og medinnflytelse i utformingen av tiltak på de disse områdene. Hovedprinsippet for samarbeidet skulle være full og likeverdig deltakelse for EFTA-landene, med tilsvarende rettigheter som EF-landene.

EØS-avtalen skaper et rammeverk og en forpliktelse for partene til å utvikle et samarbeid om samfunnspolitiske spørsmål.

Avtalens Del V (S.v. 1 s. 20) omhandler allmenne regler som gjelder for de fire friheter, mens Avtalens Del VI (S.v. 1 s. 22) regulerer samarbeidet utenfor de fire friheter. Samarbeidet som omfatter arbeidsmiljø og andre arbeidslivsspørsmål, forbrukervern og miljø har betydning for begge områder og er derfor regulert både i Avtalens Del V og Del VI.

Avtalens Protokoll 31 (S.v. 1 s. 175) inneholder de nærmere målsettinger for samarbeidet på områder utenfor de fire friheter.

7.2 MILJØVERN**7.2.1 Innledning**

De største utfordringene i miljøpolitikken kan bare løses gjennom forpliktende samarbeid over landegrensene. Omlag 90 pst. av luftforurensningene i Norge kommer fra andre land. Et utvidet miljøsamarbeid mellom EFTA-landene og EF vil gi nye muligheter til å bekjempe de grenseoverskridende miljøproblemene.

Samarbeid for å løse slike problemer skjer i dag gjennom regionalt og globalt samarbeid. EFTA- og EF-landene samarbeider under inngåtte internasjonale konvensjoner og avtaler, samt i pågående forhandlingsprosesser som forhandlingene om globale konvensjoner om henholdsvis klima og bevaring av det biologiske mangfold, i FN's miljøprogram (UNEP), i FN's økonomiske kommisjon for Europa og Nord-Amerika (ECE) og i Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD).

Det er i de senere år også innledet et omfattende miljøsamarbeid med land i Øst-Europa.

EFTA-landene har i begrenset omfang hatt miljøvernssamarbeid med EF siden tidlig på 1970-tallet. To felles ministermøter mellom EFTA og EF, henholdsvis i Luxembourg i 1984 og i Noordwijk i Nederland i 1987, la grunnlaget for en styrking av miljøsamarbeidet. Samarbeidet har i hovedsak hatt karakter av informasjonsutveksling.

EØS-avtalen innebærer at det nå innledes et mer forpliktende miljøvernssamarbeid mellom EFTA-landene og EF. Avtalen er trolig den mest omfattende miljøavtale Norge har inngått.

Størst direkte betydning får EØS-avtalen når det gjelder forurensning, der den får innvirkning både på regelverk, virkemiddelbruk og forvaltning. Men ikke bare den delen av Avtalen som særskilt omhandler miljøvern, vil være av betydning for miljøet. Avtalen gir for første gang Norge muligheter til å drøfte miljøproblemer i fora der også økonomiske og handelspolitiske problemstillinger drøftes, og hvor miljøspørsmål kan sees i en videre sammenheng. Erfaringene fra internasjonalt samarbeid viser at også små land, gjennom god saksforberedelse, kan få betydelig innflytelse over resultatene. Gjennom EØS-samarbeidet kan miljøpolitiske tiltak treffes for en så stor region at vesentlige resultater kan oppnås.

7.2.2 EFs miljøvernpolitikk og regelverk

EFs miljøvernpolitikk er en sum av medlemslandenes nasjonale politikk og den felles miljøvernpolitikk som utformes av Fellesskapet. Grunnleggende retningslinjer for EFs miljøpolitikk legges gjennom flerårige handlingsprogrammer og årlige arbeidsprogrammer. Den felles miljøvernpolitikken utformes gjennom vedtak i EFs råd og innføring av felles regelverk og iverksettes bl.a. gjennom EFs tilslutning til internasjonale konvensjoner. EFs regelverk på miljøområdet er omfattende og har gjennomgått en betydelig utvikling.

Miljøkrav til produkter

Fritt varebytte mellom landene forutsetter mest mulig ensartede krav til produktene. Slike produktkrav, som i EF utgjør en omfattende del av regelverket, har oftest til formål å ivareta særlige hensyn som f.eks miljø, helse, sikkerhet, forbrukerinteresser m.v. Brede produktområder er omfattet av slike krav.

I EFs arbeid for å avvikle og forebygge tekniske handelshindre, legges det også stor vekt på å fastsette regler som sikrer et høyt nivå for

helse, sikkerhet, miljø og forbrukerbeskyttelse. I Romtraktatens art. 100a, 3. ledd, forutsettes det at Kommisjonens forslag til regelverk skal bygge på et høyt beskyttelsesnivå. Videre er det i de fleste direktiver innarbeidet sikkerhetsklausuler som innebærer at prinsippet om fritt varebytte kan tilsidesettes dersom hensynet til sikkerhet, helse og miljø tilsier det.

På miljøområdet er kjemikalier det største og viktigste feltet som er fullt harmonisert. Også områder som krav til kjøretøy (avgasser o.l.), ozonnedbrytende stoffer, bioteknologiske produkter, sikkerheten ved leketøy, plantevernmidler og kadmiuminnholdet i kunstgjødsel reguleres av slike bestemmelser. Et felt som i større grad enn hittil vil bli regulert av direktiver med hjemmel i artikkel 100 a er avfallspolitikken.

EØS-avtalen fastslår en målsetting om at det skal legges til grunn et høyt beskyttelsesnivå for helse, sikkerhet og miljø i den videre utvikling av felles regler. For nærmere omtale av de harmoniserte produktkrav i EF, og EØS-avtalens bestemmelser om dette, vises det til proposisjonens kapittel 4.

Produktområder som ikke dekkes av felles produktkrav

For de områder som ikke dekkes av felles regler om produktkrav, er utgangspunktet i EF at produkter som er tillatt omsatt i ett land, også skal være fritt omsettelige i andre medlemsland.

EØS-avtalens Artikkel 11 setter forbud mot mengdemessige importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning. Artikkelen har samme ordlyd som Romtraktatens art. 30 og må derfor i henhold til Avtalens Artikkel 6 forstås i samsvar med EF-domstolens avgjørelser vedrørende bestemmelsens innhold.

Det foreligger i EF en omfattende rettspraksis som kan sammenfattes med at forbudet i Artikkel 11 vil omfatte alle handelshindringer som direkte eller indirekte hindrer samhandelen mellom avtalepartene. Artikkelen får imidlertid bare anvendelse for de områder som ikke er dekket av felles regler om produktkrav. I de avgjørelser hvor EF-domstolen har måttet foreta en avveining mellom prinsippet om fritt varebytte og andre interesser som kommer i konflikt med prinsippet, har den slått fast at et produkt som kan omsettes lovlig i ett medlemsland, også skal kunne omsettes i de andre. Den har likevel slått fast at regler som rent faktisk virker handelshindrende, ikke nødvendigvis behøver å være i strid med Artikkel 11 så fremt de tilgodeser viktige samfunnsmessige hensyn og ikke går

lenger enn strengt nødvendig for å ivareta dem. Det er dette som gjerne kalles «Cassis de Dijon»-prinsippet. Tiltak begrunnet ut fra forbrukerhensyn, miljøvern, hensynet til arbeidsmiljøet og effektiv skatte/avgiftskontroll, har f.eks. vært akseptert av EF-domstolen. Dessuten vil de hensyn som er formulert i Avtalens Artikkel 13, kunne gjøres gjeldende. Disse omfatter hensynet til offentlig moral, orden og sikkerhet, vern om menneskers og dyrs helse, plantelivet, nasjonale skatter av kunsterisk, historisk eller arkeologisk verdi eller den industrielle eller kommersielle opphavsrett.

Bekjempelse av forurensninger m.v.

EFs miljøregelverk omfatter også bestemmelser for bl.a. å bekjempe forurensninger, redusere utslipp og forebygge miljø-ødeleggelser. Gjennom Enhetsakten av 1987 er forbedring av miljøet blitt en traktatfestet forpliktelse. I dag er arbeidet for å begrense forurensning, å forebygge miljø-ødeleggelser og forringelse av naturgrunnlaget samt å motvirke «miljødumping» gjennom industriflukt sentrale saker på EFs dagsorden.

Målene for Fellesskapets miljøpolitikk er nedfelt i Romatraktatens artikkel 130 r, der det fastsettes at Fellesskapets virke skal ha som formål å bevare, beskytte og forbedre miljøet, å beskytte menneskers helse samt å sikre en forsvarlig og rasjonell utnyttelse av naturressursene. Romatraktaten fastlegger også prinsipper for hvordan miljøproblemer skal angripes. Det skal satses på forebyggende tiltak. Det innebærer at problemene fortrinnsvis skal hindres i å oppstå snarere enn å repareres. Miljøskader skal i størst mulig grad utbedres ved kilden og forurenseren skal betale. Videre skal miljøhensyn være en viktig del av all annen EF-politikk.

De siste årene har det skjedd en bred opptrapping av det konkrete miljøvernarbeidet i EF. Det er vedtatt nytt regelverk på en rekke områder, og mange forslag til nye regler er under forberedelse.

Det er så langt vedtatt ca. 170 direktiver på miljøvernområdet. De fleste er vedtatt på grunnlag av Romatraktatens artikkel 130 r. Reglene fastsetter krav til miljøbeskyttelse som alle medlemslandene må oppfylle. Det enkelte medlemsland står imidlertid fritt til å innføre strengere bestemmelser nasjonalt.

Viktige miljøvernområder som er regulert av slike bestemmelser er avfall, bioteknologi i industri og forskning, rensing av kommunale avløp og utslipp fra industrianlegg.

I likhet med Norge prioriterer EF avfallspolitikken. Rådet har vedtatt en resolusjon med generelle retningslinjer for EFs avfallspoli-

tikk. Disse er fulgt opp i nytt tillegg til EFs rammedirektiv for avfall, Rdir 75/442 (1) og Rdir 91/156 (2), og gjennom Kommisjonens arbeid med utkast til utdypende direktiver på en rekke områder.

Hovedprinsippet i EFs politikk er at hvert medlemsland skal ha kapasitet til å ta ansvarlig hånd om eget avfall. Dessuten stimuleres det til stor grad av gjenvinning.

Rdir 90/219 (3) om innesluttet bruk av genetisk modifiserte organismer (GMO) og Rdir 90/220 (4) om utsetting av GMO i naturen eller landbruket, fastsetter bl.a. retningslinjer for medlemslandenes behandling av søknader om enkeltutsettinger av GMO i forskningsøyemed og gir regler om behandling av GMO-produkter som handelsvare.

Våren 1991 vedtok EFs råd et nytt direktiv, Rdir 91/271 (5) om krav til rensing av kommunalt avløpsvann. Kravene er relativt konkrete med angivelse av rensegrad og rensemetode for de ulike typer resipienter (innenlandsvassdrag, kystområder, utsatte områder m.v.) og tidsfrister som varierer med resipienttypene og graden av befolkningskonsentrasjone. Direktivet gjelder også industri med samme type utslipp.

Rdir 82/501 (6), det såkalte Seveso-direktivet, inneholder regler om industriulykker og beredskap. Krav til utslipp av ulike forurensende stoffer, som f.eks. titandioksidindustri, er regulert i Rdir 78/176 (7) og Rdir 82/883 (8). Grenseverdier og kvalitetsmålinger for utslipp av hexaklorcyklohexan er regulert i Rdir 84/91 (9). Rdir 88/609 (10) regulerer utslippskrav til store forbrenningsanlegg og varmekraftverk over 50 MW.

Reguleringer med hjemmel i artikkel 130 r skjer også gjennom miljøkvalitetsnormer som bl.a. omfatter krav til vannkvalitet (drikkevann og badevann), og luftkvalitetsstandarder med grenseverdier for innholdet av svoveldioksid, svevestøv, nitrogendioksid og bly.

Øvrige miljøtiltak m.v.

Produktrelaterte miljøbestemmelser på grunnlag av artikkel 100 a har så langt vært vedtatt med flertallsbeslutninger, mens de øvrige miljøbestemmelsene er blitt vedtatt med enstemmighet. Etter traktatkonferansen i Maastricht i desember 1991 vil imidlertid mulighetene for å få vedtatt miljøbestemmelser med flertallsbeslutninger bli betydelig utvidet, dersom traktaten bli ratifisert av EFs medlemsland. Likevel vil enstemmighet fortsatt kreves på områder som berører økonomiske virkemidler, arealplanlegging, energiforsyning og vannressurser.

Øvrige miljøtiltak i Fellesskapets regi er blant annet satsingen på miljøforskning, sær-

lig EFs særprogram for miljøforskning, Science and Technology for Environmental Protection (STEP), og opprettelse av et sentralt byrå for datainnsamling med sikte på å bedre beslutningsgrunnlag for Fellesskapets miljøpolitikk. Det europeiske miljøvernbyrå (EEA). Det er dessuten iverksatt flere ordninger for finansiering av miljøtiltak innenfor ulike sektorer og regioner. Disse ordningene ble i 1991 vedtatt samlet i miljøtilskuddsordningen «LIFE».

I EFs vurdering av hvorvidt det er hensiktsmessig å innføre fellesskapstiltak på et område, har EF-kommisjonen veiet den traktatfestede forpliktelse om å heve medlemslandenes nasjonale miljøinnsats opp mot nærhetsprinsippet, dvs. at vedtak skal treffes så nær dem det angår som mulig. Vurderingen av EFs direktiver på miljøområdet viser at Fellesskapet legger stor vekt på å sikre et felles minimumsnivå for miljøinnsats på de fleste sektorer. En viktig begrunnelse for dette er å motvirke miljødumping ved at forurensende industri flytter til de land som har minst kostnadskrevende miljøkrav.

7.2.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Hovedmålet i forhandlingene har vært at vi gjennom EØS-avtalen skal stå bedre rustet til å løse miljøproblemene.

Regjeringens miljøpolitiske mål i EØS-forhandlingene har derfor vært å sette høye felles miljømål, å forplikte partene til stadig å forbedre miljøet, samt å fastlegge effektive samarbeidsmetoder på miljøområdet.

I forhandlingene har Norge dessuten lagt vekt på å få innarbeidet i Avtalen internasjonalt anerkjente miljøprinsipper som føre-var-prinsippet og at miljøhensyn skal ivaretas innenfor alle områder. I dette ligger en forpliktelse til å fremme en bærekraftig samfunnsutvikling.

Det har også vært et viktig forhandlingsmål å opprettholde norsk beskyttelsesnivå når det gjelder helse, sikkerhet og miljø. Norge har også hatt som mål å benytte forhandlingsprosessen til å påvirke EFs arbeid i skjerpene retning der Norge har strengere regler og å styrke den norske innsatsen på områder der EF har strengere regler.

Det har dessuten vært viktig å sikre at partene beholder retten til å videreutvikle regelverket på nasjonalt grunnlag dersom vesentlige miljøhensyn tilsier det og det ikke er mulig å oppnå enighet mellom Avtalens parter. Fra norsk side har man lagt stor vekt på utformingen av Avtalens alminnelige beskyttelsesklauseul.

Konkrete miljømål

EØS-prosessen ble innledet med en kartlegging av EFs miljøpolitikk, herunder virkemiddelbruk og regelverk. Kartleggingen viste at det var stor grad av samsvar mellom EFs politikk og norsk politikk.

Målsettingen om å opprettholde norsk beskyttelsesnivå når det gjelder helse, sikkerhet og miljø ved etablering av felles regler i EØS, har medført at man fra norsk side har forhandlet om spesielle løsninger på områder der norsk regelverk gir bedre beskyttelse.

Som bidrag til å skjerpe den norske miljøinnsatsen har Regjeringen gått inn for at EØS-avtalen skulle legge til grunn EFs regelverk på de områdene der dette er strengere enn norske regler.

For å vurdere hvilke regler og miljøområder som skulle omfattes av Avtalen, ble det avholdt en rekke møter mellom representanter fra EFTA-landene og Kommisjonen. Dette ble gjort i egne ekspertmøter, blant annet om avfall, bioteknologi, rensekraft til kommunale avløp og bruk av økonomiske virkemidler. Møtene har gitt viktige avklaringer med hensyn til EFs politikk på disse områdene.

Når det gjelder miljøregelverket, var det to saksfelt på det ikke-produktrelaterte miljøområdet som pekte seg ut som sentrale for Norge i forhandlingene: avfallspolitikken og sikkerhet ved bruk av bioteknologi.

Målet med forhandlingene om avfall var å bringe klarhet i hva EØS-reglene på dette området ville innebære i forhold til norske regler og målsettinger samt å oppnå en overgangsperiode for å utvikle norske regler i samsvar med EØS-reglene. I denne sammenheng har det vært viktig å avklare EØS-avtalens konsekvenser for planene om bygging av anlegg for behandling av spesialavfall.

På bioteknologiområdet ønsket Norge en løsning som kunne sikre tilfredsstillende kontroll med utsetting av genmodifiserte organismer samt medinnflytelse ved utforming av regler om utsetting av slike produkter på det åpne marked. Norge krevet også her overgangsperiode for å ha tid til å utforme ny lov om bruk av genteknologi før EØS-avtalen trer i kraft på dette området.

7.2.4 Forhandlingsresultatet

Generelle miljøbestemmelser

EØS-avtalens Artikkel 73 fastsetter miljømål og miljøprinsipper som skal virke rettleddende på alle samarbeidsområder under Avtalen. Den felles miljøvernpolitikk skal bidra til å bevare, beskytte og forbedre miljøet, beskytte menneskers helse og sikre en forsvarlig og rasjonell utnyttelse av naturressursene.

Avtalen fastlegger også prinsipper for hvordan miljøproblemene skal angripes. Det skal satses på forebyggende tiltak, som innebærer at problemene fortrinnsvis skal hindres i å oppstå snarere enn å repareres. Miljøskader skal i størst mulig grad utbedres ved kilden og forurenseren skal betale. Det arbeides internasjonalt med å omsette sistnevnte prinsipp i praksis, det vil si at miljøkostnadene føres over på produsent og bruker av en forurensende vare eller tjeneste.

Avtalens Artikkel 73 fastsetter at miljøhensyn skal være en integrert del av avtalepartenes politikk på andre områder.

Dette prinsippet står i nær sammenheng også med prinsippet om en bærekraftig utvikling og føre-var-prinsippet, som er nedfelt i Avtalens innledning og som innebærer at en ikke skal anvende endelige vitenskapelige bevis før en setter i verk tiltak, når det er fare for at alvorlige miljømessige problemer kan oppstå. Prinsippene vil ha betydning for tolkning av Avtalen og vil være viktige for de avveininger som skal foretas mellom ulike hensyn i samarbeidet.

Føre-var-prinsippet og målsettingen om bærekraftig utvikling, representerer en viktig videreutvikling i internasjonalt miljøvernarbeid. EF har tiltrådt prinsippene på internasjonale miljøkonferanser. På traktatkonferansen i Maastricht i desember 1991 ble det oppnådd enighet om at blant annet føre-var-prinsippet skal innarbeides i Romatraktatens artikkel 130 r.

Avtalens Artikkel 74 viser til Vedlegg XX (S.v. 1 s. 386) som fastsetter minimumskrav til hvilke tiltak som skal iverksettes for å sikre miljøet. Regelverket omfatter bestemmelser som bl.a. retter seg mot forurensning av vann og luft, regler for industriell og bioteknologisk virksomhet, unngåelse av store industriulykker og avfallsbehandling.

Tiltakene skal ikke hindre noen avtalepart i å opprettholde eller innføre strengere krav, når disse ikke er i motstrid til Avtalen. Dette innebærer at den enkelte avtalepart har frihet til å utvikle sin nasjonale lovgivning utover Avtalens bestemmelser, så lenge denne lovgivning ikke kommer i konflikt med andre bestemmelser i Avtalen.

For omtale av Avtalens alminnelige beskyttelsesklauseles vises det til omtalen av Avtalens Artikler 112-114 i proposisjonens kapittel 3 og til omtale i proposisjonens kapittel 8. Om forholdet mellom handelshensyn og miljøhensyn vises til omtale i proposisjonens kapittel 4.

Regler om miljø samarbeidet

Avtalens Artikkel 78 fastsetter at partene skal styrke og utvide samarbeidet på miljø-

vernområdet. Samarbeidet skal skje innenfor rammene av Fellesskapets virksomhet. De nærmere bestemmelser om samarbeidets form og innhold er gitt i Avtalens Artikler 79-88.

Samarbeidet kan omfatte utvikling av nye felles regler, EFTA-deltakelse i EFs miljøprogrammer og prosjekter, etablering av nye felles prosjekter eller samordning av eksisterende aktiviteter på et spesielt område og eventuelt samarbeid i forbindelse med internasjonale forhandlinger.

Avtalen fastsetter at partene med alle passende midler skal styrke dialogen seg imellom med sikte på å identifisere områder og virksomhet der et nærmere samarbeid vil kunne bidra til å nå de mål Avtalen setter. Denne dialog skal først og fremst utvikles gjennom de organer Avtalen oppretter. Deltakelse i ekspertmøter med EF vil i tillegg være viktige for å utvikle en kontinuerlig dialog om nye initiativer på miljøområdet.

Partene har plikt til å informere hverandre om planer og politiske initiativer på miljøområdet. Alle parter kan be om konsultasjoner i EØS-komiteén om slike saker. Slike konsultasjoner kan også ha form av ekspertmøter. Konsultasjonene vil umiddelbart kunne danne grunnlag for konkrete vedtak om felles tiltak.

Dersom slike tiltak innebærer utvikling av felles regelverk, vil en bruke de fremgangsmåter som er fastsatt i Avtalens Del VII om organene og beslutningsprosessen, jf. omtale i proposisjonens kapitler 3 og 8. Disse omfatter blant annet informasjons- og rådslagningsprosedyrer og drøftelser i EØS-komiteén. Saken kan bringes opp for EØS-rådet dersom en ikke kommer til enighet i komiteén.

Når samarbeidet tar form av formell og uformell informasjonsutveksling mellom offentlige myndigheter, skal EFTA-landene ha de samme rettigheter og plikter som EFs medlemsland til å gi og motta informasjon.

Innholdet i det fremtidige miljø samarbeid

Avtalens Protokoll 31 (S.v. 1 s. 175) inneholder bestemmelser om hvilke felt som skal prioriteres i en fremtidig utvidelse av samarbeidet mellom EFTA-landene og EF. Protokollen forplikter partene til å styrke samarbeidet, blant annet gjennom faste møter, og til å integrere miljøhensyn i alle områder under Avtalen.

Blant de spesielle satsingsområder som pekes ut i Protokollen, er miljøproblemer av grenseoverskridende karakter. Avtalen vil derved være av betydning for arbeidet med å utvikle en ny generasjon miljøforpliktelser der partene innen visse rammer kan gå sammen om å iverksette felles miljømålsettinger.

Spesielt gjelder dette arbeidet med å begrense utslippet av klimagasser og å bekjempe andre grenseoverskridende miljøproblemer.

Partene skal også samarbeide om utvikling av strategi- og tiltaksprogrammer på miljøområdet og om utvikling og bruk av økonomiske virkemidler. Samarbeidet kan dessuten styrkes i forbindelse med deltakelse i internasjonale miljøforhandlinger. Dette vil gi Norge bedre mulighet til å arbeide for gjennomslag for norske holdninger overfor de andre EFTA-landene og EF, og det vil gi EØS-landene større mulighet for gjennomslag internasjonalt.

Samarbeid om miljøvernforskning

I 1989 forhandlet Norge seg frem til en avtale med EF om norsk deltakelse i EFs særprogram for miljøforskning, Science and Technology for Environmental Protection (STEP), under EFs 2. rammeprogram for forskning (1989-92). Norge deltar i STEP på programnivå, som innebærer at de norske prosjektdeltakernes forskning finansieres dels av EF, dels gjennom våre forskningsråd og dels ved innsats av prosjektdeltakerne selv. Norge har også vært representert i de styrende organer under STEP.

EF er nå i ferd med å realisere sitt 3. ramme-program for forskning. Programmet består av ialt 15 delprogrammer, deriblant ett for miljø. Det nye miljøforskningsprogrammet, «Environment», vil være en videreføring av STEP og European Programme On Climatology and Natural Hazards (EPOCH).

Ved EØS-avtalens ikraftredelse vil Norge fullt ut bli medlem i det nye miljøforskningsprogrammet, jf. nærmere omtale om forskning under pkt. 7.5. i dette kapittel.

Deltakelse i det europeiske miljøvernbyrå (EEA)

EF vedtok i 1990 å opprette Det europeiske miljøvernbyrå, European Environment Agency, (EEA). Byråets hovedoppgave er å drive datainnsamling og overvåking for å gi de politiske myndigheter i Europa et best mulig kunnskapsgrunnlag for beslutninger på miljøvernområdet. Videre skal EEA gjennom utadrettet informasjonsvirksomhet sikre at opinionen er tilfredstillende informert om miljøtilstanden.

Det vil for de ulike miljøvernomsrådene bli etablert temasentra som får ansvaret for å koordinere innsamlingen av data fra medlemslandene. EEA skal fremskaffe hensiktsmessige indikatorer for miljøkvalitet og utviklingstendenser i natur og miljø samt legge frem sammenlignbare data for å muliggjøre effektiv overvåking.

Detaljene omkring byråets oppgaver og

prioriteringer er fastsatt i EF-forordning 1210/90 av 7 mai 1990. Forordningen åpner for at europeiske land utenfor EF kan delta. Den er imidlertid ikke iverksatt ennå på grunn av uenighet om hvor byrået skal ligge.

Avtalens Protokoll 31 fastsetter at de nødvendige beslutninger om EFTA-landenes deltakelse i EEA skal tas så raskt som mulig etter Avtalens ikraftredelse, med mindre spørsmålet ikke allerede er avklart innen denne dato.

EFs nye miljøtilskuddsordning (LIFE)

EFs råd vedtok i desember 1991 en ny tilskuddsordning for miljøverntiltak. De eksisterende tilskuddsordninger vil inngå i den nye ordningen. Dette gjelder bl.a. programmet for rensing av Middelhavet (MEDSPA), programmet for tiltak mot forurensninger i Nordsjøen, Irskesjøen, Nordøst-Atlanteren og Østersjøen (NORSPA) og programmet for tiltak innen det tradisjonelle naturvernarbeidet (ACNAT). 5 pst. av budsjettet for LIFE skal brukes til fellesskapstiltak i land utenfor EF.

EØS-samarbeidet vil åpne mulighetene for norsk deltakelse i programmer under LIFE. Eventuell deltakelse i slike programmer vil imidlertid også innebære forpliktelser om å dekke vår andel av kostnadene ved programmene. Generelt vil Norges bidrag ved deltakelse være ca. 1,9 pst. av totalkostnadene.

Avfallspolitikken

Hovedprinsippet i EFs avfallspolitikk er at hvert medlemsland skal ha kapasitet til å ta forsvarelig hånd om eget avfall. Dessuten stimuleres det til stor grad av gjenvinning.

Den raske utviklingen i EF har gjort det nødvendig i forhandlingene å vurdere også forslagene til nytt EF-regelverk om avfall. Av spesiell viktighet er et forslag til forordning om transport av avfall innenfor EF og eksport fra og import til EF-området. Fra norsk side er rekkevidden av definisjonen på avfall og prinsippet om at avfall skal behandles i nærheten av det sted det oppstår, av særlig interesse.

Ut fra en samlet vurdering av utviklingen i EF på dette området, ba Norge om en overgangsperiode. Forhandlingene ledet for Norges del til en slik toårig overgangsperiode, med forbehold for revisjon av EFs avfallsdirektiv før 1. januar 1995.

Definisjonen på avfall er grunnleggende i enhver avfallspolitikk. I følge Kommisjonens forslag skal avfall som kan gjenvinnes, innenfor nye regler for tilsyn og kontroll, kunne betraktes som en råvare som skal sirkulere fritt innenfor det indre marked.

For enkelte avfallskategorier vil det ikke være grunnlag for en konkurransedyktig gjenvinningsindustri basert utelukkende på

innenlands tilgang på råstoff. En kan forvente at gjenvinningsvirksomheten i Norge i mange tilfeller enten vil være avhengig av en del importert avfallsråstoff eller at avsetning av innsamlet avfall må baseres på eksport til gjenvinningsbedrifter i andre land. Norge må likevel sørge for at hensynet til en miljømessig tilfredstillende behandling av alt avfall tillegges tilstrekkelig vekt. Intensjonene i EF's politikk om fri sirkulasjon av avfallsbasert råstoff er imidlertid generelt i Norges interesse.

Prinsippet om behandling av avfallet i nærheten av der det oppstår, betyr at avfall skal kunne behandles i ett av anleggene som ligger nærmest, men ikke nødvendigvis det nærmeste. Medlemslandene kan samarbeide om etableringen av et integrert og tilpasset nettverk av behandlingsanlegg under hensyn til geografiske forhold og behovet for spesialiserte installasjoner for spesielle typer avfall. Avhengig av hvordan forordningen om transport av spesialavfall blir endelig utformet, vil dette prinsippet kunne bli benyttet som et kriterium for å begrense eksport av spesialavfall. Et annet kriterium er hensynet til det enkelte lands avfallsplaner, men avfallsplaner alene er neppe nok til å forby eksport. Fra norsk side er det lagt vekt på at vi kan bruke de virkemidler som er nødvendige for å sikre at alle typer norsk spesialavfall og fra alle deler av landet kan bli tatt hånd om på en miljømessig tilfredstillende måte. Dette er også nødvendig for å følge opp intensjonene i Baselkonvensjonen som Norge har ratifisert. Regjeringen vil fastholde at norsk spesialavfall i utgangspunktet skal behandles i Norge og vil fortsatt legge opp til å føre en restriktiv linje når det gjelder eksporttillatelser.

Det er fortsatt usikkerhet knyttet til konkretiseringen og praktiseringen av sentrale prinsipper i den nye politikk EF utvikler på avfallsområdet. Norge vil følge utviklingen i EF nøye for å kunne oppnå et konstruktivt samarbeid på dette området.

Bioteknologi

EØS-avtalen inneholder regler om utvikling og bruk av levende genmodifiserte organismer (GMO), og om innesluttet bruk av slike GMO i industri og forskning. Reglene motsvarer i hovedsak bestemmelsene i Rdir 90/219 og Rdir 90/220. Hensikten med regelverket er å sikre et akseptabelt risikonivå for helse- og miljøfare ved bruk av GMO.

I Norge foreligger det retningslinjer i St.meld. nr. 8 (1990-91) «Om bioteknologi», St.meld. nr. 36 (1990-91) «Tilleggsmelding om bioteknologi» og Innst. S. nr. 155 (1990-91). På grunnlag av disse retningslinjene arbeider Regjeringen med å utforme en lov om fremstilling og bruk av GMO.

Rdir 90/220 om utsetting av genetisk modifiserte organismer i naturen eller landbruket har flere formål. Det fastsetter på den ene side retningslinjer for landenes behandling av søknader om enkeltutsettinger av GMO i forskningsøyemed. I praksis overlates den endelige avgjørelse om tillatelse til nasjonale myndigheter. På den annen side gis regler om behandling av GMO-produkter som handelsvare. Under visse betingelser kan slike organismer omsettes fritt i fellesmarkedet. Dette har fra norsk side aktualisert spørsmålet om å være sikret innflytelse over eventuell innførsel og bruk av slike GMO-produkter i Norge.

Miljøriskoen forbundet med bruk av slike produkter vil kunne variere med lokale naturgitte forhold. Hvorvidt økologiske forhold er avgjørende, avhenger av hva slags organisme det dreier seg om, f.eks. en plante, vaksine eller gjær i ost. I og med at direktivet nettopp er trådt i kraft i EF-landene, kjenner vi hverken aktuelle produkttyper eller hvordan markedsføringsbestemmelsene vil bli praktisert i forhold til at det også innen Fellesskapet er store økologiske variasjoner.

Utsetningsdirektivet omfatter bare hensynet til miljø og helse. Fra norsk side har man lagt vekt på at også andre hensyn kan gjøre seg gjeldende ved bruk av ny teknologi. Vår lovgivning vil presisere at målet er å sikre en samfunnsmessig og etisk forsvarlig bruk av genteknologi.

I Avtalen har EFTA-landene forbeholdt seg retten til å bruke nasjonal lovgivning for eventuelt å ivareta andre hensyn enn helse og miljø, så fremt dette er i overensstemmelse med Avtalen forøvrig. Dette kan i visse tilfelle innebære et utvidet nektingsgrunnlag for norske myndigheter i spørsmål om det skal gis tillatelse til forsøk med utsetting eller salg av GMO.

Direktivet inneholder en sikkerhetsklausul som utfra helse- eller miljøhensyn kan gi mulighet til å forby et produkt som er lovlig markedsført. Vedtaket skal kunne utløse drøftelser i EØS-komiteén. Dersom drøftelsene ikke fører frem til enighet, vil Norge kunne opprettholde forbudet, men kan da risikere motiltak fra andre avtaleparter, jf. proposisjonsens kapittel 8.

Rensing av kommunale avløp

EFs nye direktiv om krav til rensing av kommunalt avløpsvann, Rdir 91/271, inneholder krav til angivelse av rensegrad og rensemetode for de ulike typer resipienter (innlandsvassdrag, kystområder, utsatte områder m.v.) og tidsfrister som varierer med resipienttypene og graden av befolkningskonsentrasjon. Direktivet gjelder også industri med samme type utslipp.

Fra norsk side har en spesielt vært opptatt av definisjonene av «primær behandling», «utsatte områder» og av kravene til nitrogenrensing.

På grunn av klima, topografi, utstrekning, resipientforhold og befolkningstetthet, har Norge et annet og mer begrenset behov for rensing av slike utslipp enn store deler av EF-området. I Norge bygges stort sett kjemiske rensesanlegg, mens biologiske anlegg er det vanlige i Mellom-Europa.

Ekspertdrøftelser mellom Norge og EF viste at direktivet må fortolkes fleksibelt og at det må tas hensyn til de spesielle forurensningsmessige forhold i land som Norge. Fra Kommissjonens side ble det imidlertid gjort klart at nitrogenrensning for alle utslipp over 10 000 p.e. (personequivallenter) til utsatte områder er et absolutt krav som gjelder i alle land. Norske renskrav til kommunale avløp og planene for gjennomføring av disse kravene er i hovedsak i samsvar med EFs nye bestemmelser. Unntaket er kravet til nitrogenrensing i utsatte områder. I EF omfatter dette kravet bl.a. også ferskvannsresipienter i tillegg til marine områder. Etter EØS-avtalens forpliktelser, må Norge innen utgangen av 1993 ha definert sine utsatte områder og ha gjennomført tiltakene innen utløpet av 1998. Foreløpige vurderinger indikerer tilleggsinvesteringer i forhold til foreliggende planer for oppfølging av Nordsjødeklarasjonen. Endelige tall vil ikke foreligge før i 1993.

7.2.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

EØS-avtalen medfører ikke behov for nye eller endrede lover på forurensningsområdet. De fleste av Avtalens miljøbestemmelser medfører heller ikke behov for å utarbeide nye eller endre eksisterende forskrifter.

EØS-bestemmelser på generelle områder, som retten til informasjon om miljøet og vurderinger av virksomheters virkning på miljøet, er i Norge ivaretatt gjennom tilsvarende bestemmelser i henholdsvis lov av 10. februar 1967 nr. om behandlingsmåten i forvaltningsaker (forvaltningsloven), i lov av 14. juni 1985 nr. 77 plan- og bygningslov og i lov av 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven). På tilsvarende måte er også mange EØS-bestemmelser av mer spesifikk karakter i samsvar med det norske regelverk.

En del EØS-bestemmelser gjør det nødvendig å utarbeide nye eller endre eksisterende forskrifter.

Reglene om industriulykker og beredskap som motsvarer Rdir 82/501, stiller krav som ikke dekkes gjennom eksisterende norsk re-

gelverk, og det arbeides med å bringe regelverket i overensstemmelse med disse. Direktivet omfatter forhold som i Norge reguleres gjennom flere lover og det vil bli utarbeidet en fellesforskrift for de myndigheter som har ansvar innenfor området.

De norske forskriftene for svovelinnhold i fyringsolje gjelder tungolje og må utvides med regler for lett fyringsolje og diesel. Miljøverndepartementet foretar endring i forskriften med hjemmel i forurensningsloven.

EØS-avtalens bestemmelser om luftkvalitetsstandarder angir både bindende og veiledende grenseverdier for de aktuelle stoffene, mens det norske regelverk er basert på veiledende grenseverdier som blant annet benyttes i konsesjonsbehandlingen. Disse grenseverdiene er strengere enn Avtalens bindende minimumskrav. EØS-avtalen innebærer likevel at det må utarbeides en forskrift med bindende normer for de aktuelle stoffene. Nivået på normene vil bli nærmere vurdert. Forskrifter med hjemmel i forurensningsloven utarbeides av Miljøverndepartementet.

EØS-avtalens bestemmelser stiller krav til støy fra ulike produkter som ikke blir regulert i Norge idag. Dette gjelder bl.a. husholdningsmaskiner og diverse bygg- og anleggsmaskiner. De nødvendige forskrifter vil bli utarbeidet.

I tillegg til de omtalte områdene hvor det er behov for forskriftsendringer, finnes det på industriutslippsområdet EØS-bestemmelser som ikke dekkes av tilsvarende regelverk i Norge, men hvor det av spesielle grunner likevel ikke er nødvendig å utarbeide nye eller endre eksisterende forskrifter.

Enkelte av EØS-reglene stiller krav til utslipp av ulike forurensende stoffer som i Norge i praksis oppfylles ved konsesjonsbehandling. Det kan dreie seg om regulering av enkeltstoffer fra typer virksomhet som det finnes meget få av i Norge, helt ned til en bedrift. Eksempel på dette er bestemmelsene om utslipp fra titandioksidindustri, som kun gjelder en bedrift i Norge. I disse tilfeller anses det derfor ikke nødvendig å utarbeide egne forskrifter for å oppfylle EØS-avtalens bestemmelser. Statens forurensingstilsyn (SFT) konsesjonsbehandler virksomhetene slik at det er enkelt å påse at EØS-reglene blir oppfylt og å gi informasjon til eksisterende og nye bedrifter om kravene.

Enkelte bestemmelser i EØS-avtalen stiller krav til type industri/virksomhet som ikke finnes i Norge. Eksempler på dette er bestemmelsene om grenseverdier og kvalitetsmålinger for utslipp til vann av hexaklorcyklohexan fra plantevernmiddelindustrien, som det ikke finnes norsk produksjon av eller som ingen norske bedrifter har utslipp av, og bestemmelsene om utslippskrav til store for-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

brenningsanlegg og varmekraftverk over 50 MW. Det finnes enkelte fyrkjeler i Norge over 50 MW, men disse er kombinert med elektrokjeler. Dersom den type anlegg som direktivet regulerer blir aktuelle i Norge, vil kravene bli gjort gjeldende via forskrifter eller konsekvensbehandling.

7.2.6 Vurdering av forhandlingsresultatet

Generelle konsekvenser

EØS-avtalen åpner for et langt mer forpliktende miljøvernssamarbeid mellom EFTA-landene og EF. Størst betydning får Avtalen når det gjelder bekjempelse av forurensninger, der den får innvirkning både på regelverk, virkemiddelbruk og forvaltning. Den får også konsekvenser for omfanget av miljøsam arbeidet mellom europeiske land. Avtalen hjemler på den ene side samarbeid for å øke slagkraften mot felles miljøproblemer. På den annen side fordrer Avtalens formål om å opprette et europeisk økonomisk samarbeidsområde en økning også i miljøsam arbeidet. EFTA- og EF-land arbeider idag parallelt med å finne løsninger på mange av de samme miljøproblemer. EØS-avtalen vil innebære at innsatsen mot miljøproblemer i større grad samordnes.

Felles miljøregelverk i EØS legger føringer på måten et miljøproblem angripes. Reglene er likevel ikke til hinder for at Norge kan ha strengere regler nasjonalt så lenge disse ikke strider imot andre deler av Avtalen. Eksempler på slike områder er miljøtiltak i landbruket, i kommunene og forurensende utslipp fra stasjonære kilder.

Avtalens regler om den felles beslutningsprosess i EØS, vil gi økt mulighet til å påvirke utviklingen på et tidlig tidspunkt.

Avtalens Protokoll 31 fastsetter innholdet i det fremtidige miljøsam arbeidet i EØS. Regjeringen vil legge vekt på aktivt å ta i bruk de muligheter som ligger i dette. Utfordringen er å øke gjennomslagskraften for norske miljøpolitiske mål i EØS-samarbeidet ved å fremme samarbeidsinitiativer, ta opp regionale og internasjonale miljøproblemer og ved å legge frem gjennomarbeidede og realistiske forslag til løsninger for de øvrige parter.

Hvorvidt EFTA-pilaren blir en aktiv initiativtaker og premissleverandør i miljøsam arbeidet, er i stor grad et spørsmål om politisk prioritet og ressursinnsats fra EFTA-landenes egen side.

Innvirkning på nasjonal miljøpolitikk og virkemiddelbruk

Den beste måten å være rustet til miljøsam arbeidet og forpliktelsene under EØS-avta-

len, er å videreutvikle en god nasjonal miljøpolitikk. På enkelte områder vil miljøsam arbeidet kunne representere en utfordring for vår egen nasjonale innsats, blant annet fordi forurensningsproblemer er mer prekære på kontinentet enn hos oss. Dette kan føre til vedtak som er strengere enn dem man fra norsk side har sett det nødvendig å treffe. En vil derfor kunne oppleve at både EF og de øvrige EFTA-land kan komme inn som pådriver i forhold til norsk nasjonal miljøinnsats. Norge kan på sin side på en tilsvarende måte være pådriver på områder der norsk miljøpolitikk står sterkt. Med fri omsettelighet av produkter innen EØS vil særnorske produktrelaterte miljøkrav vanskelig kunne håndheves innenfor nasjonale grenser. Norsk miljøinnsats på disse områdene må fortrinnsvis konsentreres om å påvirke nivået i de felles produktkrav, heller enn å videreutvikle rent nasjonale virkemidler. I EØS vil det også være mange andre land som har et høyt ambisjonsnivå i miljøpolitikken. En tilfredsstillende utvikling av produktrelatert miljøregelverk vil ha sammenheng med disse landenes evne til å samordne sine standpunkter og å få innflytelse over utviklingen av miljøpolitikken i EØS.

Avtalen kan få innvirkning på valg av virkemidler i miljøpolitikken, både direkte reguleringer og økonomiske virkemidler. Norge må på enkelte områder etablere bindende miljøkvalitetsnormer. Når norske myndigheter så langt ikke har funnet dette nødvendig, er det blant annet fordi en har kunnet oppnå det samme gjennom veiledende grenseverdier. Det har imidlertid en tid vært arbeidet med denne type normer i forbindelse med iverksettelsen av forurensningsloven på samferdselsområdet.

EØS-reglene for bruk av statsstøtte til miljøvernformål innebærer forbud mot driftsstøtte og øvre grenser for investeringsstøtte til ulike formål. Bruk av miljøavgifter omfattes ikke direkte av EØS-avtalen. EFs 5. handlingsprogram for miljøvernssamarbeid stimulerer imidlertid til utvidet bruk av slike avgifter.

EØS-avtalens miljøbestemmelser er på visse områder utviklet for tettbefolkede mellom-europeiske forhold. Anvendt på lite belastede områder i Norge, kan noen av kravene virke strengere enn nødvendig. Norsk forvaltningspraksis og konsesjonslovgivning muliggjør noe mer lokalt tilpassede virkemidler.

Innvirkning på den nasjonale miljøsituasjon

Etableringen av det indre marked forventes å bidra til å forsterke den økonomiske vekst i regionen. I EF la en ekspertgruppe i november 1989 frem en rapport om miljøkonsekvenser av denne vekst. Rapporten viste blant an-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

net at utslippene av NO_x, SO₂ og CO₂ ville øke betydelig i EF-regionen dersom det ikke iverksettes ytterligere tiltak utover de som da var vedtatt. Det arbeides imidlertid med slike tiltak både internt i EF i tilknytning til et nytt handlingsprogram for miljøvern, og gjennom de kommende reforhandlingene av protokollene om NO_x og svovelutslipp under ECE-konvensjonen om langtransporterte luftforurensninger.

Økonomisk vekst kan føre til økte miljøproblemer gjennom blant annet større forbruk av energi og transporttjenester. På den annen side kan økonomisk vekst føre til hurtigere utskiftning av gammelt kapitalutstyr og utvikling av renere og mer miljøvennlig teknologi. Et eksempel her er at Japan, som er blant de land i verden som har hatt den sterkeste økonomiske vekst, idag har verdens laveste energiforbruk pr. produsert enhet.

EFs indre marked etableres uavhengig av EØS-avtalen. Det indre marked vil uansett påvirke økonomien i Norge. Omfanget av de langtransporterte luftforurensninger vil i utgangspunktet bli det samme. Hvilke miljømessige virkninger det kan få at Norge slutter seg til EØS-avtalen avhenger av hvilke sektorer i Norge som vil vokse og om denne veksten i så fall blir større og annerledes enn den ville ha blitt uten en EØS-avtale.

Regjeringen legger stor vekt på å sikre en bærekraftig økonomisk utvikling. Gjennom en aktiv forurensningspolitikk og ved bruk av økonomiske virkemidler, vil Regjeringen bidra til at den økonomiske veksten får et omfang og en sammensetning som er miljøvennlig.

I motsetning til situasjonen uten en EØS-avtale, vil Avtalen gi påvirkningsmuligheter overfor de andre landene i EØS-samarbeidet. Avtalen gir for første gang Norge muligheter til å drøfte miljøproblemer i fora hvor også økonomiske og handelspolitiske problemstillinger drøftes, og hvor miljøspørsmål således kan ses i en videre sammenheng. Under Avtalen vil felles miljøpolitiske tiltak treffes for en så stor region at vesentlige resultater kan oppnås raskere. Avtalen fastlegger også klare regler for beslutningsprosessen og for tvisteløsning.

EØS-avtalen sikrer at også EFTA-landene kommer inn med større innflytelse i utformingen av den europeiske miljøpolitikk. Selv om EFTA-landene og EF beholder sin respektive beslutningsautonomi under EØS-avtalen, kan det i miljøpolitisk sammenheng bli av avgjørende betydning at et samlet Norden og de nord-europeiske EF-land, som har samme ambisjonsnivå i miljøpolitikken, kan støtte hverandres planer og forslag i de mange felles fora mellom EFTA og EF.

Mulighetene til å løse grenseoverskridende miljøproblemer

Regjeringen mener at grenseoverskridende miljøproblemer må løses gjennom et konkret og forpliktende internasjonalt samarbeid. Som kjent kommer omlag 90 pst. av luftforurensningene i Norge fra andre land. Samarbeidet på politisk og faglig plan mellom EFTA og EF vil bli av sentral betydning for muligheten til å påvirke politikken som ligger til grunn for de grenseoverskridende forurensninger. Regjeringen legger i denne sammenheng vekt på at EFTA og EF utvikler et mest mulig omfattende miljøsamarbeid med Øst-Europa.

Det foregår et meget omfattende internasjonalt samarbeid for å løse grenseoverskridende miljøproblemer innenfor forskjellige fora hvor Norge og de andre EFTA-landene deltar på linje med EF-landene. Uavhengig av EØS-avtalen skjer det og vil fortsatt skje en stor grad av internasjonal samordning av forurensningspolitikken. Dette arbeidet pågår gjennom utarbeiding av en rekke konvensjoner, protokoller og deklarasjoner. EØS-avtalen forplikter forøvrig EFTA-landene og EF til å styrke samarbeidet forut for internasjonale forhandlingsprosesser.

Dersom en forhandlingsprosess leder frem til nasjonale tiltak på områder som omfattes av fellesskapsregler, har EF-kommisjonen kompetanse til å føre forhandlinger på vegne av medlemslandene. EFTA-landene overlater ikke forhandlingskompetansen til EFTA- eller EØS-organer.

Avtalen forplikter partene til å notifisere planer om nye lover og forskrifter. Planlagte forskrifter som notifiseres vil utløse drøftelser om forholdet til de felles EØS-regler og behovet for å videreutvikle disse. I dette ligger også en mulighet til å tilkjenne overfor avtalepartene hvilken retning Norge ønsker regelutviklingen skal gå. Regjeringen vil på grunn av notifikasjonsordningen kunne følge regelutviklingen hos de øvrige avtaleparter og vil følge opp på områder som innvirker på grenseoverskridende luftforurensninger.

Også gjennom de organer Avtalen oppretter, kan partene drøfte spørsmål og fremme politiske initiativ. EØS-rådet, som skal være sammensatt av et regjeringsmedlem fra hvert EFTA-land, medlemmer av EFs råd og EF-kommisjonen, fastsetter selv sin forretningsorden. Dette innebærer at Rådet også kan tre sammen på fagministernivå. Rådets oppgaver er å gi politiske impulser for gjennomføring av Avtalen og å styre utviklingen av samarbeidet. Regjeringen vil bruke de muligheter dette åpner for å intensivere samarbeidet for å løse grenseoverskridende miljøproblemer.

7.3 SPØRSMÅL VEDRØRENDE FORHOLDENE I ARBEIDSLIVET - DEN SOSIALE DIMENSJON

7.3.1 Innledning

Den sosiale dimensjon omfatter tiltak innenfor et bredt spekter av samfunnsområder. Den omfatter såvel målet om full sysselsetting som forbedring av arbeidsmiljøet, arbeidsrettslige spørsmål, medbestemmelse i arbeidslivet, forbrukerbeskyttelse, likestilling, yrkesopplæring og fordeling og utjevning mellom grupper og regioner.

Dialogen med og mellom partene i arbeidslivet er et viktig element i denne sammenheng. Samarbeidet tar sikte på å sikre en fornuftig avveining mellom økonomiske interesser og samfunnspolitiske målsettinger.

Gjennomføringen av det indre marked forutsetter også et omfattende og forpliktende samarbeid over landegrensene om spørsmål av betydning for forholdene i arbeidslivet, for ytterligere å sikre en slik avveining.

For Norge og de øvrige EFTA-landene har det vært en forutsetning at EØS-avtalen skulle legge grunnlaget for et bredt og forpliktende samarbeid om utviklingen av den sosiale dimensjon, for å sikre at fordelene ved den økonomiske integrasjonen skal tjene bredere samfunnspolitiske målsettinger.

7.3.2 EFs regelverk og øvrige tiltak

Det sosiale charter

Romatraktaten inneholder bestemmelser blant annet om sysselsetting og levekår, trygderettigheter, arbeidsrett og arbeidsvilkår, organisasjonsrett og retten til kollektive forhandlinger, forholdet mellom arbeidslivets parter, beskyttelse mot arbeidsulykker og helse og sikkerhet på arbeidsplassen, lik lønn for likt arbeid og om et sosialfond for sysselsettingstiltak, jf. Romatraktatens artikler 117, 118, 119 og 123.

Som følge av Enhetsakten ble det i 1987 innlemmet en ny artikkel 118 a i Romatraktaten. Artikkelen fastsetter at direktiver om forbedring av arbeidsmiljøet kan vedtas med kvalifisert flertall. En ny artikkel 118 b fastsetter at Kommisjonen skal bestrebe seg på å utvikle dialogen med partene i arbeidslivet.

I 1988 tok Kommisjonen initiativ til utarbeidelsen av et sosialt charter. Hensikten var å etablere et rammeverk med minimumsregler for å sikre Fellesskapets innbyggere sosial og materiell trygghet. Arbeidet med å utforme charterets innhold ble utviklet i samarbeid med partene i arbeidslivet, blant annet gjennom den såkalte «Val-Duchesse-samtalen».

På EF-toppmøtet i Strasbourg i desember 1989 undertegnet 11 av medlemslandenes

stats- og regjeringssjefer prinsipperklæringen om arbeidstakernes grunnleggende arbeidsmarkedsrettigheter og sosiale rettigheter, Det sosiale charter. Storbritannia avstod. Charteret er ikke juridisk bindende for medlemslandene, men fastsetter politiske prinsipper for den videre utvikling av den sosiale dimensjon. Målsettingen med charteret er å gi Kommisjonen et politisk grunnlag for å fremme forslag til bindende vedtak på nærmere bestemte områder. Charteret fastsetter en rekke grunnleggende rettigheter for arbeidstakere, så som retten til:

- fri bevegelighet for personer
- bedre arbeids- og levekår
- trygderettigheter
- foreningsfrihet og kollektive avtaler
- retten til fagutdanning
- likestilling mellom kjønnene
- informasjon og uttalerett på arbeidsplassen
- helse og sikkerhetsbeskyttelse på arbeidsplassen
- beskyttelse av barn og unge
- bedre rettigheter for eldre og funksjonshemmede

EF-kommisjonens handlingsprogram for oppfølging av Det sosiale charter

EF-kommisjonen la i november samme år frem et handlingsprogram for iverksettelsen av Det sosiale charter. Handlingprogrammet inneholder 47 tiltak som etter planen skal være vedtatt innen 1.januar 1993. De fleste forslag er allerede fremmet av Kommisjonen, men bare et fåtall er vedtatt av EFs råd.

Forslagene gjelder blant annet tiltak for å fremme sysselsetting og å gjøre arbeidsmarkedet mer oversiktlig. Andre forslag omhandler organisering av arbeidstiden.

Oppfølgingen av handlingsprogrammet har også resultert i en rekke forslag til bedring av arbeidsmiljøet og til fordel for eldre og funksjonshemmede. På likestillingsområdet er det fremmet forslag vedrørende svangerskapspermisjon og barneomsorg. Det tas videre sikte på å gjøre sosiale tilleggssytelser overførbare mellom medlemslandene og å sikre alle visse sosiale minimumsytelser.

Det er videre fremmet forslag til forordning om en ny selskapsform, såkalt Europeiske selskap. Formålet med forslaget er å skape en selskapsform som kan fungere uavhengig av rettslige og praktiske hindringer for samarbeid mellom landene. Selskapsformen skal supplere de eksisterende nasjonale selskapsformer. Et direktivforslag inneholder regler om arbeidstakernes representasjonsrett i sli-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

ke selskap. Det foreligger dessuten en anbefaling fra EFs råd om overskuddsdeling og ansattes rett til å kjøpe aksjer i foretak.

Den sosiale dialog

Den sosiale dialog mellom arbeidslivets parter er sentral i arbeidet med å styrke og utvikle den sosiale dimensjon. Dialogen omfatter kontakt mellom arbeidslivets parter og mellom dem og EF-kommisjonen. De tre organisasjonene DEFS (Den europeiske faglige samorganisasjon - Euro-LO), UNICE (Den europeiske industri- og arbeidsgiverorganisasjon for privat sektor) og CEEP (arbeidsgiverorganisasjonen for offentlige bedrifter i EF) er de tre representative sosiale parter i EF. De deltar aktivt i forarbeidet til lovgivning og regelutvikling. Norsk LO og NHO er medlem av henholdsvis DEFS og UNICE.

Hovedformålet med den sosiale dialog er å drøfte spørsmål og tiltak som er av betydning for å utvikle den sosiale dimensjon. Det gjelder tiltak for å fremme sysselsettingen, spørsmål knyttet til bedring av de generelle leve- og arbeidsvilkår, tiltak for å sikre god sosial beskyttelse og for å utdype dialogen mellom ledelse og ansatte i arbeidslivet.

Videreutvikling av den sosiale dimensjon

EFs toppmøte i Maastricht i desember 1991 innebærer at 11 av de 12 medlemslandene aktivt vil følge opp Det sosiale charter.

De 11 landene er seg i mellom enige om å åpne for økt bruk av flertallsavgjørelser i saker som er knyttet til oppfølging av charteret og som skal gjøres gjeldende for disse 11 landene.

De 11 landene sier i et forslag til en ny artikkel, som ikke lenger er begrenset til arbeidstakere, at Fellesskapet og medlemslandene har som målsetting:

- å fremme sysselsettingen
- å bedre de generelle leve- og arbeidsvilkårene,
- å sikre en god sosial beskyttelse,
- å utdype dialogen mellom ledelse og de ansatte,
- å utvikle de menneskelige ressurser med sikte på varig høy sysselsetting og unngå utelukkelse fra arbeidsmarkedet.

For å innfri målsettingene kan en gjøre bruk av flertallsavgjørelser for å fastsette minstekrav innenfor følgende områder:

- forbedring av arbeidsmiljøet for å beskytte de ansattes helse og sikkerhet,
- arbeidsvilkårene,

- informasjon til og konsultasjon med arbeidstakerne,
- likebehandling av kvinner og menn på arbeidsmarkedet og deres muligheter for å få arbeid,
- integrasjon av personer som er utelukket fra arbeidsmarkedet.

Enstemmighetsprinsippet beholdes for:

- sosial sikkerhet og sosial beskyttelse av arbeidstakere (trygder/stønader),
- beskyttelse av arbeidstakere hvor deres ansettelseskontrakt utløper (oppsigelsesvern),
- representasjon og kollektiv beskyttelse av arbeidstakeres og arbeidsgiveres interesser, herunder medbestemmelsesrett.
- ansettelsesvilkår for tredjelandts borgere som rettmessig oppholder seg innenfor Fellesskapet,
- finansielle bidrag til fremme av sysselsetting og etablering av nye arbeidsplasser, uten å påvirke de regler som knytter seg til sosialfondet.

Det åpnes videre for at partene i arbeidslivet i et medlemsland, dersom de ber om det, kan gjennomføre direktiver ved kollektive avtaler. Fellesskapsreglene kommer ikke til anvendelse på spørsmål som berører lønn, organisasjonsfriheten, streike- og konflikretten, inkludert lock-out. Medlemslandene har anledning til å iverksette strengere beskyttelses-tiltak.

Dialogen mellom partene i arbeidslivet og mellom disse og Kommisjonen skal også styrkes. Partene skal trekkes mer aktivt inn i regelutforming fra et tidlig stadium. Kommisjonen skal, før den fremmer noe forslag til tiltak, forhøre seg med partene om ønskeligheten av et tiltak. Dersom Kommisjonen etter slik konsultasjon med partene finner det riktig å fremme et konkret forslag til tiltak, skal partene konsulteres om innholdet og avgi en uttalelse, eller der hvor det anses nødvendig, en eventuell anbefaling.

Partene kan selv påta seg ansvaret for å løse saker og får da en ni måneders frist for å forhandle frem en avtale eller forståelse mellom partene. Fristen kan forlenges dersom såvel partene som Kommisjonen er enige om dette. Dersom partene ønsker det, kan den sosiale dialogen resultere i «kontraktmessige» forbindelser, inkludert avtaler som kan iverksettes i henhold til sedvane og tradisjon mellom partene i vedkommende medlemsland, eller vedtas av EFs råd når det gjelder saker som ligger under Fellesskapets myndighet.

Det gjør seg gjeldende ulike syn i EF på

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

hvilket omfang den sosiale dimensjon skal ha i samarbeidet. Den dominerende oppfatning er imidlertid at den sosiale dimensjon er en nødvendig del av integrasjonsprosessen, for å sikre en rimelig balanse mellom økonomisk og sosial utvikling. Dersom det nye traktatutkastet blir ratifisert av medlemslandene, vil samarbeidet om den sosiale dimensjon få økende betydning i EF.

Særskilte regler

Helse og sikkerhet på arbeidsplassen

Med hjemmel i Romatraktatens art. 118 a vedtok EF i 1989 et rammedirektiv, Rdir 89/391 (11), om iverksettelse av tiltak for å bedre arbeidstakernes sikkerhet og helse under arbeidet. Direktivet, som også omtales som EF's arbeidsmiljølov, fastsetter minimumsregler som skal gjennomføres innen 1. januar 1993. Reglene er ikke til hinder for at de enkelte medlemsland opprettholder eller innfører strengere vernetiltak, så lenge de er forenlige med Romatraktaten. Medlemslandene må imidlertid oppfylle reglene i minimumsdirektivet.

Direktivet inneholder bestemmelser om arbeidsgiveres og arbeidstakeres rettigheter og plikter, beskyttelsestiltak og forebyggende tiltak (verneorganisasjon) samt arbeidstakernes medvirkning, opplæring, tilsyn og kontroll. Direktivets formål tilsvarende i hovedsak formålet i lov av 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. (arbeidsmiljøloven). Arbeidsmiljøloven inneholder imidlertid en rekke bestemmelser som ikke er omtalt i direktivet. Dette gjelder blant annet reglene om kontraktsvern, arbeidstid og permisjoner.

Under rammedirektivet skal det fastsettes en rekke særdirrektiver, blant annet på områder som er nærmere fastsatt i vedlegg til direktivet. 7 særdirrektiver er til nå vedtatt med hjemmel i rammedirektivet. Også disse fastsetter minimumskrav. De viktigste særdirrektiver er omtalt nedenfor.

Særdirrektivet om sikkerhet og helse på arbeidssstedet, Rdir 89/654 (12), fastsetter at arbeidsgiver er forpliktet til å informere arbeidstakerne og/eller deres representanter med hensyn til alle de tiltak som skal treffes vedrørende helse og sikkerhet i forbindelse med arbeidssstedet. I direktivets vedlegg stilles det videre særskilte krav til elektriske installasjoner, nødutganger, brannvern, ventilasjon og temperatur, belysning, oppholdsrom, sanitære forhold, utendørsarbeidsplasser, vedlikehold m.v. Særdirrektivet om bruk av arbeidsutstyr, Rdir 89/655 (13), fastsetter minimumsregler for bruk av maskiner, apparater og installasjoner. Direktivet må sees i sam-

menheng med det såkalte «maskindirektiv», Rdir 89/392 (14), som fastsetter konstruksjonskrav til maskiner, jf. omtale i proposisjonens kapittel 4.

Særdirrektivet om bruk av arbeidsutstyr fastsetter at arbeidsgiver skal ta særlig hensyn til farer for arbeidstakernes sikkerhet og helse. Arbeidsgiver skal forvise seg om at arbeidsutstyr er sikkert i bruk, samt ha ansvar for vedlikehold, reparasjon og endringer som kan få betydning for sikkerheten. Arbeidstakerne skal disponere forståelig bruksanvisning, og de skal høres hva angår de helse- og sikkerhetsmessige aspektene. Arbeidstakerne kan videre kreve besøk fra tilsynsmyndighetene.

Rdir 89/656 (15) om minimumsforskrifter for sikkerhet og helse ved bruk av personlig verneutstyr, har som formål å beskytte arbeidstakerne i tilfeller hvor farer ikke kan unngås eller tilstrekkelig begrenses ved tekniske vernetiltak, metoder eller prosedyrer for organiseringen av arbeidet. Arbeidsgiver plikter å vurdere en rekke angitte forhold ved valg av personlig verneutstyr. Arbeidstakerne skal høres, blant annet ved valg av personlig verneutstyr, og skal ha underretning om alle helse- og sikkerhetsforhold vedrørende slikt utstyr.

Andre vedtatte særdirrektiver gjelder helse og sikkerhet i forbindelse med bruk av skjermterminal, Rdir 90/270 (16), og ved tunge løft, Rdir 90/269 (17). I tillegg til ergonomiske krav, har direktivene bestemmelser om opplæring, synsundersøkelser m.v. Direktivene er svært detaljerte, og vi har ingen tilsvarende bestemmelser i Norge.

Nylig er det også vedtatt direktiver om beskyttelse av arbeidstakere mot eksponering av kreftframkallende stoffer, Rdir 90/394 (18), og mot farene ved å være utsatt for biologiske agenser under arbeidet, Rdir 90/679 (19).

Likestilling mellom kjønnene

Romatraktatens artikkel 119 fastsetter at medlemslandene skal gjennomføre prinsippet om lik lønn for kvinner og menn for samme arbeid. Lønn omfatter alminnelig lønn og andre ytelser som gis av arbeidsgiver.

Romatraktatens grunnbestemmelse er videreført i Rdir 75/117 (20), som omhandler gjennomføringen av prinsippet om lik lønn for arbeid av lik verdi. Direktivet bestemmer blant annet at det skal være muligheter til å reise saker om likestilling, og at arbeidstakere skal være beskyttet mot oppsigelse dersom de tar opp og forfølger en slik sak. Medlemslandene pålegges å sikre at både individuelle avtaler og tariffavtaler som bryter med like-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

stillingsprinsippet, skal kunne erklæres ugyldige.

Likebehandlingsdirektivet, Rdir 76/207 (21), omhandler gjennomføringen av prinsippet om likebehandling av kvinner og menn når det gjelder adgang til arbeid, yrkesutdanning, forfremmelse og arbeidsvilkår. Forskjellsbehandling skal ikke finne sted på disse områdene, heller ikke på en indirekte måte. Personer som mener seg utsatt for forskjellsbehandling skal ha mulighet til å reise sak.

Selv om likebehandlingsdirektivet fastsetter prinsippet om likebehandling, gjøres det enkelte unntak. Medlemslandene hindres ikke i å praktisere særbehandling for å bedre kvinners stilling. Medlemslandene hindres heller ikke i å opprettholde bestemmelser om særskilt vern for kvinner i arbeidslivet. På dette området er imidlertid landene pålagt jevnlig å vurdere berettigelsen av å beholde regler om slikt særskilt vern. EF-domstolen vil kunne sette unntak til side som uberettigede. Når det gjelder oppheving av forskjellsbehandling innenfor utdanning, unntas visse private utdanningsinstitusjoner.

I tillegg til likelønnsdirektivet og likebehandlingsdirektivet, er det ytterligere tre direktiver på likestillingsområdet. Dette er direktiver som pålegger medlemslandene å påse at de sosiale rettigheter som den yrkesaktive del av befolkningen har, i utgangspunktet baseres på likestilling mellom kjønnene. Kvinnelige og mannlige arbeidstakere, kvinner og menn i selvstendige erverv samt de som midlertidig er ute av arbeid på grunn av sykdom m.v., skal sikres samme rettigheter. Rdir 79/7 (22) regulerer de offentlige ytelser og Rdir 86/378 (23) fastsetter at likestilling skal gjennomføres i kollektive tjenestepensjoner. Rdir 86/613 (24) omhandler prinsippet om likebehandling av menn og kvinner i selvstendige erverv, herunder landbruksverv, samt beskyttelse av kvinner i selvstendige erverv i forbindelse med graviditet og barsel. Direktivene krever at medlemslandene opphever regler som representerer forskjellsbehandling, også indirekte. Man anerkjenner imidlertid behovet for å ha særskilte rettigheter for kvinner i forbindelse med fødsler, og aksepterer at det vedtas særskilte regler til fordel for kvinner for å bøte på faktiske ulikheter mellom kjønnene. Direktivene hindrer ikke medlemslandene i å opprettholde bestemmelser om å yte forsørgertillegg bare til hustru.

Likestillingsdirektivene er minimumsdirrektiver som ikke hindrer landene i å ha mer vidtgående bestemmelser.

EF-kommisjonen vedtok i 1990 det 3. handlingsprogrammet for likestilling for perioden 1991-95. Dette programmet etterfølger like-

stillingsprogrammene for periodene 1982-85 og 1986-90.

Hovedmålet med det 3. handlingsprogrammet er å bidra til full deltakelse i arbeidslivet for kvinner og å oppgradere verdien av kvinners bidrag til samfunnsutviklingen såvel økonomisk som sosialt. Programmet inneholder følgende hovedelementer:

- integrering av likestilling i all annen politikk
- støtte til kvinner innen yrkesopplæring og sysselsetting
- styrking av samarbeidet mellom Kommisjonen, medlemslandene og partene i arbeidslivet på likestillingsområdet

I rådsresolusjon 21/5 1991 oppfordres de 12 medlemslandene til å iverksette de programmene som er foreslått i handlingsprogrammet. Dette omfatter blant annet innføring eller eventuelt forbedring av de lovmessige sidene ved kvinners deltakelse i yrkeslivet, iverksetting av tiltak for å legge til rette for en bedre fordeling av byrder mellom kvinner og menn i hjemmene og i arbeidslivet og tiltak for å øke kvinners deltakelse i beslutningsprosessene i offentlig, økonomisk og sosial sammenheng. Rådet ber også om at det etter behov utarbeides nasjonale, regionale og lokale likestillingsplaner for å oppnå de nasjonale målsettingene.

Arbeidsrettslige spørsmål

På arbeidsrettsområdet er det vedtatt tre direktiver: Direktivet om arbeidstakernes rettigheter i forbindelse med overdragelse av virksomhet, bedrifter eller deler av bedrifter, Rdir 77/187 (25), direktivet om beskyttelse av arbeidstakerne i tilfelle av arbeidsgivers insolvens, Rdir 80/987 (26), og direktivet om masseoppsigelser, Rdir 75/129 (27).

Direktivet om overdragelse av virksomhet fastsetter at når en virksomhet overdras, skal den tidligere innehavers rettigheter og plikter overfor arbeidstakerne overføres til den nye innehaveren. Dette gjelder også de individuelle arbeidsvilkår som følger av tariffavtaler som den tidligere eier var bundet av. Direktivet åpner adgang til å fastsette at tidligere og ny innehaver skal være solidarisk ansvarlig for krav på lønn og feriepenger som er oppjent hos den tidligere innehaver. Direktivet regulerer også tidligere og ny innehavers informasjonsplikt overfor arbeidstakerne.

Direktivet er ikke til hinder for at det enkelte land fastsetter regler som gir arbeidstakerne bedre rettigheter.

Direktivet om beskyttelse av arbeidstakerne i tilfelle av arbeidsgivers insolvens, påleg-

ger medlemslandene å etablere garantiinstitusjoner som er ansvarlige for lønnskrav m.v. som arbeidstakerne har opptjent i forhold til insolvent arbeidsgiver i henhold til arbeidsavtale eller ansettelsesforhold. Medlemslandene har mulighet til å begrense garantiansvaret ved å unnta fra dekning krav fra arbeidstakere som har særlige arbeidsavtaler eller ansettelsesforhold.

Garantiinstitusjonenes ansvar er begrenset til de tilfelle hvor det er åpnet konkurs i arbeidsgivers bo. Direktivet forplikter derfor ikke medlemslandene til å dekke krav i insolvenstilfeller utenom konkurs. Garantiordningene skal dekke lønn for en bestemt periode inntil en gitt dato (fristdag). Medlemslandene gis tre alternativer for valg av fristdag, og det gis adgang til å begrense dekningsperioden til 8 uker.

Direktivet om masseoppsigelser gir regler for fremgangsmåten ved slike oppsigelser, og for tiltak som kan redusere virkningene av oppsigelsene. Formålet er å styrke arbeidstakernes vern ved masseoppsigelser (oppsigelser av minst 10 arbeidstakere) ved at arbeidsgiver pålegges å drøfte planlagte oppsigelser med arbeidstakernes tillitsvalgte. Formålet med drøftelsene er først og fremst å få til en avtale om å unngå oppsigelser. Dersom det ikke er mulig å forhindre oppsigelser, skal man forsøke å redusere antall oppsagte, lette følgene av oppsigelsene m.v.

Arbeidsgiver skal i tillegg informere ansvarlig myndighet om planlagte oppsigelser, om bakgrunnen for disse og om forhandlingene med arbeidstakerne. Oppsigelsene får virkning 30, eventuelt 60 dager, etter at ansvarlig myndighet har fått melding om oppsigelsen. Den ansvarlige myndighet skal i oppsigelsestiden forsøke å finne løsninger på de problemer som oppsigelsene reiser. Individuelt rettsvern i forbindelse med oppsigelser berøres ikke av EF-direktivet, og det er ikke til hinder for at medlemslandene har eller vedtar regler som gir bedre rettigheter for arbeidstakerne.

EF har dessuten fra begynnelsen av 1960-årene vedtatt rekommendasjoner om bedriftshelsetjeneste, om godkjennelse av en europeisk liste over yrkessykdommer, om helsekontroller av arbeidstakere utsatt for særlig risiko i arbeid og om erstatningsvilkår for yrkessykdommer.

For nærmere omtale av regler vedrørende fri bevegelighet for personer og arbeidsmarkedsproblemer vises det til proposisjonens kapittel 6.

Fellesskapstiltak på øvrige områder

Det sosiale charter har som ett av sine siktemål å bedre livssituasjonen for eldre og funk-

sjonshemmede. Som følge av dette har Kommissjonen iverksatt ulike handlingsprogrammer.

Eldre

EFs råd vedtok i 1990 et handlingsprogram for eldre for perioden 1990-93. Planen omfatter blant annet opprettelse av nettverk for informasjons- og erfaringsutveksling mellom medlemslandene, etablering av en databank, opprettelse av en rådgivende komite for Kommissjonen i eldrespørsmål samt oppbygging av kontakt med og mellom grupper som representerer de eldre.

Som ledd i behandlingen av handlingsprogrammet, er det også vedtatt at 1993 skal være Det europeiske år for eldre og solidaritet mellom generasjonene.

Norge deltok i september 1991 i den konferansen som ble arrangert for å lansere iverksettelsen av EFs handlingsprogram (1991-93) for eldre.

Funksjonshemmede

EFs råd vedtok i 1988 et handlingsprogram for å fremme integrasjon av og et selvstendig liv for funksjonshemmede (HELIOS 1). Programmet er en oppfølging av tidligere program som var spesielt rettet mot funksjonshemmede barn med det formål å fremme deres sosiale integrasjon. Formålet med HELIOS 1 er å fremme funksjonshemmedes yrkesutdanning og yrkesmessige rehabilitering, økonomisk og sosial integrasjon, utvikle utvekslings- og informasjonsaktiviteter innen disse områder samt å videreføre Fellesskapets støtte til ikke-statlige organisasjoner. En rekke av handlingsprogrammets tiltak kommer i tillegg til de tiltak vedrørende yrkesutdanning og attføring for funksjonshemmede som er berettiget til støtte fra Det europeiske sosialfond.

HELIOS-programmet er senere fulgt opp av et informasjonsutvekslingsprogram for tekniske hjelpemidler, HANDYNET, som har som formål å sikre at alle har tilstrekkelig informasjon om tilgangen til og bruken av aktuelle tekniske hjelpemidler samt å utveksle informasjon om arbeidet med å standardisere hjelpemidler. Siktemålet er dessuten å kunne senke prisene på produktene.

Det vedtatte HELIOS-program gjaldt ut 1991, men EF-kommisjonen har foreslått å videreføre arbeidet gjennom et nytt program for perioden 1992-96.

Helseområdet

Generell helse- og sosialpolitikk i norsk betydning av ordet, er medlemslandenes ansvarsområder. Fellesskapet har imidlertid

iverksatt enkelte tiltak og programmer av generell helsepolitisk art. Dette gjelder blant annet Europa-mot-kreft programmet, forskningsprogrammet om HIV/AIDS og forskningsprogrammet for avansert informatikk i helsevesenet.

EFs regler knyttet til det frie varebytte og fri bevegelighet for personer har dessuten helse- og sosialpolitiske sider. Det vises til proposisjonens kapittel 4 vedrørende næringsmidler, legemidler og medisinsk utstyr og proposisjonens kapittel 6 vedrørende fri bevegelighet for personer.

Under EFs traktatkonferanse i Maastricht i desember 1991 ble det oppnådd enighet om at en ny artikkel om helse som skal innarbeides i Romatraktaten. I forslaget til artikkel slås det fast at Fellesskapet skal bidra til å sikre et høyt nivå for helsevern. Dette skal skje ved økt samarbeid mellom medlemslandene, særlig når det gjelder forskning, informasjonsutveksling og utdanningsspørsmål.

7.3.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

EFTA-landenes forhandlingsmål var at EØS-avtalen skulle skape et rettslig rammeverk for et utvidet samarbeid mellom EFTA og EF om samfunnspolitiske spørsmål og spørsmål av betydning for forholdene i arbeidslivet.

Avtalen burde videre legge grunnlaget for fremtidig samarbeid om utvikling av den sosiale dimensjon i EØS samt sikre partene i arbeidslivet en aktiv rolle i EØS. Det sosiale charter og det tilhørende handlingsprogram er sentrale tiltak innenfor dette samarbeid. Handlingsprogrammet vil gi opphav til nye regler som også vil bli drøftet i EØS-organene.

For EFTA-landene var det derfor et sentralt forhandlingsmål å bli med i dette samarbeidet, særlig for å kunne delta i utformingen av den fremtidige politikk i EØS. Oppgaven var å skape et grunnlag i Avtalen for en kontinuerlig dialog, faglig og politisk, om samfunnspolitiske spørsmål, og å åpne ulike samarbeidsaktiviteter i EF for deltakelse fra EFTA-landenes side.

7.3.4 Forhandlingsresultatet

EFTA-landenes ønske om at EØS-samarbeidet skal fremme samfunnspolitiske målsettinger, er blant annet nedfelt i Avtalens innledning (S.v. 1 s. 9). Avtalepartene vil arbeide for å fremme en harmonisk utvikling av Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet og er overbevist om nødvendigheten av å bidra til økonomisk og sosial utjevning. Partene tar videre til orde for å styrke utviklingen

av den sosiale dimensjon i EØS, innbefattet lik behandling av menn og kvinner. De ønsker med denne å sikre økonomisk og sosialt fremskritt og å fremme betingelsene for full sysselsetting, bedret levestandard og bedrede arbeidsvilkår innen EØS.

I en særskilt erklæring til Avtalen (S.v. 1 s. 431) uttrykker EFTA-landene et ønske om å bidra aktivt til utviklingen av den sosiale dimensjon i EØS og gir sin støtte til de prinsipper og grunnleggende rettigheter for arbeidstakere som er nedfelt i Det sosiale charter. Erklæringen er ensidig, siden det nevnte charter ikke har tilslutning fra alle medlemsland i EF.

Avtalens Artikler 66 til 71 fastsetter grunnlaget for samarbeidet innenfor områdene arbeidsmiljø, arbeidsrettslige spørsmål, likestilling og samarbeid med partene i arbeidslivet. Hovedformålet med samarbeidet på disse områdene er i henhold til Artikkel 66 å bedre arbeidstakernes leve- og arbeidsvilkår.

Dette skal i følge Artikkel 67 skje ved å trygge arbeidstakernes helse og sikkerhet, særlig ved å innføre minimumsbestemmelser om arbeidsmiljø. De nærmere bestemmelser som skal gjennomføres på dette området er fastsatt i Avtalens Vedlegg XVIII (S.v. 1 s. 381).

Minimumsbestemmelsene er ikke til hinder for at hver avtalepart kan opprettholde eller innføre strengere lovgivning til vern for arbeidstakerne. Felles regler eller tiltak skal bare iverksettes når det er nødvendig. Nærhetsprinsippet, som er grunnleggende på dette området, innebærer at beslutninger skal fattes på et forvaltningsnivå som ligger så nær den beslutningen angår, som mulig.

Den andre hovedgruppe av tiltak som skal iverksettes omhandler arbeidsrettslige forhold. De nærmere bestemmelser er fastsatt i Avtalens Vedlegg XVIII.

Artikkel 69 fastsetter at prinsippet om at menn og kvinner skal motta lik lønn for samme arbeid skal gjennomføres av avtalepartene. Avtalens Vedlegg XVIII fastsetter de særlige bestemmelser for gjennomføring av dette.

Det foreligger en relativt rikholdig rettspraksis, hvor EF-domstolen har fastlagt kriterier for hva som er rettsstridig forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn. Denne praksis er knyttet til Romatraktatens artikkel 119. Artikkel 69 må i samsvar med Avtalens Artikkel 6 fortolkes i henhold til denne praksis frem til undertegning av Avtalen. EF-domstolens avgjørelser kan bl.a. sammenfattes med at forskjellsbehandling er avtalestridig, medmindre det kan godtgjøres at den er grunnlagt på objektive forhold som ikke har utspring i ulikt kjønn.

Artikkel 70 pålegger avtalepartene å frem-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

me prinsippet om lik behandling for menn og kvinner ved å iverksette tiltak som er fastsatt i Avtalens Vedlegg XVIII.

Partene i arbeidslivet

I henhold til Avtalens Artikkel 71 skal avtalepartene bestrebe seg på å fremme dialogen mellom partene i arbeidslivet. Tilsvarende bestemmelse finnes i Romatraktaten artikkel 118 b. Som følge av traktatkonferansen i Maastricht vil Romatraktaten kunne bli utbygget på en måte som gir partene i arbeidslivet en større rolle i regelutviklingen i EF.

Avtalens Artikkel 96 inneholder også bestemmelser for samarbeidet mellom arbeidslivets parter. Det vil bli opprettet en rådgivende komité for EØS som skal bestå av et likt antall representanter fra henholdsvis EFTA's konsultative komité og EF's økonomiske og sosiale komité. Komitéen kan uttrykke sitt syn gjennom rapporter og resolusjoner og skal ha en rådgivende rolle. Den rådgivende komité skal selv vedta sin forretningsorden.

Øvrig samarbeid

EF-kommisjonens handlingsprogram for oppfølging av Det sosiale charter har resultert i en rekke nye forslag til regler på områder av betydning for forholdene i arbeidslivet. Fra norsk side vurderes forslagene som positive. For å bli EØS-forpliktet, må disse behandles i samsvar med Avtalens regler om den felles beslutningsprosess i EØS.

Avtalens Del VI om samarbeid på områder utenfor de fire friheter vil være av stor betydning for det fremtidige samarbeid mellom partene. Artikkel 78 forplikter partene til å styrke samarbeidet på disse områdene.

Etter Avtalens Protokoll 31, artikkel 5 (S.v. 1 s. 176), er utgangspunktet for dette samarbeid fastlagt. Partene skal utvikle en dialog som bl.a. vil omfatte møter, ekspertkontakter, drøftelse av saker av felles interesse, utveksling av opplysninger om virksomheten i de enkelte land og felles tiltak som seminarer og konferanser.

Videre forutsettes det informasjonsutveksling og konsultasjoner slik at EØS-komitéen kan treffe de nødvendige beslutninger for å tilrettelegge samarbeid innen rammen av Fellesskapets fremtidige programmer og virksomhet på området. Samarbeid kan også skje ved at det utvikles felles tiltak.

I henhold til Protokoll 31 skal samarbeidet særlig styrkes innenfor rammen av følgende retningsgivende EF-vedtak:

- Rådsresolusjon av 1987 om sikkerhet, hygiene og helse på arbeidsplassen.

- Rådsresolusjon av 1991 om det tredje handlingsprogram på mellomlang sikt for like muligheter for kvinner og menn,
- Rådsresolusjon av 1990 om tiltak til støtte for langtidsarbeidsledige,
- Rådsrekommendasjon av 1986 om sysselsetting av funksjonshemmede,
- Rådsbeslutning av 1989 om opprettelse av et handlingsprogram for integrasjon av de økonomiske og sosialt minst privilegerte grupper i samfunnet.

Avtalen pålegger dessuten avtalepartene å fremme samarbeid mellom kompetente organisasjoner, institusjoner og andre organer på sine territorier der dette vil bidra til å styrke og utvide samarbeidet. Dette skal særlig gjelde saker som omfattes av virksomheten til Den europeiske stiftelse for bedring av leve- og arbeidsvilkår (Dublin-stiftelsen). Hensikten er at EFTA-landene skal bli invitert til å delta i dette selvstendige trepartsorgan.

Fra Avtalens ikrafttredelse vil EFTA-landene delta i EF's program for eldre og bidra finansielt i samsvar med Artikkel 82. De skal delta fullt ut i de komitéer som bistår EF-kommisjonen i forvaltningen og utviklingen av dette programmet.

7.3.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

EØS-avtalens regler vedrørende forholdene i arbeidslivet vil ikke medføre større endringer i norsk regelverk. I all hovedsak er intensjonene i Avtalens regler på dette området i samsvar med norske regler.

Arbeidsmiljø

EØS-avtalens regler vedrørende helse og sikkerhet i forbindelse med bruk av skjermterminal og ved tunge løft, har ingen parallell i norsk lovgivning. Bestemmelsene må derfor innarbeides ved forskrift. EØS-avtalens regler vedrørende medbestemmelse i forhold til egen arbeidssituasjon, anses oppfylt i arbeidsmiljølovens generelle bestemmelser.

Avtalens regler om beskyttelse mot eksponering fra biologiske agenser må innarbeides i ny forskrift til arbeidsmiljøloven. Arbeidstilsynet arbeider med en slik forskrift, som skal fremme arbeidet for å beskytte arbeidstakere mot fare for helse og sikkerhet, herunder å forebygge slike skader som oppstår eller kan oppstå ved at arbeidstakerne utsettes for biologiske faktorer i arbeidsmiljøet.

Likebehandling av menn og kvinner

De norske reglene om likelønn er nedfelt i lov av 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mel-

lom kjønnene (likestillingsloven). Likestillingsloven fastsetter prinsippet om lik lønn for arbeid av lik verdi og forbyr forskjellsbehandling, herunder også handlinger som «faktisk virker slik at det ene kjønn på urimelig måte stilles dårligere enn det annet» (indirekte diskriminering). Lønn defineres som «det alminnelige arbeidsvederlag samt alle andre tillegg eller fordeler i penger eller andre goder som ytes av arbeidsgiveren». Definisjonen er sammenfallende med EØS-avtalens regler.

Likestillingslovens likelønnsprinsipp har et noe begrenset nedslagsfelt fordi den i praksis er blitt fortolket slik at det ikke kan foretas lønnsammenligninger annet enn hos samme arbeidsgiver. EØS-avtalens regler har ingen tilsvarende uttalt begrensning. Det må imidlertid antas at EØS-reglene, på samme måte som norsk lov, er begrenset til samme arbeidsgiver.

Likestillingsloven har regler som tilsvarende Avtalens regler om likebehandling mellom kjønnene. EØS-reglene tillater imidlertid flere unntak og større grad av særskilt vern til fordel for kvinner enn det likestillingsloven inneholder.

Avtalens regler på likestillingsområdet vil således ikke kreve endringer i norsk lov.

Arbeidsrettslige spørsmål

EØS-avtalens regler om arbeidstakeres rettigheter i forbindelse med overdragelse av virksomheter, bedrifter eller deler av bedrifter, fastsetter at tidligere innehavers rettigheter og plikter overfor arbeidstakerne skal overføres til ny innehaver når en virksomhet overdras. Det vil bli fremmet forslag om å lovfeste disse rettighetene.

Den norske lønnsgarantiordningen anses å oppfylle de minstekrav Avtalens regler om beskyttelse av arbeidstakerne i tilfelle av arbeidsgivers insolvens fastsetter. Ot.prp. nr 27 (1991-92) Om endringer i lønnsgarantiordningen innebærer ingen endringer i så måte.

Avtalens regler vedrørende arbeidstakernes vern ved masseoppsigelser pålegger blant annet arbeidsgiver å drøfte planlagte oppsigelser med arbeidstakernes tillitsvalgte. Norsk lovgivning inneholder ingen tilsvarende bestemmelse. I henhold til § 14 i lov av 27. juni 1947 nr. 9 om tiltak til å fremme sysselsetting (sysselsettingsloven), er imidlertid arbeidsgivere pålagt å melde oppsigelser av minst 10 arbeidstakere til Arbeidsformidlingen. Avtalens regler for øvrig på dette området må innarbeides i norsk lov. Forslag til nye bestemmelser i arbeidsmiljøloven om masseoppsigelser samt en endring i sysselsettingslovens § 14 blir fremmet i lovproposisjon av Kommunaldepartementet.

Nærmere om varierende lønns- og arbeidsvilkår

Opprettelsen av et enhetlig arbeidsmarked innenfor EØS-området har aktualisert spørsmålet om såkalt «sosial dumping». Med sosial dumping menes i denne sammenheng at utenlandske arbeidstakere utfører arbeid på lønns- og arbeidsvilkår som er vesentlig dårligere enn vertslandets.

Landene som omfattes av EØS-avtalen har anledning til å utvide sin egen lovgivning om arbeidsvilkår, samt kollektive avtaler om lønns- og arbeidsvilkår, til å omfatte all form for lønnet arbeid som foregår innenfor deres eget land.

Det foreligger et forslag til EF-direktiv om dette spørsmål. Utgangspunktet i forslaget er at medlemslandene, på visse vilkår, skal se til at lønns- og arbeidsvilkår som gjelder i en bransje gjøres gjeldende for alt arbeid som utføres innen bransjen i vedkommende land. Imidlertid er det foreslått at vertslandets regler om lønn og feriepenge ikke skal gjelde for arbeidsoppdrag på under tre måneder. Innen EF er det ulike oppfatninger om hvor omfattende et slikt direktiv bør være og hvilke elementer det bør omfatte.

Regjeringen vil forhindre at EØS-avtalen fører til at utenlandske arbeidstakere kan komme til Norge og utføre arbeid på lønns- og arbeidsbetingelser som er vesentlig dårligere enn de norske. Kommunaldepartementet samarbeider nå med LO og NHO for å finne den beste måte å sikre dette på.

Når det gjelder valg av metode kan det tenkes flere ulike løsninger. Det vises i denne forbindelse kort til regler som andre europeiske land har på dette området:

- en del europeiske land har regler som sikrer en viss minstelønn.
- i Sverige er det foretatt en lovendring som sikrer svenske fagforeninger mulighet for å gripe inn overfor utenlandske virksomheter som utfører arbeid med egne arbeidstakere.
- Finland har en regel i Arbeidsavtalslagen som på visse vilkår gir en riksomfattende kollektivavtale almengyldighet innenfor bransjen.
- Tyskland har regler som innebærer at partene i arbeidslivet kan søke et offentlig organ om at en tariffavtale gis almengyldighet. Slik almengyldighet kan gis dersom visse vilkår er oppfylt.

Regjeringen tar sikte på å fremme forslag til regler på dette området i god tid før 1. januar 1993.

Når det gjelder spørsmål knyttet til entre-

priser av kortere varighet, vises det til omtale i proposisjonens kapittel 6.

Øvrige forhold

Det vil fortsatt være nasjonale myndigheter som fastsetter hovedprinsippene for norsk helse- og sosiallovgivning. De tjenestene som kommuner og fylkeskommuner har ansvaret for vil bli organisert og drevet slik de blir idag. Prinsippet om fri bevegelighet for personer og kapital vil i henhold til Avtalens Artikkel 31 innebære en rett for personer og selskaper til å etablere virksomhet i Norge. Dette vil også i utgangspunktet innebære en rett til å etablere private helseinstitusjoner. Utenlandske interesser må imidlertid søke godkjenning i henhold til de nasjonale regler som gjelder. Det vises her særlig til godkjenningsordningen i sykehuslovens § 3.

7.3.6 Vurdering og fremtidig samarbeid

EØS-avtalen legger grunnlaget for et bredt og forpliktende samarbeid om utviklingen av den sosiale dimensjon, for å sikre at fordelene ved den økonomiske integrasjonen skal tjene bredere samfunnspolitiske målsettinger.

Forpliktelsen til å utvikle en sosial dimensjon i EØS, på linje med målsettingen i Avtalens innledning, herunder målsettingen om full sysselsetting, sammen med EFTA-landenes oppslutning om innholdet i Det sosiale charter, legger politiske føringer for det videre samarbeid. Avtalen legger et samarbeidsgrunnlag som gjør Norge og de øvrige EFTA-land delaktig i utviklingen av den sosiale dimensjon i EØS.

Avtalens Del V fastsetter felles regler for viktige områder som vedrører arbeidsmiljøet og øvrige arbeidslivsspørsmål. Avtalens regler på områdene arbeidsmiljø, likestilling og arbeidsrett adskiller seg ikke i vesentlig grad fra norske regler. Der norske rettsregler gir bedre rettigheter, kan de opprettholdes. Avtalens hovedregel er at avtalepartene på disse områder står fritt til å opprettholde eller innføre mer vidtrekkende bestemmelser.

Samarbeidet i EF om den sosiale dimensjon er i utvikling. Vedtakene fra Maastricht legger et nytt og mer forpliktende grunnlag for Fellesskapets videre arbeid. Selv om ett av EFs medlemsland ikke sluttet seg til traktatendringene, vil vedtakene bidra til at utviklingen går raskere i en retning som er i tråd med norske samfunnspolitiske målsettinger.

Forhandlingene om EØS-avtalen fant sted på et tidspunkt da EF var i ferd med å gi den sosiale dimensjon en konkret form og en fastere traktatsrettslig forankring. Gjennom EØS-avtalen får Norge og de øvrige EFTA-

landene muligheter til å delta i denne prosessen, som ennå ikke er fullført. Avtalen blir dermed også et viktig redskap i arbeidet for å fremme økonomisk og sosial utjevning og full sysselsetting.

Avtalens Del VI skaper i tillegg et forpliktende grunnlag for samarbeid på områder utenfor de fire friheter. Den dialog Avtalen pålegger partene å utvikle, blir viktig for modning av nye idéer og initiativer som senere vil kunne gi seg utslag i nye felles regler og samarbeidstiltak. Det bør imidlertid understrekes at Avtalens verdi på dette punkt er avhengig av at EFTA-landene aktivt utnytter de muligheter den rommer.

Avtalen åpner samtidig muligheter for EFTA-landene til å delta i praktiske samarbeidstiltak som bl.a. vil omfatte programmer som vil komme arbeidsledige, eldre, funksjonshemmede, barn og ungdom til gode. Også på helseområdet vil slike samarbeidsmuligheter åpne seg. Dette er alle tiltak som vil komplettere utviklingen av den sosiale dimensjon i EØS.

Partene i arbeidslivet får gjennom Avtalen en rolle i samarbeidet. Avtalens Artikkel 71 er mindre spesifikk enn bestemmelsene om den sosiale dialog i Romatraktaten, særlig etter de betydelige utbygninger Maastricht-konferansen vedtok. Arbeidslivspartene i EFTA-landene er allerede involvert i den sosiale dialog i EF gjennom sin deltakelse i de europeiske organisasjoner. Artikkelen er derfor mest et pålegg til EFTA-landene om å styrke dialogen mellom partene i arbeidslivet i EØS. Regjeringen ser det som en særlig oppgave å bidra til dette.

7.4 FORBRUKERVERN

7.4.1 Innledning

EØS-avtalen legger grunnlaget for et enhetlig marked med om lag 370 millioner mennesker, med fritt bytte av varer og tjenester over landegrensene. For forbrukerne vil det indre marked medføre et langt større tilbud og større valgfrihet i forhold til varer og tjenester.

Gjennomføringen av et enhetlig marked i EØS-området med fri bevegelighet for varer og tjenester, forutsetter at forbrukerne har tilrettelagt til nye produkter på markedet. Dette fordrer høye og ensartede krav til produktens sikkerhet. Ved kjøp av varer og tjenester over landegrensene kreves det videre informasjon om produkttilbudet og trygghet for at forbrukernes rettigheter ivaretas dersom problemer oppstår.

Den overveiende del av forbrukerlovgivningen regulerer krav til produkter og forhold

som må være oppfylt for at varer og tjenester kan omsettes. Etablering av felles regler og et felles basisnivå for forbrukerbeskyttelse er derfor viktig for å nå målsettingen om fri omsettelighet av varer og tjenester og større valgfrihet for forbrukerne.

7.4.2 EFs regelverk

Forbrukervern var opprinnelig ikke omtalt i Romatraktaten. Da Enhetsakten ble vedtatt i 1986, ble det i artikkel 100 a tatt inn en bestemmelse om at forbrukervern basert på et høyt beskyttelsesnivå, skal gjenspeiles i Kommissjonens forslag til tiltak for å gjennomføre det indre marked. EF hadde likevel helt siden 1975 lansert forbrukerpolitiske handlingsprogrammer.

Som følge av traktatkonferansen i Maastricht i desember 1991, er det enighet om forslag til en egen bestemmelse i Romatraktaten om forbrukerbeskyttelse. Forslaget fastsetter at Fellesskapet skal bidra til å oppnå et høyt nivå for forbrukerbeskyttelse gjennom tiltak som med hjemmel i artikkel 100 a blir iverksatt for å gjennomføre det indre marked. Romatraktaten har hatt tilsvarende bestemmelse om arbeidsmiljø og miljøvern siden 1987.

Etter det nye forslaget skal EF kunne iverksette spesielle tiltak som understøtter og utfyller medlemslandenes tiltak, med henblikk på å beskytte forbrukernes helse, sikkerhet og økonomiske interesser samt å sørge for nødvendig informasjon til forbrukerne. EFs råd skal kunne ta beslutninger om tiltak som her er omtalt. Slike beslutninger skal ikke være til hinder for at medlemslandene opprettholder eller vedtar strengere beskyttelsestiltak. Slike tiltak må i så fall være forenlig med Romatraktaten, og de skal notifiseres til Kommissjonen.

Forbrukerpolitiske programmer

EFs første forbrukerprogram ble lansert i 1975. Programmet besto for en stor del av generelle erklæringer og ga få konkrete resultater. Det andre forbrukerprogram kom i 1981. Enkelte saker i programmet ble senere fulgt opp i direktiver og beslutninger, så som direktivet om villedende reklame og etablering av et system for skaderapportering. Det første forbrukerministermøte i EF ble avholdt i 1983.

Hvitboken om det indre marked som ble fremlagt i 1985, inneholder en rekke initiativ med forbrukerpolitiske aspekter, særlig knyttet til målsettingen om å fjerne tekniske handelshindre, blant annet i forbindelse med le-

ketøysikkerhet, flammesikring og prismerking. Av øvrige områder kan nevnes forsikringsavtaler, reklame i radio/TV og regler for betalingskort.

I et rådsvedtak i 1986 ble det som mål fastslått at en akseptabel standard på produkters sikkerhets- og helseegenskaper skulle sikres, at det felles marked skulle komme forbrukerne til gode, og at forbrukerinteresser måtte få større gjennomslag i andre politikkområder. Som en oppfølging av dette vedtok EFs forbrukerministre i 1988 at forbrukerpolitikk skulle integreres i øvrige politikkområder. EFs råd vedtok i november 1989 en resolusjon om fremtidige prioriteringer i arbeidet for å beskytte og fremme forbrukerinteressene. Denne resolusjonen representerer det til nå viktigste prinsippprogram for forbrukersektoren, og det har i EØS-forhandlingene fra EF-TA-landenes side vært lagt vekt på at resolusjonen skal være et grunnlag for det fremtidige samarbeidet.

I april 1990 vedtok Kommissjonen et tre-årig forbrukerpolitisk program for perioden 1990-92. Programmet skisserer prioriterte tiltak på fire områder: forbrukerrepresentasjon, forbrukeropplysning, forbrukernes sikkerhet og forbrukerkjøp.

Som resultat av virksomheten på området er en rekke direktiver om forbrukerbeskyttelse blitt vedtatt, og flere nye er under forberedelse. Regelverket er av generell art og er utformet som minimumsbestemmelser som gir medlemslandene adgang til å ha mer vidtgående regler.

EF har dessuten etablert et informasjonssystem for hjem- og fritidsulykker knyttet til forbrukerprodukter. Det er også vedtatt en resolusjon om forbrukerdeltakelse i standardiseringsarbeidet.

Kommissjonen har opprettet et konsultativt forbrukerråd (Consumers Consultative Committee), sammensatt av representanter for europeiske forbrukerorganisasjoner, nasjonale forbrukerorganer og uavhengige eksperter.

Prismerking

EF har vedtatt direktiver for prismerking av henholdsvis matvarer, Rdir 79/581 (28), og for andre varer enn matvarer, Rdir 88/314 (29) og Rdir 88/315 (30). Direktivene fastsetter en plikt til å oppgi to priser ved detaljsalg: varens salgspris og pris pr. måleenhet (enhetspris). Videre angis nærmere hvilke typer varer/pakninger som skal omfattes av bestemmelsene. For varer som faller inn under merkingsplikten, gjelder kravet til enhetspris også når salgsprisen oppgis i reklame for produktet.

Imitasjonsprodukter

Rdir 87/357 (31) forbyr produkter som representerer en fare, særlig for barn og andre, ved at de er etterligninger av matvarer og kan forveksles med slike. Direktivet pålegger medlemslandene å treffe nødvendige tiltak for å fjerne slike produkter fra markedet.

Forbrukerkreditter

Rdir 87/102 (32) stiller krav til blant annet forbrukerkredittavtalers utforming og innhold, den informasjon som skal gis forbrukeren, og visse rettigheter forbrukeren skal ha. I et tilleggsdirektiv, Rdir 90/88 (33), fastslås hovedsakelig en felles metode for å angi effektiv rente, med sikte på at forbrukeren skal kunne sammenligne tilbud også over landegrensene.

Villedende reklame

Rdir 84/450 (34) fastsetter et generelt forbud mot villedende reklame, men omhandler ikke andre sider ved reklame.

Avtaler inngått utenfor fast forretningssted

Rdir 85/577 (35) etablerer en angrefrist på 7 dager ved avtaler som inngås når selger uoppfordret har oppsøkt forbrukeren i dennes eller andres hjem eller arbeidssted, eller når avtale om levering av varer og tjenester er inngått på spesielle utflukter arrangert av selger.

Selskapsreiser (pakketurer)

Rdir 90/314 (36) definerer forbrukernes rettigheter, selskapes informasjonsplikt og en del andre forhold mellom kjøper og selger i slike avtaleforhold.

Elektronisk betalingsformidling

EF-kommisjonen har vedtatt en rekommandasjon om elektronisk betalingsformidling, Krek 88/590 (37), som særlig gjelder forholdet mellom kortinnehaveren og utstederen. Hensikten med Kommisjonens henstilling er å gi forbrukeren finansiell beskyttelse i forbindelse med betalingsystemer og visse andre former for tjenesteytelse som står til rådighet for forbrukeren.

7.4.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

For EFTA-landene har det i forhandlingene vært et mål å få inn i EØS-avtalen generelle prinsipper og målsettinger for å ivareta forbrukerpolitiske hensyn i EØS.

7.4.4 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens bestemmelser om samarbeidet om forbrukervern er fastsatt i Avtalens Artikler 72 og 78.

I Avtalens innledning uttrykker dessuten partene en felles målsetting om å fremme forbrukernes interesser og styrke deres stilling, med sikte på et høyt nivå for forbrukerbeskyttelse.

Videre pålegger Avtalens Protokoll 31, artikkel 6, (S.v. 1 s. 177) partene å styrke samarbeidet, særlig for å sikre forbrukerinnflytelse og forbrukerdeltakelse i tiltak som vil følge av rådsresolusjonen av 1989 om fremtidige prioriteringer i forbrukerpolitikken og den tilhørende handlingsplan som Kommisjonen fremla i 1990. Et annet grunnlag for samarbeidet er rådsresolusjonen av 1988 om bedring av forbrukernes medvirkning i standardiseringsarbeidet.

Avtalens Vedlegg XIX (S.v. 1 s. 385) inneholder de nærmere bestemmelser om forbrukervern. Disse motsvarer de EF-regler som er omtalt under punkt 7.4.2. Reglene er såkalte minimumsregler som gir avtalepartene adgang til å opprettholde og vedta mer vidtgående regler. Avtalens regler vedrørende krav til produkters utforming og standarder, er nærmere omtalt i proposisjonens kapittel 4.

7.4.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

Avtalens bestemmelser om forbrukervern vil bare medføre begrensede endringer i norsk regelverk. De endringer som må gjøres, vil gi forbrukerne bedre rettigheter enn det dagens regler gir.

EØS-reglene om forbrukerkreditt gjelder forbrukerkredittavtaler i sin alminnelighet. De er dermed ikke, som i lov av 21. juni 1985 nr. 82 om kredittkjøp m.m. (kredittkjøploven), begrenset til å gjelde kreditt som ytes i sammenheng med kjøp eller leie av løsøre. EØS-reglene inneholder også bestemmelser om kreditt som ytes i sammenheng med tjenesteytelser. Justisdepartementet vil fremme en Ot.prp. om utvidelse av kredittkjøploven, slik at den forbrukerbeskyttelse som er knyttet til kredittkjøpene også får gyldighet for andre typer kreditter som omfattes av EØS-reglene.

Avtalens regler om villedende reklame er mer detaljerte enn det tilsvarende forbudet i § 2 i lov av 16. juni 1972, nr. 47 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår (markedsføringsloven). De øvrige bestemmelsene i markedsføringsloven har ikke noen parallell i EFs regler. EF-domstolen har i flere avgjørelser lagt til grunn at nasjonale regler som begrenser markedsføring kan aksepteres, når de er gitt for å ivareta forbrukerhensyn og/eller sunn konkurranse og ikke virker diskriminerende. Dette er blant annet tilfelle for det ne-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

derlandske forbud mot tilleggsytelser (tilgift) i forbindelse med salg av varer og tjenester. Tilsvarende forbud er fastsatt i markedsføringslovens § 4.

Også når det gjelder Avtalens minimumsbestemmelser om forbrukerkreditt, salg utenfor fast forretningssted og selskapsreiser, gir norske bestemmelser på en rekke punkter videre beskyttelse. Lov av 24. mars 1972 nr. 11 om angrefrist ved visse avtaler om forbrukerkjøp mm (angrefristloven) går lenger enn EØS-avtalens bestemmelser m.h.t. typer salgssteder, frist for å angre, og plikt til å informere om forbrukernes rettigheter.

EØS-avtalens bestemmelser om avtaler inngått utenfor fast forretningssted omfatter både varer og tjenester. Angrefristloven omfatter bare varer. Barne- og familiedepartementet vil i vårsesjonen fremme en Ot.prp. om utvidelse av loven til også å omfatte omsetning av tjenester, med visse unntak.

Avtalens bestemmelser vedrørende prising av forbruksvarer går lenger og er mer detaljerte enn tilsvarende norske bestemmelser, særlig m.h.t. såkalte enhetspriser (prisangivelse pr. kilo, pr. liter etc.). Dette kan ivaretas gjennom forskrifter i medhold av lov av 26. juni 1953 nr. 4 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold (prisloven).

Lov av 11. juni 1976, nr. 79 om produktkontroll (produktkontrollloven) anses å inneholde de nødvendige hjemler for inngrep mot farlige næringsmiddelimitasjoner. Det tas likevel sikte på å innarbeide EØS-avtalens bestemmelser på dette punkt i en egen forskrift.

7.4.6 Fremtidig samarbeid

Spørsmålet om EFTA-landenes deltakelse i det Konsultative forbrukerrådet vil bli nærmere drøftet mellom partene i det videre samarbeid.

Nytt regelverk er under utvikling i EF på flere viktige forbrukerområder og vil etter hvert bli drøftet innenfor rammen av partenes fremtidige samarbeid med sikte på at reglene også blir EØS-regler.

Disse forslagene gjelder følgende områder:

Elektronisk betalingsformidling

Som nevnt ovenfor, vedtok Kommisjonen i november 1988 en rekommendasjon om elektronisk betalingsformidling, som særlig gjelder forholdet mellom kortinnehaveren og utstederen. Forutsetningen var at Kommisjonen kunne ta initiativ til mer bindende regelverk dersom rekommendasjonen ikke ble fulgt i tilstrekkelig grad av medlemslandene.

Kommisjonen vurderer nå å fremme forslag til mer bindende regelverk på dette området.

Sammenlignende reklame.

Kommisjonen la høsten 1990 frem et forslag om å utvide reklamedirektivet, slik at sammenlignende reklame skal være tillatt så lenge den ikke er uriktig, krenkende e.l. Bakgrunnen for dette er at det i flere medlemsland er et generelt forbud mot sammenlignende reklame. I Norge gjelder ikke spesielle restriksjoner eller særregler for slik reklame, som derved er underlagt markedsføringslovens generelle bestemmelser. Den norske rettstilstanden tilsvarer den som eventuelt vil bli etablert i EF gjennom direktivet.

Urimelige avtalevilkår.

Et forslag til direktiv om urimelige avtalevilkår i forbrukerkontrakter ble lagt frem av Kommisjonen i september 1990. Gjennom direktivforslaget tas det sikte på å definere kriterier for at et vilkår skal bli vurdert som urimelig. Dette er en annen reguleringsform enn den modellen som følges i de nordiske land der både markedsføringsloven og avtaleloven opererer med et generelt urimelighetskriterium.

I behandlingen har flere av medlemslandene vært skeptiske til forslaget. Dels har dette gått på utformingen, dels er det også kommet til uttrykk ved en prinsipiell motforestilling mot å harmonisere reglene på dette området. Europaparlamentet avga sin uttalelse med en rekke endringsforslag til direktivforslaget i november 1991. Kommisjonen vil nå utarbeide et revidert forslag. Det synes på det nåværende tidspunkt uklart når og i hvilken endelig form direktivet vil bli vedtatt.

Fjernsalg

Kommisjonen har igangsatt arbeid med et direktivforslag om såkalt fjernsalg, det vil si salg som foregår over lengre avstander og uten direkte fysisk kontakt mellom kjøper og selger. Slike salgsformer kan være postordre, telefonsalg, salg via TV og andre elektroniske media etc. I Norge er slike salgsformer gjennomgående lagt inn under angrefristloven, mens Kommisjonen synes å ønske atskilte regelverk for h.h.v. nærsalg og fjernsalg utenfor fast forretningssted. Foreløpige utkast stiller krav som også går lenger enn norsk lovgivning på dette området. Blant annet vurderes forbud mot reklame via telex/telexfax/telefon uten samtykke fra forbruker, utstrakt adgang for forbruker til å frabe seg reklame i andre sammenhenger, garantifond til sikring av forbrukerens utlegg ved forhåndsbetaling samt 14 dagers angrefrist.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Timesharing-kontrakter.

Kommisjonen har også tatt opp arbeidet med spesielt regelverk for salg av timesharing-kontrakter. Det typiske eksemplet på slike kontrakter er andel og leierett i feriehus i et bestemt antall uker pr. år. En rekke norske forbrukere har kommet opp i problemer etter å ha inngått slike leiekontrakter, blant annet i EF-land. Et felles regelverk i EF for beskyttelse av forbrukerne vil kunne motvirke slike forhold.

7.4.7 Samlet vurdering

Et enhetlig marked i EØS-området kan gi forbrukerne fordeler i form av større vare- og tjenestetilbud og økt konkurranse om pris og kvalitet. Et forpliktende samarbeid om forbrukervern og forbrukerpolitikk vil bidra til at forbrukerne kan dra nytte av det utvidede tilbudet.

EØS-avtalens bestemmelser om forbrukervern er i stor grad i samsvar med det norske regelverket. Det følger av Avtalens bestemmelser at der vi har, eller ønsker å etablere et mer vidtgående vern, står vi fritt til å gjøre dette.

Avtalens regler som er omtalt under dette punkt regulerer forbrukerspørsmål av mer generell art, som i hovedsak er knyttet til salg og markedsføring av varer og tjenester. I tillegg inneholder Avtalen regler som har betydning for forbrukernes interesser og sikkerhet på vare- og tjenesteområdet. Det vises til nærmere omtale av dette i proposisjonens kapitler 4 og 5.

Gjennom det samarbeid om forbrukervern som er skissert i Protokoll 31 og gjennom Avtalens regler om informasjons- og rådslagningsprosedyren og den felles beslutningsprosess, vil EFTA-landene få muligheter til å øve innflytelse på tempo og innhold i utviklingen på det forbrukerpolitiske området.

Norge og øvrige EFTA-land har lange og sterke tradisjoner for en aktiv forbrukerpolitikk og vil således kunne bidra betydelig i samarbeidet i EØS på dette feltet.

7.5 FORSKNING, TEKNOLOGISK UT- VIKLING OG INFORMASJONS- TJENESTER

7.5.1 Innledning

Internasjonalt forskningssamarbeid er av stor betydning for å løse forskningsoppgaver og problemer som krever felles innsats og går på tvers av nasjonale grenser. Enkelte oppgaver er for kostnadskrevene til at hvert enkelt land kan finansiere disse alene, andre er av en slik art at internasjonalt samarbeid er naturlig eller nødvendig. Det gjelder f.eks. forskning

innen miljø, medisin, naturvitenskap og utnyttelse av havressursene. Videre gir samarbeid innen næringsrettet forskning muligheter for en styrking av bedriftenes teknologiske basis og internasjonale konkurransevne.

EFs forskningssamarbeid ble vesentlig styrket i 1980-årene. En viktig bakgrunn var den raske teknologiske og økonomiske utvikling i USA og Japan. Høye kostnader og stor risiko kombinert med knappe ressurser finansielt og menneskelig gjorde det vanskelig for det enkelte medlemsland å møte konkurransen alene. Det ble en sentral målsetting å styrke det vitenskapelige og teknologiske grunnlaget i europeisk næringsliv gjennom felles utnyttelse av ressursene. Samarbeidet har senere fått et noe videre siktemål, jf. nedenfor.

Innenfor EF er forskning i første rekke definert som et nasjonalt ansvar. Samtidig er det et samarbeidsområde i Fellesskapet. Generelt gjelder EFs forskningssamarbeid områder der kostnader og særskilte oppgaver gjør det naturlig at flere land samles om en fellesinnsats. Det er et viktig prinsipp at fellesforskningen ikke skal erstatte nasjonal innsats, men utfylle denne. EFs felles forskningsinnsats utgjør i dag ca. 4 pst. av de offentlige utgifter til FoU i de 12 medlemslandene.

7.5.2 EFs rammeprogram for forskning

Enhetsakten av 1987 gjorde forskningssamarbeid til et av EFs formelle samarbeidsområder og innførte et nytt avsnitt om forskning og utvikling (FoU) i Romatraktaten. Det blir her bl.a. slått fast at EF skal etablere flerårige rammeprogram for forskning.

Rammeprogrammet gjelder størstedelen av EFs felles forskningsinnsats, og er nå organisert som fire- eller femårige rullerende programmer. EFs 1. rammeprogram for forskning løp fra 1984 til 1987. Det 2. rammeprogram gjaldt perioden 1987-91, men enkelte prosjekter løper fortsatt. Det 3. rammeprogram er planlagt for perioden 1990-94, og er i innkjøringsfasen. Næringsrelevante FoU-områder utgjør hoveddelen av forskningsaktivitetene, og det legges vekt på deltakelse fra små og mellomstore bedrifter. Delprogrammer for miljøforskning, helseforskning og forskerrekuttering har siden slutten av 1980-årene fått stadig større plass i rammeprogrammet. I tillegg til et eget program for miljøforskning er det lagt til grunn at miljøperspektivet skal ivaretas i de enkelte delprogrammer. Grunnforskningselementer søkes også integrert i flere av programmene. Det samme gjelder samfunnsvitenskapelig forskning. Rammeprogrammets økonomiske om-

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

fang er økende. Det 3. rammeprogram har en økonomisk ramme på 5.700 milliarder ECU (tilsvarende ca. 46 mrd. kroner). Det er delt inn i 15 delprogrammer innen 6 programområder. Tabell 7.5 viser områder og relativ fordeling mellom disse områdene. Informasjons- og kommunikasjonsteknologi utgjør nær 40 pst. av innsatsen. Andre delprogrammer omfatter industri- og materialteknologi, miljø, biovitenskap og bioteknologi, landbruksforskning og forskning for utviklingsland, energi og forskerrekuttering og -utveksling. I tillegg er to programmer på det kjernefysiske område vedtatt i henhold til EURATOM-avtalen, det ene vedrører strålevern og det andre kontrollert fusjon.

I EF foreligger det et forslag om å utvide det

3. rammeprogram fra 1993. Spørsmålet er imidlertid ikke avklart, og det er svært usikkert om forslaget vil bli vedtatt, og hvilket omfang en eventuell utvidelse vil få. En endelig avklaring ventes først i løpet av høsten 1992.

Det 4. rammeprogram forventes vedtatt i 1993. Innhold og økonomiske ramme er ennå ikke kjent, men det er ventet at hovedlinjene i det 3. rammeprogram vil videreføres. En antar at miljøperspektivet fortsatt vil bli gjennomgående i alle delprogrammer, og det er også mulig at samfunnsvitenskapene og tiltak for å øke mobiliteten vil få større plass. Det pågår samtidig en diskusjon om å innrette den næringsrettede forskningen mot mer markedsnære prosjekter.

Tabell 7.5 EFs 3. rammeprogram for forskning 1990-1994

	Mill. ECU	Andel av samlet budsjett (pst.)
I. BASISTEKNOLOGIER		
1. IT og komm. teknologi		38,9
- Informasjonsteknologi	1 352	
- Kommunikasjonsteknologi	489	
- Telematikksystem	380	
2. Industri- og materialteknologi		15,6
- Industri- og materialteknologi	748	
- Måling og prøving	140	
II. FORVALTNING AV NATURRESSURSER		
3. Miljø		9,1
- Miljø	414	
- Marin vitenskap & teknologi	104	
4. Biovitenskap og teknologi		13,0
- Bioteknologi	164	
- Landbruk	333	
- Biomedisin & helse	133	
- Biovitenskap & teknologi for U-land	111	
5. Energi		14,3
- Ikke-nukleær energi	157	
- Sikkerhet ved kjernekraft ¹⁾	199	
- Kontrollert termonukleær fusjon ¹⁾	458	
III. UTVIKLING AV INTELLEKTUELLE RESSURSER		
6. Menneskelige ressurser og mobilitet		9,1
- Menneskelige ressurser og mobilitet	518	
Sum	7 700	100,0

¹⁾ Vedtatt i henhold til EURATOM-avtalen. Disse programmene faller utenfor EØS-avtalen.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

7.5.3 Samarbeid mellom EFTA- og EF-landene

Luxembourgerklæringen fra 1984 la et politisk grunnlag for utvidet forskningssamarbeid mellom EFTA-landene og EF. Enhetsakten fra 1987 åpner for deltakelse i EFs forsknings- og utviklingsvirksomheter for land utenfor Fellesskapet. EFTA-landene har her stått i en særstilling.

I 1986 ble det inngått bilaterale rammeavtaler om vitenskapelig og teknologisk samarbeid mellom EF og Norge, Sverige, Finland, Sveits og Østerrike. En tilsvarende avtale mellom EF og Island ble undertegnet i 1989. Rammeavtalene er fulgt opp med stadig økende samarbeid med samtlige EFTA-land. Rammeavtalen åpner for enten full deltakelse i programmer eller samarbeid på prosjektbasis. Ved deltakelse på programnivå må det inngås en egen avtale for hvert programområde.

Norges nåværende forskningssamarbeid med EF

Under det 2. rammeprogrammet deltar norske miljøer på prosjektbasis i syv av de næringsrettede delprogrammene: informasjonsteknologi, telekommunikasjonsteknologi, industri- og materialteknologi, bioteknologi, matvareteknologi, ikke-nukleær energi og marin vitenskap og teknologi. Norge har vært fullt medlem av følgende programmer: Medisin- og helseforskning, SCIENCE (utvekslingsprogram for forskere innen naturvitenskap og teknologi), miljøforskning (STEP) og økonomi (SPES). I 1991 brukte Norge ca. 50 mill. kroner til dette samarbeidet. Noen av programmene under det 2. rammeprogrammet løper fortsatt, men aktiviteten vil avsluttes i løpet av 1992. Samtidig har prosjektsamarbeidet under det 3. rammeprogram startet opp.

Begrensninger i dagens samarbeid

Enkelte delprogrammer under det 2. rammeprogram har vært lukket for EFTA-deltakelse. De store næringsrettede programmene er kun åpne for prosjektsamarbeid. EFTA-landene har sett denne samarbeidsform som uheldig siden den ikke gir tilgang til styringskomiteer og resultater fra hele forskningsprogrammet. En del programmer har vært åpne for full deltakelse, f.eks. miljøforskning, helseforskning og mobilitetsprogrammet for forskere innen naturvitenskap og teknologi. Denne tilknytningsformen gir informasjon fra hele programmet, og en begrenset adgang til forvaltningen av programmene. Kravet om at en EFTA-partner må ha minst to forsk-

ningspartnere fra EF-land har vært en annen begrensning i samarbeidet. Videre har EFTA-landene liten innflytelse på den forskningspolitiske planleggingen.

Samarbeidsformene er svært tidkrevende, blant annet fordi hver enkelt programavtale behandles som en internasjonal avtale og dermed forutsetter omstendelige godkjenningsprosedyrer. Det har i enkelte tilfeller tatt flere år før avtaler mellom EF og EFTA-land er blitt formelt undertegnet.

7.5.4 Mål for forskningssamarbeidet

Ønsket om et omfattende forskningssamarbeid uten dagens begrensninger var bakgrunnen for EFTA-landenes målsetting under EØS-forhandlingene om full deltakelse i EFs rammeprogram for forskning og deltakelse i komitéstruktur og forskningspolitiske organer.

Økt deltakelse i internasjonalt forskningssamarbeid er et sentralt virkemiddel i norsk forskningspolitikk. En viktig forutsetning i vårt internasjonale FoU-samarbeid er at satsingen skjer på områder som samsvarer med norske prioriteringer. Gjennom behandlingen av den siste forskningsmeldingen (St.meld.nr. 28. 1988-89) ble dette understreket av Stortinget.

Vekt på næringsrettet FoU står sentralt i norsk forskningspolitikk. Det er reflektert i norske innsatsområder som informasjonsteknologi, materialteknologi, bioteknologi, olje og gass og havbruk. På denne bakgrunn er EFs næringsrettede programmer svært sentrale. Dette gjelder informasjons- og kommunikasjonsteknologi, telematikk, industri- og materialteknologi, måling og prøving, bioteknologi, ikke-nukleær energi, havforskning, landbruks- og agroindustriell forskning. Av EFs kjernekraftprogrammer er den delen som omhandler strålevern av interesse for Norge. Kjernekraftprogrammene inngår ikke i EØS-avtalen, men Norge har søkt om bilateral deltakelse i strålevernprogrammet. Fusjonsprogrammet er av mindre interesse for Norge.

Grunnleggende forskning og forskerrekruttering tillegges i dag stor vekt i Norge. Gjennom et eget program gir forskningssamarbeidet med EF mulighet for å styrke kompetansebygging på viktige områder innenfor naturvitenskap og teknologi, og åpner for forskerutveksling og forskerutdanning under flere av rammeprogrammets delprogrammer.

Rammeprogrammene åpner for forskningssamarbeid på sentrale områder som krever omfattende fellesinnsats, f.eks. miljø og helse.

Videre åpner rammeprogrammene for in-

ternasjonalt samarbeid innen forskning i tilknytning til utviklingsland. Dette er et felt som omfattes med stor interesse i Norge, jf. St.meld.nr. 42 (1987-88) Om u-landsrelatert utviklingsforskning.

Rammeprogramdeltakelse gir også mulighet til å påvirke forskningspolitiske prioriteringer innenfor EØS-samarbeidet.

Regjeringen legger også vekt på at øvrige nordiske EFTA-land går sterkt inn for full rammeprogramdeltakelse. Videre har Regjeringen lagt vekt på at EF trolig vil få et utvidet forskningssamarbeid også med land som USA og Japan.

På denne bakgrunn vurderte Regjeringen det som viktig å gå inn for full rammeprogramdeltakelse.

7.5.5 Forhandlingsresultatet

EFs Rammeprogram

Avtalens bestemmelser om forskningssamarbeid er gitt i Avtalens Protokoll 31, artikkel 1 (S.v. 1 s. 175).

EØS-avtalen innebærer at EFTAs viktigste krav er imøtekommet. EFTA-landene får delta fullt ut i det 3. rammeprogram. Frem til Avtalens ikrafttredelse vil EFTA-landene kunne delta på prosjektbasis i samtlige delprogrammer.

EURATOM-programmene innen fusjon og kjernekraft omfattes imidlertid ikke av EØS-avtalen, da denne ikke gjelder virksomhet regulert under EURATOM-traktaten. EFTA-landene vil delta i den delen av EFs felles forskningssentre (JRC - Joint Research Centres) som finansieres innenfor de øvrige delene av 3. rammeprogram.

Delprogrammene forvaltes av Kommisjonen med bistand fra komitéer sammensatt av representanter fra EFs medlemsland. Protokoll 31, artikkel 1, gir EFTA-landene rett til representasjon på lik linje med EFs medlemsland i alle komitéer som bistår Kommisjonen med forvaltning og utvikling av de enkelte delprogrammer. EFTA-landene vil ikke delta i eventuelle avstemninger i disse komitéene, men kan i de tilfeller EFs medlemsland kan forkaste Kommisjonens forslag, bringe saken inn for EØS-komitéen.

I tillegg til delprogrammenes styringskomitéer er tre sentrale komitéer av stor interesse for EFTA-landene. Disse er rådgivende i forskningspolitiske spørsmål overfor både EFs råd og Kommisjonen: CREST (Scientific and Technical Research Committee), IRDAC (Industrial Research and Development Advisory Committee) og CODEST (Committee for the Development of Science and Technology).

Avtalens Protokoll 31, artikkel 1, fastslår at

EFTA-landene skal tilknyttes arbeidet i disse komitéer i den utstrekning det er nødvendig for at samarbeidet skal fungere etter sin hensikt. En brevveksling mellom forhandlingslederne (S.V. I. s. 439) trekker opp nærmere retningslinjer for denne tilknytning i forhold til CREST.

Avtalen fastsetter at de alminnelige regler om den felles beslutningsprosess skal anvendes der EFTA-landene deltar i EFs tiltak. Dette er av særlig betydning for forskningssamarbeidet. Dermed vil EFTA-landene bl.a. på ekspertplan kunne delta i utformingen av Kommisjonens forslag til nye aktiviteter.

Rettigheter i forskningssamarbeidet er i hovedsak fastlagt i Avtalens Artikkel 81. På prosjektnivå skal institusjoner, bedrifter, organisasjoner og enkeltforetak i EFTA-landene ha de samme rettigheter og plikter som de tilsvarende i EF-landene, jf. Artikkel 81 d.

EFTA-landene vil også ha samme rettigheter som EF-landene til spredning, evaluering og utnyttelse av resultatene nasjonalt.

Ifølge dagens hovedregel for samarbeid mellom EFTA og EF må én prosjektdeltaker fra EFTA samarbeide med minst to fra EF. EFTA-landene har oppfattet dette krav som urimelig. Avtalen er slik utformet at kravet bortfaller.

Grunnbestemmelser for kostnader ved deltagelse i EFs rammeprogram er fastlagt i Avtalens Artikkel 82. Det er enighet om at EFTA-landenes bidrag til forskningssamarbeidet skal baseres på en fordelingsnøkkel med utgangspunkt i bruttonasjonalprodukt. Med en slik nøkkel vil Norges bidrag utgjøre vel 1,7 pst. av EFs kostnader. EFTA-landenes bidrag kommer i tillegg til de vedtatte rammer fra EF.

Partene er videre enige om at perioden under det 3. rammeprogram (1990-94) betraktes som en overgangsperiode. Finansielt betyr dette at full kontingentinnbetaling til EF først vil påløpe ved iverksettelsen av det 4. rammeprogram. I overgangsperioden vil nasjonale kostnader bestå av to komponenter, prosjekt-kostnader og kontingent.

I perioden fra underskriving av Avtalen og frem til denne trer i kraft, er alle programmene åpne for EFTA-deltakelse på prosjektbasis. Det er enighet om at EFTA-deltakelse i prosjekter som innvilges før Avtalen trer i kraft, skal finansieres nasjonalt for hele prosjektets varighet, og at det ikke gis støtte fra EFs felles forskningsbudsjett. EFTA-landene betaler ikke kontingent i denne perioden.

Når Avtalen trer i kraft, skal EFTA-landene betale ordinær kontingent. EFTAs bidrag vil da beregnes ut fra de midler som gjenstår av rammen for programmene, dvs. midler det ik-

ke er gitt tilsagn om i perioden frem til ikraft-tredelse. Deltakere fra EFTA-land som får tilsagn om prosjekter etter 1. januar 1993, vil få dekning fra rammeprogrammets felles budsjett av den del av prosjektkostnadene som skal betales av offentlige midler. For bedrifter og forskningsinstitutter som deltar i prosjekter, betyr dette at de får dekket inntil 50 pst. av sine kostnader. Universiteter og høyskoler kan få refundert inntil 100 pst. av særskilte kostnader i forbindelse med prosjektdeltagelse.

Utgiftene knyttet til norsk deltakelse i det 3. rammeprogrammet i 1993 og 1994 er usikre. Usikkerheten skyldes dels at man ikke vet hvor mange prosjekter med norsk deltakelse som blir godkjent i perioden frem til EØS-avtalen trer i kraft, dels at det er uklart hvor store deler av rammene som gjenstår til fordeling fra 1. januar 1993 og som blir grunnlag for kontingentberegning for Norge. Iverksettelsen av det 3. rammeprogrammet er forsinket i forhold til de opprinnelige planene. Dette innebærer at store deler av de økonomiske rammene gjenstår til fordeling i 1993 og 1994, og dermed danner grunnlag for beregning av kontingenten. Foreløpige tall fra EF-kommisjonen i april 1992 tyder på at kontingentutgiftene vil kunne være i størrelsesorden 240 mill. kroner i 1993 og 160 mill. kroner i 1994. I tillegg kommer utgifter til prosjekter innvilget før EØS-avtalen trer i kraft. EF-kommisjonen vil legge frem mer detaljerte kostnadsberegninger i midten av mai 1992.

Dersom EF vedtar en utvidelse av det 3. rammeprogram, kan dette for Norges del medføre en økning i kontingentutgiftene på opp til ca. 80 mill. kroner pr. år. Det er imidlertid usikkert om en utvidelse vil finne sted, og hvor omfattende denne eventuelt vil bli.

Deltagelse i 3. rammeprogram vil ikke endre det samarbeidet som i dag skjer under 2. rammeprogram for forskning, eller det samarbeidet som skjer bilateralt under de enkelte EFTA-lands rammeavtaler med EF, og som ikke er omfattet av EØS-avtalen.

EØS-komiteén vil ta stilling til EFTA-landenes deltakelse i fremtidige rammeprogram. EFTA-landene skal delta allerede i de forberedende faser i utarbeidelsen av et nytt rammeprogram. EFTA-landene skal dessuten delta i evaluering og større kursendringer i de pågående programmer, jf. Avtalens Artikkel 79.

Informasjonstjenester.

Programmene SPRINT (Strategic Programme for Innovation and Technology Transfer) og IMPACT II (Information Market Policy Action) er ikke en del av rammeprogrammet, men EFTA-landene har uttrykt stor

interesse for deltakelse i disse. Avtalens Protokoll 31, artikkel 2, åpner for full deltakelse fra EFTA-landene i begge programmer.

SPRINT har som mål å styrke nyskapningen hos europeiske produsenter av varer og tjenester, fremme hurtig utbredelse av ny teknologi og utarbeide effektive tiltak for teknologioverføring. Målgruppen for programmet er i hovedsak små og mellomstore bedrifter. Gjennom deltakelse i SPRINT vil Norge få adgang til et internasjonalt nett innen bedriftsutvikling og teknologi- og kompetanseoverføring.

IMPACT har som mål å styrke Europas posisjon på markedet for informasjonstjenester gjennom å stimulere europeiske leverandører, oppfordre til økt bruk av avanserte informasjonstjenester samt bringe mindre utviklede områder opp på samme nivå som de teknologisk avanserte regioner i Fellesskapet. Informasjonsmarkedet er i sterk vekst, også i Norge, og representerer store muligheter for bedrifter som arbeider med kommunikasjonstjenester. Deltakelse i IMPACT kan bidra til at disse mulighetene blir utnyttet bedre.

7.5.6 Fremtidig samarbeid

Tilknytning til rammeprogrammet vil utgjøre en forholdsvis liten del av norsk forskningsinnsats, ventelig ca. 4 pst. som i EF-landene. Gjennom EF's rammeprogram for forskning åpnes det imidlertid for internasjonalt samarbeid på områder av strategisk betydning for nærings- og samfunnsutvikling. Samarbeidet omfatter sentrale områder som samsvarer med norske forskningspolitiske prioriteringer. Det gjelder næringsrettet forskning, miljø- og helseforskning, forskning relatert til u-landenes problemer, forskerutveksling og grunnforskningsrettede områder.

Det er en sentral målsetting i norsk forskningspolitikk å styrke forskernes internasjonale kontakter. Innenfor rammeprogrammet ivaretas grunnleggende kunnskapsutvikling og kompetanseoppbygging på et bredt spekter av fagområder. Sentralt står programmet «Menneskelige ressurser og mobilitet», men også innenfor flere andre programmer legges det til rette for forskerutveksling.

Kvalitetsvurdering og godkjenning av prosjektsøknader på rammeprogrammets fagområder vil bli foretatt av internasjonale ekspertgrupper. Norske forskere vil delta i skarp konkurranse om prosjektmidler. Etter Regjeringens vurdering er det nyttig at norske forskere får sine prosjekter vurdert i en internasjonal sammenheng. Regjeringen regner med

at dette vil virke kvalitetsfremmende for norsk forskning.

Gjennom EØS-forhandlingene er det videre slått fast at EFTA-landene kan utvide forskningssamarbeidet med EF på områder som ikke er omfattet av EØS-avtalen. Avtalen er ikke til hinder for å videreføre og utvide Norges bilaterale forskningssamarbeid, f.eks. med land som Frankrike og Tyskland. Det samme gjelder også det regionale forskningssamarbeidet i Norden.

Regjeringen legger også vekt på at Avtalen innebærer stor grad av likebehandling av EFTA-landene i forhold til EF-landene. Gjennom deltakelse i programmenes styringskomitéer får norske representanter tilfredsstillende muligheter til å delta i utforming og iverksettelse av forskningsprogrammene. Avtalen sikrer også at vi kan delta i utformingen av fremtidige rammeprogrammer og særprogrammer straks vi erklærer oss rede til å delta. Norsk representasjon i CREST, IRDAC og CODEST, gir likeledes gode muligheter til å påvirke EFs forskningspolitiske prioriteringer. Videre har man oppnådd større rettigheter i forskningssamarbeidet ved at EF har frafalt kravet om at EFTA-land må ha minst to samarbeidspartnere fra EF-land. Med EØS-avtalen vil en også slippe tidkrevende forhandlingsprosedyrer for å bli fullt medlem av delprogrammer.

Fra norsk side må det legges stor vekt på å finne gode samarbeidspartnere og frembringe interessante prosjektsøknader. Som et ledd i dette arbeidet er det lagt vekt på å organisere forskningssamarbeidet med EF på en effektiv måte. Det er etablert en stilling som spesialrådgiver for forskningsspørsmål ved Norges EF-delegasjon i Brussel. Videre er det opprettet en informasjonsenhet i samarbeid mellom forskningsrådene for å sikre omfattende og aktuell informasjon og veiledning om forskningssamarbeidet med EF til ulike forskningsmiljøer, næringsliv og forvaltning. Forskningsrådene er tildelt koordinatorsvar for det enkelte delprogram under rammeprogrammet. Hvert delprogram har en nasjonal koordinator med ansvar for faglig informasjon og oppfølging innen sitt område, samt kontakt med fagansvarlig ved Kommissjonen. Det er også opprettet en database ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste med informasjon om utenlandske finansieringskilder som er åpne for norske forskere.

7.5.7 Samlet vurdering

Gjennom Avtalen får norske forskningsmiljøer og norsk næringsliv på en rekke fagområder en bredere basis for samarbeid med tilsva-

rende miljøer både i EF og i EFTA-landene. Norske forskningsinstitusjoner vil få anledning til å delta i europeiske nettverk. Full deltakelse betyr videre at vi får adgang til alle forskningsresultater. Våre bedrifter, institutter og universiteter får samme rettigheter som tilsvarende institusjoner i EF.

For norsk næringsliv er det viktig å delta i det europeiske forskningssamarbeidet. Et viktig utbytte er kompetanseheving på en rekke sentrale fagområder. Gjennom deltakelse i felles forskningsprosjekter vil norsk næringsliv også få større kunnskap om potensielle forretningspartnere og konkurrenter og dermed legge grunnlaget for sine strategiske allianser. Samarbeidet vil derfor på sikt kunne styrke norsk næringslivs vekst og eksportmuligheter. Mye av den forskning som gjennomføres vil også være med på å utforme standarder innen industrien. For næringslivet vil det være av stor betydning å delta i en fase hvor grunnlaget blir lagt for senere produksjons- og miljøstandarder.

Betaling av kontingent er en inngangsbillett, ikke en garanti for deltakelse. Norske miljøer må søke om å få delta i prosjekter innenfor programmene. En faglig vurdering av ekspertkomitéer vil avgjøre om det enkelte forskningsprosjekt får støtte. Forskningssamarbeidet med EF forventes å gi god retur på de midler som innbetales. Norske forskningsmiljøer har fått godt utbytte av samarbeidet under det 2. rammeprogrammet. For eksempel har norske deltakere fått tilbake ca. 15 mill. kroner for deltakelse i Miljøvernprogrammet i årene 1990-91, mens kontingentutgiftene har vært 6,8 mill. kroner i samme periode. Erfaringene viser at det på flere fagområder både under det 2. rammeprogrammet og i startfasen av det 3. rammeprogrammet er godt gjennomslag for prosjektsøknader med norske deltakere. Under det påbegynte 3. rammeprogrammet er en meget høy andel prosjektsøknader med norske deltagere, både innenfor miljøforskning og telekommunikasjonsteknologi, blitt godkjent av de respektive fagkomitéer.

Til nå er det særlig forskningsinstituttene som har deltatt aktivt i samarbeidet. Universiteter, høgskoler og bedrifter har vært noe mindre engasjert, men kommer etter hvert sterkere med.

Vi bør etter hvert kunne regne med bred norsk deltakelse i prosjekter innen delprogrammene. Dette vil gi en økning i støtten fra rammeprogrammets midler og et betydelig faglig utbytte for norske forskningsmiljøer og bedrifter.

7.6 UTDANNING, OPPLÆRING OG UNGDOM.

7.6.1 INNLEDNING

Å internasjonalisere utdanningen i form av økt elev- og studentutveksling har lenge vært en sentral målsetting i norsk utdanningspolitikk. Faglig og kulturell kontakt med andre land gir elever og studenter verdifulle perspektiver på sin egen virksomhet. Til nå har hovedregelen vært at norske studenter i utlandet har tatt hele sin utdanning ute. Bare i liten grad har norske studenter et kortere studieopphold i utlandet som del av sitt hjemlige studium. Behovet for større internasjonalisering tilsier at norske studenter i større grad enn i dag deltar i utvekslingsordninger der utdanning ved et studiested i utlandet inngår som en godkjent del av den hjemlige utdanningen.

7.6.2 EFs samarbeid om utdanning, opplæring og ungdomsutveksling

Utdanning er ikke omtalt i Romatraktaten, med unntak av artikkel 128 om yrkesutdanning. De enkelte medlemsland er ansvarlige for utdanningssektoren. Samarbeid innen utdanning, opplæring og ungdomsutveksling har likevel fått økende betydning i EF.

Dette skyldes særlig behovet for å styrke språkferdighetene og kunnskapen om kultur og historie knyttet til det enkelte språkområde. Det er likeledes et siktemål å styrke det allmenne kunnskapsgrunnlaget ved å bedre utnyttelsen av de menneskelige ressurser. Et utvidet utdannings samarbeid legger også et grunnlag for bedre å dra nytte av nye industrielle og teknologiske muligheter.

På grunnlag av Romatraktatens artikkel 128 har EF i de siste år iverksatt en rekke samarbeidstiltak. For tiden er det i gang en omfattende reorganisering av en del av programmene. Reorganiseringen består i hovedsak i at programmer slås sammen i større enheter, blant annet med nye og endrede styringskomitéer. Selve innholdet i aktivitetene berøres ikke i avgjørende grad av denne reorganiseringen.

COMETT

COMETT står for «Community Action Programme in Education and Training for Technology». Programmet trådte i kraft 1. januar 1987. Første fase, COMETT I, gikk frem til utgangen av 1989. Av årsrapportene for COMETT fremgår det at programmet har vært en betydelig suksess.

COMETT er i første rekke et program for samarbeid mellom universiteter/høyskoler og næringsliv om opplæring på teknologiområ-

det. Det dekker områdene teknologi og naturvitenskap i vid forstand, herunder bioteknologi, biomedisin og konsekvenser av teknologisk utvikling i samfunnet. Prioriterte oppgaver er:

- oppbygging av et europeisk nettverk av utdanningsprosjekter mellom universitet og næringsliv;
- støtte til utveksling av studenter, lærere og administrasjonspersonale;
- støtte til utdanning og kursvirksomhet som universitet og industri står for i fellesskap;
- støtte til utvikling av nye utdanningspakker der en gjør bruk av flere typer moderne hjelpemidler;
- informasjon, evaluering og resultatspredning om samarbeidet.

COMETT II-programmet er en fordypning og utvidelse i forhold til COMETT I. Fordypningen ligger i at innsatsen i sterkere grad rettes mot de behov for avanserte kvalifikasjoner og utdanning som er under utvikling i bedriftene og på ulike samfunnssektorer. Videre legges det opp til regionale støtteprosjekter for å øke deltakelsen fra Fellesskapets ytre regioner. Mens budsjetttrammen for COMETT I var på 45 mill. ECU (ca. 360 mill. kroner) over fire år, vil det totale budsjett for COMETT II være minimum 200 mill. ECU (ca. 1,6 mrd. kroner) for de fem årene programmet varer.

ERASMUS

ERASMUS står for «The European Community Action Scheme for the Mobility of University Students». Siktemålet med programmet er å skape et europeisk nettverk av samarbeidsavtaler mellom to eller flere universiteter innenfor EF. Gjennom slike avtaler tas det sikte på å øke mobiliteten blant studenter, lærere og administrasjonspersonale. For 1992 er målet at 10 pst. av EFs studenter skal oppholde seg i et annet EF-land i en del av studietiden. ERASMUS skal gi stipend til slik studentutveksling. Videre skal programmet bidra til å fremme gjensidig godkjennelse av deksamener og studieopphold ved læresteder i andre land.

Ca. 42.000 studenter har mottatt stipendier innenfor ERASMUS-programmets første 3-års periode. Ca. 25.000 studenter benyttet seg av ERASMUS-stipendier i 1989-90. Den første årsrapporten slår imidlertid fast at programmet ikke er like vellykket på alle områder. ERASMUS er fortsatt langt fra målet om å gi omkring 10 pst. av studentene økonomisk assistanse til utveksling i løpet av 1992. Med de

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

nåværende budsjetter vil man neppe komme opp i mer enn ca. 30.000 studenter i 1992. Tar man andre utvekslingsprogrammer med i betraktning, samt nye tiltak fra medlemslandene selv, håper man i 1992 å være kommet opp i 5-6 pst. av studentene. Interessen for ERASMUS har vært ulik i medlemslandene. Nettverket er nå imidlertid i ferd med å bli konsolidert, og den geografiske balanse i programmet er bedret, selv om størstedelen av studentmobiliteten fortsatt finner sted innenfor trekanten Frankrike, Tyskland og Storbritannia. Emner som oftest velges for disse utvekslinger, er språk (18 pst.), ingeniørvitenskaper (13 pst.) og ledelse (12 pst.).

Som et ledd i ERASMUS-programmet er det etablert et såkalt «European Course Credit Transfer System» (ECTS) som et pilotprosjekt som skal gå over seks studieår fra 1989-90 til 1994-95. Systemet vil innebære at studenter får godskrevet studieopphold og deksamener ved et lærested i et annet medlemsland som elementer i utdanningen ved eget lærested, tilsvarende det de ellers ville fått godskrevet i samme periode. Forsøksprosjektet skal være et desentralisert system, som bygger på at omkring åtti læresteder fordelt på alle medlemslandene, frivillig er med. Det blir gitt økonomisk støtte til de lærestedene som er med i prosjektet, og stipend til deltakende studenter.

YOUTH FOR EUROPE (YOUTH EXCHANGE SCHEME)

Youth for Europe er et utvekslingsprogram for unge mellom 16 og 25 år. Planen er at programmet skal gjøre det mulig for unge å ta kortere opphold, dvs. en uke eller mer, i andre medlemsland. Formålet er å gi innsikt i kultur- og samfunnsliv i andre medlemsland. For perioden 1988-91 er det avsatt 15 mill. ECU (ca. 120 mill. kroner) til dette programmet.

LINGUA (ACTION SCHEME FOR THE PROMOTION OF TRAINING IN FOREIGN LANGUAGES)

Programmet tar sikte på å fremme språkkunnskapene i Fellesskapet på alle nivå, utvide undervisningen i fremmedspråk med særlig vekt på de mindre benyttede språkene i Fellesskapet, øke mulighetene ved universitetene til å kombinere studier i språk med hovedstudiene samt å heve nivået i læringen og oppmuntre til opplæring i fremmedspråk i næringslivet. Programmet dekker de ni offisielle EF-språk samt irsk (gælisk) og luxemburgsk («letzeburgesch»). Det er nå vedtatt å bruke 200 mill. ECU (ca. 1,6 mrd. kroner) i

femårsperioden 1990-94 til å bedre mulighetene til læring av fremmedspråk.

PETRA (TRAINING AND PREPARATION OF YOUNG PEOPLE FOR ADULT AND WORKING LIFE)

PETRA er en forkortelse for den offisielle tittel «Et handlingsprogram for yrkesopplæring for unge mennesker og forberedelse til voksen- og arbeidsliv». Programmet ble vedtatt 1. desember 1987. Idag er det iverksatt omkring 150 forskjellige prosjekter. Prosjekter for ungdom i en vanskelig situasjon, i hovedsak arbeidsløse, tar omkring en tredjedel av ressursene. Budsjettrammen er fleksibel, og er p.t. på ca. 9 mill. ECU (ca. 72 mill. kroner) pr. år.

Øvrige program er for tiden:

- TEMPUS, (Trans-European Mobility Programme for University Studies), et program for utveksling av forskere og studenter fra Øst-Europa. Programmet vil trekke på allerede eksisterende programmer som COMETT og ERASMUS. Programmet skal ha en finansiell ramme på 107 millioner ECU for 1990-92 (ca. 860 mill. kroner).
- «Young Workers' Exchange Programme». Programmet yter økonomisk støtte til arbeidstakere mellom 18 og 28 år som tar et opphold i utlandet for å utvide sin yrkeskompetanse. Oppholdet omfatter normalt språkopplæring og utplassering i arbeidslivet.
- EUROTECHNET, (Action Sceme for Vocational Training in Field of Technology), som har som formål å utnytte ny teknologi i yrkesutdanningen.
- FORCE, (Formation Professionnelle Continuée), som er et program for livslang læring med sikte på at alle skal få anledning til å få opplæring, spesielt innenfor ny teknologi. Programmet oppfordrer myndigheter, partene i arbeidslivet, bedrifter og kursarrangører til å legge forholdene til rette for dette.

Nettverk og andre aktiviteter

EF har dessuten en rekke øvrige aktiviteter som er av mindre økonomisk omfang, og der graden av deltakelse bestemmes av det enkelte medlemsland. Blant disse aktivitetene er:

- EURYDICE, som er et nettverk for informasjon om utdanning, til politikere og forvaltning. Lignende nettverk er opprettet for innføring av informasjonsteknologi i utdanningssystemer.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- ARION, som er et tiltak for korte gjensidige studiebesøk, for skoleadministratorer og eksperter for å øke innsikten i de respektive lands utdanningssystemer.
- EUROPEISK DIMENSJON I SKOLENE, som er et nettverk mellom lærerutdanningsstedene for å arrangere seminarer om utvikling av lærebøker mv.
- CEDEFOP, som er et europeisk senter med sete i Berlin for utvikling av yrkesutdanning, med spesiell vekt på sammenlignende studier og utveksling av informasjon. Det skal primært arbeide for å motvirke arbeidsløshet blant de unge.
- NARIC, som er et nettverk av sentra for informasjon om nasjonal anerkjennelse av akademisk utdanning som er opprettet i alle EF-land siden 1984.

7.6.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

EFTA-landenes forhandlingsmål var fullverdig deltakelse i alle EF-programmer og øvrige samarbeidsaktiviteter innenfor utdanning, opplæring og ungdomsutveksling fra Avtalens krafttredelse.

Samtidig ønsket EFTA-landene å delta på like fot med EF's medlemsland med hensyn til forvaltning og utvikling av programmene, og å kunne bidra til utformingen av fremtidige programmer som de skal delta i. På samme måte som på forskningsområdet krevde EFTA-landene også lik status for sine deltakere i de ulike aktivitetene på utdanningsområdet.

EFTA-landene la til grunn at samarbeidet på disse områdene skulle være av frivillig art.

EF's utgangspunkt i forhandlingene var et bredt samarbeid. Av hensyn til at utdannings-samarbeidet befant seg i en utviklings- og omleggingsfase, var det administrative problemer forbundet med å gi EFTA-landene umiddelbar adgang til alle programmer.

Hovedspørsmålene i forhandlingene ble av denne grunn derfor omfang, tidspunkt og vilkår for EFTA-landenes deltakelse i EF's programmer og øvrige samarbeidstiltak på området.

7.6.4 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalen innebærer at EFTA-landene får delta i alle de aktiviteter EF har innenfor utdanning, opplæring og ungdomsutveksling, jf. pkt. 7.6.2 foran. For noen av aktivitetene vil EFTA-landene kunne delta først fra 1. januar 1995. Frem til dette tidspunkt vil det skje en gradvis innfasing av samarbeidet.

Når Avtalen trer i kraft, vil EFTA-landene få adgang til utvekslingsprogrammet Youth for Europe. Fra samme tidspunkt vil EFTA-landene

også delta i nettverkene Eurydice, NARIC, ECTS, ARION og de aktiviteter som omfattes av arbeidet i CEDEFOP. Det samme gjelder for ulike arbeidsgrupper, ekspertkomitéer, seminarer og konferanser som er i virksomhet i EF på utdanningsområdet.

EFTA-landene deltar allerede i de mest omfattende EF-programmene, som er COMETT og ERASMUS. Dette skjer innenfor rammen av bilaterale avtaler som er blitt forhandlet på grunnlag av Luxembourg-erklæringen av 1984. Norge ble med i COMETT II fra 1. januar 1990 og i ERASMUS fra 1. januar 1992. Når EØS-avtalen trer i kraft, vil den også regulere samarbeidet i disse to programmene.

Deltakelse i de øvrige programmer vil skje fra 1. januar 1995. Imidlertid vil planlegging og utvikling av disse skje etter fremgangsmåtene i Avtalens Del VI allerede fra Avtalens ikrafttredelse.

Hovedprinsippet i EØS vil være at utdanningskravene stilles nasjonalt og at utdanningspolitikk er nasjonale ansvarsområder. Avtalens bestemmelser for samarbeid på området utdanning, opplæring og ungdom er fastsatt i Protokoll 31, artikkel 4 (S.v. 1, s. 176).

Artikkel 4 i Protokoll 31 fastsetter at EFTA-landene skal bidra finansielt i forhold til sitt bruttonasjonalprodukt til de programmer de deltar i, jf. Avtalens Artikkel 82. EFTA-landene har fra samarbeidets begynnelse rett til å delta fullt ut i de komitéer som bistår Kommissjonen med forvaltning og utvikling av programmene som de bidrar finansielt til.

EØS-avtalen medfører ikke at gjeldende nasjonale krav om særskilt studieavgift for utenlandske statsborgere oppheves. EØS-avtalen innebærer videre at personer med yrkeskompetanse skal sikres rett til å utøve sitt yrke i et annet EØS-land. Hovedregelen er at en autorisasjon gitt i ett av EØS-landene skal godkjennes i de øvrige uten at det kan kreves noen ekstra faglige eller andre prøver. Dette berører i første rekke ansatte i helsesektoren og yrkesgrupper som arkitekter, advokater, veterinærer, revisorer, førskolelærere, lærere, prester og translatører. For enkelte slike yrker gjelder det visse minstekrav til utdanningslengde og praksis. Bestemmelsene vedrørende oppholdsrett og gjensidig godkjenning av yrkeskompetanse er mer utførlig behandlet i proposisjonens kapittel 6.

7.6.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

EØS-avtalen medfører ikke endringer av eksisterende norske lover eller forskrifter på utdanningsområdet. Avtalen berører ikke utdanningspolitikken. Ansvar for undervisningens innhold og organiseringen av utdan-

ningssystemet tilligger nasjonale myndigheter.

EFTA-landene skal i henhold til Avtalens Artikkel 82 yte fullt finansielt bidrag til de programmene og aktivitetene landene deltar i. Det årlige norske bidrag til ERASMUS og COMETT er i år på tilsammen ca. 20 mill. kroner. For de øvrige programmer og tiltak foreligger det ikke beregninger om fremtidige kostnader, da flere av disse er under revisjon. Ut fra dagens budsjetter for disse programmene og tiltakene, vil bidragene til disse tilsammen for Norge utgjøre om lag samme beløp som til ERASMUS og COMETT i dag.

Den nasjonale oppfølgingen av deltakelsen i de ulike programmene vil være av stor betydning. Forutsetningen for at norske elever, studenter og lærere skal få noe igjen for de kontingenter som betales for programmene, er at det finnes effektive og hensiktsmessige ordninger for nasjonal oppfølging.

Erfaringene fra deltakelse i bl.a. COMETT og ERASMUS viser både at det er nødvendig å bruke ressurser for å få programdeltakelsen best mulig og at det er en fordel at administrasjonen av programmene ligger relativt nær brukerne.

Den norske COMETT-deltakelsen er koordinert av Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd (NTNF) med Komitéen for teknisk utdanning som referansegruppe. ERASMUS administreres i hovedsak av Det norske universitetsråds sekretariat, med en referansegruppe hvor de forskjellige universitets- og høgskoleslagene er representert.

Administrasjonen av de enkelte programmene vil måtte skje i nært samarbeid med brukerne. Det vil bli opprettet ulike nettverk for de enkelte programmene, hvor de aktuelle departementer, organisasjoner og brukergrupper deltar i utviklingen og planleggingen av den konkrete programdeltakelse. I de fleste tilfeller vil den praktiske driften av programmene bli lagt til organer utenfor departementene.

Driftsorganene vil være koordinatorene for norsk deltakelse i de ulike programmene, kontakt til den sentrale programledelse og bistå norske deltakere i søknadsutforming, organisering og gjennomføring av programmene. Behovet for slik bistand vil variere sterkt, både mht. programmenes karakter og mht. deltakerne. De største utdanningsinstitusjonene vil selv raskt kunne utvikle ekspertise og kunnskaper i forhold til programdeltakelse, mens andre vil kunne gjøre seg bruk av en nasjonal koordinerende instans. Det vil her være nødvendig å avsette ressurser både av personellmessig og økonomisk art.

7.6.6 Fremtidig samarbeid

EØS-avtalens bestemmelser på utdanningsområdet gir Norge muligheter til å delta i alle EFs programmer og andre samarbeidstiltak på felter som er igangsatt eller under planlegging. Gjennom dette samarbeidet vil norske elever og studenter i de fleste skoleslag få adgang til utvekslingsordninger og deltakelse i de prosjekter og forsøk som finner sted på området. Under EFs traktatkonferanse i Maastricht i desember 1991 ble det oppnådd enighet om forslag til en ny artikkel om utdanning i Romatraktaten, i tillegg til en revisjon av artikkel 128 om yrkesutdanning. I den nye artikkelen foreslås det at Fellesskapet skal bidra til utviklingen av en kvalitativ utdanning ved å oppmuntre til samarbeid mellom medlemslandene, om nødvendig med støtte og supplerende tiltak. Fellesskapets tiltak må imidlertid utformes med full respekt for at ansvaret for undervisningens innhold og organiseringen av utdanningssystemet ligger i det enkelte medlemsland. Fellesskapet skal også fullt ut respektere landenes kulturelle og språklige mangfold.

Fellesskapets tiltak skal ha følgende mål:

- utvikle den europeiske dimensjon i utdanningen, særlig gjennom læring og utbredelse av medlemslandenes språk;
- økt mobilitet for lærere og studenter, blant annet ved å oppmuntre til godkjenning av vitnemål og studieopphold;
- fremme samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner;
- utvikle utveksling av informasjon og erfaringer på områder som er felles for medlemslandenes utdanningssystemer;
- legge til rette for ungdomsutveksling og utveksling av ungdomsledere,
- understøtte utviklingen av fjernundervisning.

EFs råd vil etter dette, dersom traktaten blir ratifisert i medlemslandene, få myndighet til med kvalifisert flertall å vedta tiltak på utdanningsområdet, men ikke slike som innebærer harmonisering av medlemslandenes lover og bestemmelser.

7.6.7 Samlet vurdering

Målsettingen for forhandlingene fra norsk side var full og likeverdig deltakelse i alle aktivitetene på utdanningsområdet fra Avtalens ikrafttredelse. Med unntak av de programmer som åpnes først fra 1. januar 1995, er dette målet oppnådd. Av praktiske og administrative grunner kan det være fordelaktig at full deltakelse ikke skjer fra samme tidspunkt for alle

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

program. Det vil gi bedre tid til forberedelse slik at utbyttet av samarbeidet kan bli best mulig.

Økt student- og elevutveksling med europeiske land vurderes som positivt både for den enkelte som får anledning til å oppholde seg ved et europeisk lærested for en periode, og for næringslivets utvikling og internasjonalisering. Utvikling av en rekke europeiske nettverk både mellom utdanningsinstitusjonene, og mellom disse og næringslivet, gir verdifulle kontakter og impulser for både utdanning og næringsliv. Et utvidet samarbeid med EF innenfor utdannings- og opplæringsområdet er derfor viktig.

Norsk deltakelse i EFs tiltak og aktiviteter på utdanningsområdet skal være basert på nasjonale utdanningspolitiske prioriteringer. På dette grunnlag bør Norge delta i EFs utdanningsprogrammer i så stor utstrekning det er mulig.

7.7 STATISTIKK

7.7.1 Innledning

Formålet med statistikk-samarbeid innenfor EØS er å kunne gi en sammenlignbar statistisk beskrivelse av utviklingen på alle områder som omfattes av EØS-avtalen. Det statistiske system skal også kunne beskrive virkningene av integrasjonsprosessen på de økonomiske, sosiale og miljømessige forhold i EØS-landene.

Den omfattende økonomiske integrasjon som EØS-avtalen vil medvirke til, krever et tilsvarende statistikk-samarbeid. Dette fordrer et godt organisatorisk grunnlag for et effektivt samarbeid som gir EFTA-landene en betydelig grad av innflytelse på statistikkarbeidet.

7.7.2 EFs regelverk

Statistikk-samarbeid er ikke omtalt i Roma-traktaten, men er regulert i en rekke EF-vedtak. Mellom de nasjonale statistikkorganisasjoner i EF pågår det dessuten et omfattende uformelt samarbeid.

Grunnlaget for statistikk-samarbeidet i EØS er relevante deler av EFs regler om statistikk. Avtalens bestemmelser om statistikk-samarbeidet motsvarer EFs regler og er fastsatt i Artikkel 76 og i Avtalens Vedlegg XXI (S.v. 1 s. 391).

I dette avsnitt gis en omtale av de viktigste bestemmelser som vil gjelde for dette samarbeidet i EØS. Innholdet i de enkelte bestemmelser er vurdert i forhold til den statistikk som utarbeides av Statistisk Sentralbyrå (SSB). Der ingen merknader er gitt, er dagens statistikkproduksjon i SSB i hovedsak dekkende i forhold til Avtalens bestemmelser.

Struktur- og konjunkturstatistikk

Årlige strukturundersøkelser for industri m.v.

Rdir 64/475 (38) pålegger landene å utarbeide årlig regnskaps-/strukturstatistikk for foretak med 100 eller flere ansatte i næringene bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, elektrisitet, gass og vannforsyning. For foretak med 20-99 ansatte skal den årlige strukturstatistikk være uten detaljerte regnskapsoppgaver. Hvert 5. år skal det også innhentes oppgaver fra små foretak.

SSB utarbeider både regnskaps- og produksjonsstatistikk for disse områder, men direktivets bestemmelser betyr en samordning av statistikken og utvidelse til flere næringer. Pågående arbeid med revisjon av dette direktiv er omtalt i avsnitt 7.7.6.

Rdir 72/221 (39) pålegger medlemslandene at de for alle foretak med 20 eller flere ansatte utarbeider årlig statistikk for investeringer i industri m.v. Dette innebærer en utvidelse av SSBs investeringsstatistikk med spesifisering av kjøp av eksisterende bygninger og land og til å dekke flere næringer.

Statistikk utarbeidet etter disse reglene vil gi et bedre grunnlag enn eksisterende statistikk for å vurdere utviklingen for næringslivet i Norge sett i forhold til utviklingen innenfor EØS-området.

Et fellestrekk ved EFs regler på dette området er at den statistiske enhet er foretaket og at oppgavene skal gis etter 4-siffer nivå i EFs nye næringsstandard (NACE Rev.1 nivå). Etter EØS-avtalen er det for EFTA-landene tilstrekkelig å gi oppgaver etter 3-siffer NACE Rev.1 nivå.

Korttidsstatistikk/Konjunkturstatistikk

Ifølge Rdir 72/211 (40) og Rdir 78/166 (41) skal det utarbeides dels månedlig, dels kvartalsvis konjunkturstatistikk for foretak eller bransjeenhet i bergverk, industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Månedstatistikken omfatter beregnede produksjonsindekser og oppgaver over omsetning og ordrestatistikk. Kvartalsstatistikken omfatter oppgaver over sysselsetting, timeverk og lønnssummer. Statistikk utarbeidet etter disse reglene vil bidra til et mer helhetlig bilde av aktiviteten i disse næringene og vil være et viktig supplement til eksisterende korttidsstatistikk.

SSB utarbeider produksjonsindeks for månedlig produksjon innen oljeutvinning, bergverksdrift, industri og kraftfornying. Statistikken er under omlegging og vil når dette arbeidet er avsluttet i 1993, tilfredsstillende Avtalens bestemmelser på dette området.

Ordrestatistikken i SSB er en kvartalsvis

undersøkelse som kartlegger ordretilgang og beholdning - fordelt på hjemmemarkeder og eksportmarkeder - blant bedrifter innen utvalgte næringsområder i industri og engros-handel. Innholdsmessig tilfredsstillende denne undersøkelsen langt på vei Avtalens bestemmelser, men det vil kreves en overgang til månedlig statistikk og en utvidet næringsdekning. Dette vil innebære en betydelig utvidelse av undersøkelsens omfang. En revidert ordrestatistikk er planlagt samordnet med en ny omsetningsstatistikk for industrien.

Utover dette omfatter SSBs konjunkturtilbud for oljeutvinning, bergverksdrift, industri og kraftforsyning også en produsentprisindeks (i dag månedlig), et konjunkturbarometer (kvartalsvis) og en investeringsstatistikk (kvartalsvis). SSBs produsentprisindeks kartlegger månedlig prisutviklingen i produsentleddet innenfor disse næringer. Denne type statistikk utarbeides også av EF-landene uten at den er regulert av EF-regler, men EUROSTAT planlegger et fremtidig direktiv på dette området. Kvartalsvis investeringsstatistikk i SSB kartlegger utførte og antatte investeringer samlet og fordelt på kapitalart, men dette omfattes ikke av EØS-avtalens bestemmelser.

Kull og stålstatistikk

Den Europeiske Kull og Stålunion krever en omfattende datainnsamling fra foretak med hjemmel i kull og ståltraktaten (EKSF). Disse bestemmelser inngår ikke i EØS-avtalen. For å kunne imøtekomme statistikkbehovet på dette området, fastsetter EØS-avtalen at EFTA-landene skal gjøre sitt beste for å fremskaffe opplysninger for de relevante næringer. Dette skal skje i tilknytning til den årlige strukturstatistikk og investeringsstatistikk for bergverk og industri, jf. Avtalens Protokoll 14, artikkel 6 (S.v. 1 s. 155).

Transportstatistikk

Godstransport på vei

EFs bestemmelser for dels årlige, dels kvartalsvise transportundersøkelser for lastebiler, er gitt i Rdir 78/546 (42) og Rdir 89/462 (43).

Formålet med disse reglene er primært å måle varestrømmene mellom og i EF-landene ved at det skal utarbeides årlig statistikk over transportundersøkelser og transportmønster. Dessuten skal det gis kvartalsvise detaljerte oppgaver over lastebilenes transporter innen EF-land (cabotage) og mellom tredje-land (cross trade). Transportene skal fordeles på leie- og egentransport, og det skal gis både tonnmengde og tonnkilometer. Det skal også gis hovedtall for innenlandske transporter.

SSB kartlegger lastebilenes transporter gjennom femårige undersøkelser. Innholdet i disse undersøkelsene tilfredsstillende stort sett de omtalte regler. Den viktigste endring i statistikken på dette området vil bli overgang til kvartalsvis og årlig statistikk som vil kreve en betydelig utvidelse av undersøkelsene. Særlig for de internasjonale transportene må undersøkelsene legges opp med betydelig større utvalg og detaljeringsgrad enn i dagens system.

Godstransport med jernbane

Ifølge Rdir 80/1177 (44) skal det utarbeides statistikk over godstransport med jernbane på den delen av hovedjernbanenettet som er innenfor EFs territorium og som brukes til offentlig transport. Det skal utarbeides statistikk fordelt etter EFs varegruppering over godsets vekt, type forsendelse og strekning i kilometer som tilbakelegges på det nasjonale hovedjernbanenettet. Rapporteringen er årlig, men det kreves også månedsoppgaver over nasjonal transport i tonn fordelt etter varegrupper. Oppgavene skal leveres senest 4 måneder etter rapporteringsperioden.

Jernbanestatistikken utarbeides av Norges Statsbaner. NSBs driftstatistikk inneholder de opplysninger EØS-reglene fastsetter. På dette området vil det bare bli nødvendig med mindre endringer i rapportuttakene for å tilfredsstille de informasjonskrav reglene fastsetter.

Statistikk over utenrikshandel.

På området statistikk over utenrikshandel motsvarer EØS-avtalen en rekke EF-regler. (Rfo 1736/75 med endringer (45), Kfo 546/77 (46), Kfo 518/79 med senere endring (47), Rfo 1224/80 (48), Kfo 3345/80 (49), Rfo 200/83 (50), Kfo 3367/87 (51), Kfo 3522/87 (52), Kfo 3678/87 (53) og Kfo 455/88 (54)).

EØS-avtalen innebærer at norsk utenrikshandelsstatistikk må være i samsvar med bestemmelsene for handel mellom EF-land og land utenfor EF-området. Dette vil bety en viss utvidelse av SSBs utenrikshandelsstatistikk og vil også kunne føre til kvalitetsforbedring. En mer detaljert behandling av varestrømmer vil gi ny statistikk over innlegg og uttak på tollager og frilager (generalhandel/spesialhandel), samt ny statistikk over varer til bearbeiding og reparasjon. Samordning av standarder og nomenklaturer vil gjøre det lettere å innhente og sammenligne utenrikshandelsstatistikk mellom landene innenfor EØS-området. En regelmessig avtalefestet levering av statistikk vil også kunne nyttes til kontroll av samhandelstall, det vil si tall for import fra

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

et land sammenholdt med de motsvarende eksporttall fra et annet land.

Konfidensielle statistikkopplysninger

Rfo 1588/90 (55) regulerer utlevering av konfidensielle statistiske opplysninger fra de enkelte lands statistiske sentralbyråer til EFs statistikkontor (EUROSTAT). Informasjonen skal gis i en slik form at ingen statistisk enhet skal kunne identifiseres direkte ved navn og adresse, eller ved offisielt tildelt og publisert identifiseringsnummer. I EØS får reglene anvendelse i forhold til avtalepartenes statistiske organisasjoner og til EFTAs statistiske rådgiver i Luxembourg (OSA EFTA). Dette ivaretar EFTA-landenes krav om ikke å utlevere konfidensielle data som er direkte identifiserbare.

Demografisk og sosial statistikk

Statistikk, utenlandske arbeidere

Rfo 311/76 (56) gir regler for utarbeiding av statistikk over utenlandsk arbeidskraft. SSB har allerede fra 1992 satt i gang utarbeiding av statistikk som omfatter de data som er spesifisert i EØS-avtalen.

Arbeidskraftsundersøkelser

Et forslag i EF til ny forordning om organisering av årlige, harmoniserte arbeidskraftundersøkelser vil være relevant for EØS-samarbeidet. Utkast til denne forordning er meget detaljert også når det gjelder utforming av spørreskjema og formuleringer. Siktemålet er å gi en bred og harmonisert beskrivelse av strukturelle trekk ved arbeidsmarkedet en gang pr. år.

Norge har, som de fleste OECD-land utenom EF-landene, satset på at arbeidskraftsundersøkelsene skal være det viktigste instrument for måling av konjunkturutviklingen på arbeidsmarkedet. Arbeidskraftsundersøkelsene i SSB er basert på intervjuer med få, presise spørsmål, og statistikken publiseres kvartalsvis.

EØS-avtalen innebærer at det må foretas en endring i spørreskjemaet som brukes gjennom hele året og at det i undersøkelsen i 2. kvartal hvert år legges til et større antall tilleggs spørsmål. Husholdning skal være undersøkelsesenheter. SSB kan fortsatt bruke person, men må i tillegg innhente opplysninger om husholdningen en gang pr. år. EØS-avtalen stiller heller ikke krav om regionalfordelt statistikk. Dette reduserer kravet til utvalgsstørrelse. Kostnader kan også reduseres ved at data kan hentes inn fra administrative registre.

Nasjonalregnskap

Ifølge Rdir 89/130 (57) skal det gjennomføres beregninger av bruttonasjonalprodukt - «gross domestic product at market prices» - etter definisjoner gitt i EFs nasjonalregnskapssystem (ESA). Det kreves også dokumentasjon av beregningene. For Norge, med et godt utbygget nasjonalregnskapssystem, vil det ikke by på problemer.

Statistisk nomenklatur (Nace Rev.1)

Rfo 3037/90 (58) gjelder EFs nye næringsstandard NACE Rev.1, som er kompatibel med FNs næringsstandard ISIC Rev.3. NACE Rev. 1 er obligatorisk som innsamlings- og bearbeidingsnomenklatur for EF-landene. Omlegging til NACE Rev. 1 er allerede under arbeid i Norge og de andre EFTA-landene.

Landbruksstatistikk

EFs landbruksstatistikk er svært omfattende. Dette er begrunnet med behovet for opplysninger til bruk for utvikling og administrasjon av den felles landbrukspolitikken (CAP).

Selv om EØS-avtalen ikke omfatter landbrukspolitikk, er partene enige om å utveksle generell næringsstatistikk, herunder en del landbruksstatistikk. EØS-avtalens regler for statistikk på dette området motsvarer EFs tilsvarende regler.

Ifølge Rfo 571/88 (59) skal det gjennomføres en strukturundersøkelse for jordbrukseierdommer mellom 1994 og 1996. For SSB vil dette bety en tilpasning av den årlige utvalgsundersøkelse for landbruket.

Kvedtak 72/356 (60) innebærer en omfattende rapportering om produksjonen av melk og melkeprodukter, både på uke-, måneds- og årsbasis. Ifølge EØS-avtalen skal ikke EFTA-landene levere ukedokumenter.

Rfo 837/90 (61) bestemmer at det skal gis årlige oppgaver over dyrkbar jord, spesifisert etter type kornprodukter, gjennomsnittlig avkastning (100 kg/ha) og produksjon i tonn.

Fiskeristatistikk

Rfo 1382/91 (62) innebærer at det utarbeides månedlig statistikk over ilandføring av fiskeprodukter med opplysninger om mengde og verdi.

Energistatistikk

Rdir 90/377 (63) fastsetter at det skal utarbeides halvårlige rapporter innen 2 måneder etter rapporteringsperioden over utviklingen i elektrisitets- og gasspriser betalt av sluttbrukere.

7.7.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Utgangspunktet for forhandlingene var et omfattende teknisk arbeid for å identifisere en omforent liste over relevante EF-regler som skulle inngå i EØS-avtalen og å finne praktiske løsninger og overgangsordninger.

Fra EFTA-landenes side ble det lagt vekt på at omlegging av eksisterende statistikkrutiner og utbygging av ny statistikk, vil kreve tid til planlegging og kontakt med dataleverandører og statistikkbrukere.

EFTA-landene ønsket visse generelle unntak når det gjaldt tekniske løsninger knyttet til datainnsamling og statistikkproduksjon. Dette gjaldt spesielt for en rekke regler der det i detalj bestemmes hvilke retningslinjer som skal brukes ved statistikkens tilrettelegging og bearbeiding.

Spørsmålet om hvordan statistikksam- beidet skulle organiseres var omstridt under forhandlingene. På faglig plan ville man helst ha en felles statistikkinstusjon med ansvar for å produsere og utgi EØS-statistikk. En slik instusjon skulle underlegges en statistikk- komité sammensatt av representanter for de 19 EØS-landenes statistiske sentralbyråer, siden en stor del av statistikksam- beidet i EF hviler på et uformelt samarbeid mellom medlemslandene.

På EFs side hadde en formelle innvendinger både mot en selvstendig instusjon og et formalisert 19-landssamarbeid.

7.7.4 Forhandlingsresultatet

Bestemmelsene vedrørende statistikksam- arbeidet i EØS er fastsatt i Avtalens Artikkel 76 og i Avtalens Vedlegg XXI (S.v. 1 s. 391).

De praktiske problemene med omlegging av rutiner og utbygging av ny statistikk er løst ved at EFTA-landene skal ha en overgangsperi- ode på 2 år. Dette betyr at datainnsamling og utarbeiding av statistikk etter EØS-avta- lens bestemmelser først skal være gjennom- ført fra og med 1995.

Når det gjaldt EFTA-landenes behov for tekniske tilpasninger til de enkelte bestem- melser, er disse innbygget i de relevante artik- ler i de enkelte bestemmelser. Et viktig unntak er at EFTA-landene kan gi statistikk spe- sifisert etter 3-siffer nivå i EFs nye nærings- standard (NACE Rev.1) og ikke etter 4-siffer nivå som kreves i flere av EFs regler.

Avtalens Protokoll 30 (S.v. 1 s. 174) fastset- ter at statistikksam- beidet i EØS skal ha som utgangspunkt EFs statistikkontor (EU- ROSTAT) og kontoret til EFTAs statistiske rådgiver i Luxembourg (OSA EFTA).

Statistikksam- beidet i EØS vil bli ledet av en konferanse av representanter fra avtalepar-

tenes statistiske organisasjoner, EUROSTAT og OSA EFTA. Konferansen vil blant annet utvikle programmer og fremgangsmåter for statistikksam- beidet og etterse gjennomfø- ringen av disse.

Statistisk informasjon fra EFTA-landene skal samordnes av OSA EFTA som videresen- der den til EUROSTAT. Sistnevnte skal fore- stå lagring og bearbeiding av denne informa- sjonen. EUROSTAT og OSA EFTA er ansvar- lig for spredning av EØS-statistikk til offent- ligheten og brukerne. EFTA-landene skal re- fundere EUROSTATs utgifter i forbindelse med dette arbeid med beløp som skal fastset- tes periodevis av EØS-komiteén.

EFTA-landene skal fra Avtalens ikrafttre- delse delta i EFs fremtidige statistikkpro- gram og bidra finansielt til dette. For dette formål vil de kunne delta fullt ut i de komitéer som bistår Kommisjonen i forvaltning og ut- vikling av slike tiltak. Omforent møtereferat fra forhandlingene i tilknytning til Avtalens Protokoll 30, identifiserer fem komitéer som i dag har slike oppgaver (S.v. 1 s. 425).

EFTA-landene vil delta på ekspertmøter i komitéer som utarbeider forslag til fremtidige EF-regler på statistikkområdet. For omtale av reglene for beslutningsprosessen i EØS, vises det til proposisjonens kapittel 8.

7.7.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

Lov av 16. juni 1989 nr. 54 om offisiell stati- stikk og Statistisk sentralbyrå (statistikklo- ven) med forskrifter trådte i kraft 16. februar 1990. EØS-avtalens bestemmelser vedrørende statistikk og statistikkloven er langt på vei sammenfallende. Det vil på denne bakgrunn ikke være behov for å endre statistikkloven eller forskriftene til denne.

EØS-avtalen forplikter Statistisk Sentral- byrå (SSB) til å bygge ut eller legge om stati- stikker på en rekke områder innenfor økono- misk statistikk. Spesielt konjunkturstatistikk og transportstatistikk må utarbeides med større hyppighet og i større detalj. På flere områder innebærer Avtalen endringer som det er aktuelt å innarbeide uavhengig av en EØS-avtale.

7.7.6 Fremtidig samarbeid

Flere av EFs regler vedrørende statistikk er under omlegging for å tilpasse statistikken til EFs indre marked. EUROSTAT arbeider også med forslag til nye regler på flere områder hvor det tidligere bare har vært anbefalinger. Nye direktiver og forordninger for statistikk som anses å være relevante for EØS-samar-

beidet, vil i EØS bli behandlet etter de samarbeidsprosedyrer Avtalen fastsetter.

En ny viktig forordning gjelder produksjonsoppgaver fra vareproduserende næringer utenom primærnæringene etter ny varegruppering (Prodcum) som spesifiserer i alt 10.000 varer.

Ifølge utkast til denne forordning vil det kreves årlige produksjonsrapporter med en detaljert varegruppering (PRODCOM) et halvt år etter oppgaveåret. Statistikk etter slike regler vil dermed gi langt mer aktuelle oppgaver enn det som kan utarbeides etter SSBs nåværende produksjonsopplegg. Dette vil øke nytten av statistikken også for nasjonale brukere.

Det er også under planlegging et nytt opplegg for struktur- og aktivitetsstatistikk for industri mv. Formålet med denne revisjonen er blant annet å redusere problemer knyttet til den nåværende statistikken når det gjelder ulikheter i statistiske enheter og problemer med å framskaffe data for enkelte variabler. Det legges også vekt på integrering av nye statistikkområder, som næringslivets utgifter til forskning og utvikling og miljøutgifter. Denne reviderte forordning vil gi bedre internasjonal sammenlignbar statistikk, og et grunnlag for strukturstatistikk og analyse som mer fullstendig dekker næringslivets virksomhet. Statistikk på dette området omfatter en produksjonsindeks (månedlig), en ordrestatistikk (kvartalsvis) og en investeringsstatistikk (kvartalsvis).

7.8 SELSKAPSRETT

7.8.1 Innledning

Etter EØS-avtalen omfatter selskapsrett det vi i Norge tradisjonelt kaller selskapsrett, foretaksregistreringsrett, regnskaps- og revisjonsrett, samt deler av vår verdipapir- og børslovgivning.

Harmoniseringen av selskapsretten i EF ses som et ledd i gjennomføringen av etableringsretten. Da EF ble gitt kompetanse til å gi regler om selskapsrett, var dette først og fremst for å sikre selskap i ulike medlemsland like vilkår på markedet. Senere har også industripolitiske hensyn kommet inn som et aspekt ved utformingen av selskapsrettsreglene, for på den måten å legge til rette for økt samarbeid innen næringslivet. Man har dessuten ønsket å bruke selskapsretten til å fremme sosiale hensyn. Et eksempel på dette er arbeidet med å innføre medbestemmelsesrett for ansatte.

7.8.2 EFs regelverk

Generelle regler

I utgangspunktet er lovgivning på det selskapsrettslige området medlemslandenes ansvansområde. Romatraktaten forutsetter likevel at den nasjonale lovgivningen på dette området skal harmoniseres. Den sentrale bestemmelsen er Romatraktatens artikkel 54, 3. ledd.

Romatraktatens artikkel 58 definerer hva som menes med et «selskap» i EF-retten. Artikkel 58 innebærer at selskapenes nasjonalitet er uavhengig av eiernes nasjonalitet. Det avgjørende er om det vedtektsmessige hjemsted, hovedkontor eller hovedvirksomhet ligger innenfor Fellesskapet. EF-landene har også seg imellom inngått en konvensjon om anerkjennelse av selskaper 29. februar 1968.

Et viktig trekk ved EFs selskapsrett er at det er trukket et prinsipielt skille mellom små og store aksjeselskaper. Et slikt skille finnes også i samtlige medlemslands rett. I tysk rett skiller man således mellom «Aktiengesellschaft» (AG) og «Gesellschaft mit beschränkter Haftung» (GmbH). I Storbritannia skilles det mellom «public limited companies» og «private limited companies», og i Danmark sondres det mellom «Aktieselskaber» og «Antpartsselskaber». EF-retten definerer ikke nærmere hva som menes med «små» og «store» aksjeselskaper. Dette er overlatt til nasjonal lovgivning. Et karakteristisk trekk ved EFs lovgivning, og også medlemslandenes lovgivning, er imidlertid at reglene for de «små» aksjeselskapene er utformet med tanke på selskaper med få deltakere, mens reglene for de «store» aksjeselskapene er utformet med tanke på selskaper med mange deltakere og med stor spredning av aksjene.

Særskilte regler

EF har med hjemmel i Romatraktatens artikkel 54, 3. ledd, vedtatt 9 direktiver. Det er også vedtatt en forordning på grunnlag av Romatraktatens artikkel 235.

Av hensyn til det offentlige og privates innsyn, er det særlig viktig at visse opplysninger om de etablerte selskaper er tilgjengelig i et offentlig register. Slike opplysninger kan for eksempel gjelde selskapenes vedtekter og hvem som har rett til å forplikte selskapet utad. Reglene er fastsatt i 1. selskapsdirektiv, Rdir 68/151 (64), som gjelder for såvel «store» som «små» aksjeselskaper. I det 11. selskapsdirektiv, Rdir 89/666 (65), har man i stor grad tilsvarende krav til registrering av opplysninger om filial av utenlandske foretak.

EF har videre regler som tar sikte på å samordne medlemslandenes nasjonale bestemmelser om stiftelse av selskaper, om sikring

av selskapenes kapital og om forhøyelse og nedsettelse av denne. Slike regler er omhandlet i 2. selskapsdirektiv, Rdir 77/91 (66). Direktivet gjelder bare «store» aksjeselskaper.

For det første stilles det krav til hvilke opplysninger som skal gis i stiftelsesdokumentet eller vedtektene. Kravet til minste tillatte aksjekapital i den nasjonale lovgivning skal minst svare til 25 000 ECU regnet etter 1976-verdi (ca. 150 000 kroner). Sett i sammenheng med at regelen bare gjelder «store» aksjeselskaper, kan kravet ikke karakteriseres som særlig strengt.

EF har forholdsvis strenge regler når det gjelder vurdering og kontroll av aksjeinnskudd i annet enn penger. Kravet er at slike innskudd skal vurderes av «uavhengige sakkyndige» som er oppnevnt eller godkjent av det offentlige, før stiftelsen av selskapet. Ved kapitalforhøyelse skal vurderingen finne sted før gjennomføringen av kapitalforhøyelsen. De uavhengige sakkyndige skal utarbeide en redegjørelse som skal offentliggjøres.

Direktivet har en regel om at bestemmelsene om uavhengig vurdering av tingsinnskudd gjelder tilsvarende for formuesgoder selskapet erverver fra stifterne innen en periode på to år etter stiftelsen. Forutsetningen er at vederlaget er over en viss størrelse og at ervervet ikke ligger innenfor rammene av selskapets løpende disposisjoner.

2. selskapsdirektiv har også regler om utbytte, lån til erverv av selskapets aksjer, erverv av egne aksjer, kapitalforhøyelser og kapitalnedsettelse.

Det 3. selskapsdirektiv, Rdir 78/855 (67), inneholder regler om fusjon mellom selskaper av samme nasjonalitet. Også dette direktivet gjelder «store» aksjeselskaper. Formålet med direktivet er å sikre at fusjonsinstituttet finnes i alle medlemsland. Videre søker direktivet å samordne reglene om fusjon for å sikre visse minstekrav til vern av aksjeeiere og kreditorer, og for å hindre omgåelser av fusjonsreglene.

3. direktiv inneholder videre enkelte regler om informasjonsplikt i forbindelse med fusjonen. For det første pålegges ledelsen i de fusjonerende selskaper å utarbeide en fusjonsplan, og det oppstilles minstekrav til hvilke opplysninger som skal gis i fusjonsplanen. Videre kreves det at fusjonsplanen skal offentliggjøres. Fusjonsplaner skal vurderes av uavhengige sakkyndige. Direktivet har videre regler om bl.a. fusjonsvedtaket og om beskyttelse av kreditorene.

6. selskapsdirektiv, Rdir 82/891 (68), har som formål å harmonisere medlemslandenes lovgivning om fisjon. Reglene er blant annet gitt for å hindre omgåelser av fusjonsreglene

og for å beskytte selskapsdeltakernes og tredjepersoners interesser. Reglene gjelder bare «store» aksjeselskaper.

Direktivet pålegger ikke medlemslandene å ha særregler om fisjon, men etablerer ulike modeller til regelverk for medlemsland som har slike særregler.

Direktivet gir regler om informasjonsplikt i forbindelse med fisjonen, offentliggjøring, saksbehandlingsregler, regler til beskyttelse av kreditorene og fisjonens ikrafttredelse m.v.

Regler om enpersonsaksjeselskaper er fastsatt i 12. selskapsdirektiv, Rdir 89/667 (69). Direktivet pålegger medlemslandene å tillate aksjeselskaper med bare én aksjeeier. Direktivet gjelder i utgangspunktet bare «små» aksjeselskaper, men reglene får anvendelse også i de tilfeller hvor medlemslandene tillater at «store» aksjeselskaper eies av én deltaker.

Direktivet krever videre at medlemslandene skal gi enkelte særregler for enpersonsaksjeselskaper. Det fastsetter at selskapsdeltakeren skal utøve de beføyelser som tilkommer generalforsamlingen. Videre kreves det at avtaler som inngås mellom selskapsdeltakeren og selskapet, skal innføres i en protokoll eller nedfelles skriftlig.

Regler som stiller krav til medlemslandenes lovgivning om regnskap er fastsatt i 4. og 7. selskapsdirektiv, Rdir 78/660 (70) og Rdir 83/349 (71). Reglene bygger i vesentlig utstrekning på regnskapsprinsipper som er kjent fra gjeldende norsk lov og praksis.

Det 8. selskapsdirektiv, Rdir 84/253 (72), inneholder bestemmelser om godkjennelse av personer med ansvar for lovfestet revisjon av regnskaper. Direktivet har bare i liten grad bestemmelser om hvordan revisjonen skal utføres. Bestemmelsene tar først og fremst sikte på en harmonisering av godkjenningreglene for personer som skal utføre lovbestemt revisjon, slik at regelverket sikrer deres uavhengige stilling.

Rådsforordning Rfo 2137/85 (73) gir hjemmel til å etablere en ny juridisk person kalt «Europeisk økonomisk foretaksgruppe». Formålet med forordningen er å skape et enklere alternativ for foretak til å samarbeide om enkelte oppgaver over landegrensene i Fellesskapet. En foretaksgruppe er et samarbeidsorgan der deltakerne er solidarisk ansvarlige for foretaksgruppens forplikelser overfor tredjeperson. Foretaksgruppen har selvstendig rettshandleevne, og opptrer selvstendig overfor tredjemann.

Foretaksgrupper kan etableres for alle slags økonomiske aktiviteter, men gruppens formål kan ikke være å oppnå økonomisk gevinst for gruppen som egen juridisk person.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Forordningen har for øvrig regler om hvem som kan være medlem av en foretaksgruppe, registrering og offentlighet når det gjelder opplysninger om foretaksgruppen, ansvar og fordeling av overskudd samt foretaksgruppens organer.

7.8.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Det har i forhandlingene vært enighet mellom EFTA-landene og EF om hvilke av EFs regler om selskapsrett som skal omfattes av EØS-avtalen. Dette regelverket er omfattende med forholdsvis kompliserte og tekniske regler. Et viktig punkt for EFTA-landene var derfor spørsmålet om en overgangsperiode ut over EØS-avtalens ikrafttredelsestidspunkt for at arbeidet med endringer av den nasjonale lovgivningen skulle kunne gjennomføres.

Et annet spørsmål var sontringen mellom «store» og «små» aksjeselskaper. Flere av EFTA-landene, herunder Norge, har ikke et tilsvarende skille. Spørsmålet var derfor hvordan reglens anvendelsesområde skal angis for de EFTA-land som ikke har inndeling i «små» og «store» aksjeselskaper som EF-reglene sondrer mellom.

7.8.4 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens regler om selskapsrett motsvarer de EF-regler som er omtalt i punkt 7.8.2 ovenfor. Avtalens Artikkel 34 tilsvarende Roma-traktatens artikkel 58 og fastsetter at et selskap opprettet i samsvar med lovgivningen i et EØS-land, og som har sitt vedtektsbestemte sete, hovedkontor eller hovedvirksomhet innenfor et av avtalepartenes territorier, med hensyn til etableringsretten skal likestilles med fysiske personer som er statsborgere i disse landene. Artikkel 34 fastsetter videre hva som menes med selskap. I praksis dekkes enhver juridisk person etter lovgivningen i et EØS-land, med unntak for slike som driver ervervsmessig virksomhet.

Avtalens Artikkel 77 angir nærmere de bestemmelser som skal gjelde for selskapsrett. Disse er omtalt i Avtalens Vedlegg XXII (S.v. 1 s. 401).

Spørsmålet om overgangstid for å gjennomføre de nødvendige lovgivningsmessige endringer i nasjonal rett, er regulert i Vedleggets generelle bestemmelser. For Norge innebærer dette at iverksettelsen skal være gjennomført senest to år etter Avtalens ikrafttredelse.

I tillegg til denne generelle overgangsperiode har enkelte av EFs regler overgangsbestemmelser for EFs medlemsland som kan gjøres gjeldende også for EFTA-landene, jf. Avtalens Vedlegg XXII, punkt 2 om 2. direk-

tiv, punkt 3 om 3. direktiv og punkt 5 om 6. direktiv.

Spørsmålet om sontringen mellom «store» og «små» aksjeselskaper er løst ved at reglens anvendelsesområde for de nordiske EFTA-landene er angitt som «aksjeselskaper», selv om reglene bare gjelder «store», eller eventuelt «små», aksjeselskaper. Innledningsvis i Vedlegget er det imidlertid tatt inn en klausul om integrering av slike selskapsformer som foreløpig ikke eksisterer i EFTA-landene. Ifølge denne klausulen kan EFTA-landene endre referansene til hvilke former for selskaper reglene skal gjelde for, når ny lovgivning er vedtatt.

7.8.5 Konsekvenser for norsk lovgivning og forskrifter

EØS-avtalens bestemmelser på selskapsrettens område er omfattende, og forholdsvis mange av de selskapsrettslige bestemmelsene i norsk lovgivning må endres som følge av EØS-avtalen. Det er likevel i første rekke tale om relativt små endringer. EØS-reglene bygger på de samme prinsipper og skal ivareta de samme hensyn som de norske lovene på området. At norsk selskapslovgivning endres i overensstemmelse med EØS-avtalens regelverk, vil derfor ikke innebære vesentlige brudd med prinsipper i gjeldende norsk selskapslovgivning. Et unntak er likevel EFs skille mellom «små» og «store» aksjeselskaper.

I selskapslovgivningen vil det særlig være lov av 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper (aksjeloven) som blir berørt av EØS-avtalen. Det dreier seg om visse mindre endringer i forhold til hvilke opplysninger som skal gis i stiftelsesdokument eller vedtekter for selskaper. Det kreves også høyere stiftelseskapital for «store» aksjeselskaper. EØS-reglene vil videre stille større krav til revisors vurdering av tingsinnskudd for stiftelse av et selskap eller ved en kapitalforhøyelse. Justeringer av reglene om kapitalforhøyelse og kapitalnedsettelse vil kreves. Aksjeloven må også få regler om uavhengig vurdering av formuesgoder selskapet erverver fra stifterne innen en periode på to år etter stiftelsen.

Ved fusjon går EØS-reglens minstekrav til opplysninger noe lenger enn kravene etter aksjeloven. Aksjeloven har heller ingen regler om offentliggjøring av opplysningene.

Videre innebærer EØS-reglene at uavhengige sakkyndige skal undersøke fusjonsplanen og utarbeide en skriftlig rapport til aksjeeierne. Dette er strengere enn aksjelovens regler.

Det stilles også krav om at aksjeeierne skal ha muligheter til å kunne gjøre seg kjent med

dokumenter før generalforsamlingen skal treffe avgjørelse om fusjonen. Reglene går noe lenger enn aksjelovens regel.

EØS-reglene bestemmer at tidspunktet for ikrafttredelsen av fusjonen skal fastsettes i nasjonal lovgivning. Reglene fastsetter at ved ikrafttredelsen skal alle rettsvirkninger inntre samtidig. Aksjeloven har ingen tilsvarende regler.

Aksjeloven inneholder heller ikke regler om avtaler som inngås mellom selskapsdeltakeren og selskapet i enpersonsaksjeselskaper.

EØS-avtalens regnskaps- og revisjonsregler krever endringer i aksjeloven, i lov av 13. mai 1977 nr. 35 om regnskapsplikt m.v. (regnskapsloven) og i lov 14. mars 1964 nr. 2 om revisjon og revisorer (revisorloven).

EØS-avtalens regnskapsregler er betydelig mer detaljerte enn norsk lovgivning. Inkorporeringen av disse regler i norsk rett vil få som konsekvens at regnskapsreglene får et større omfang enn i dag. Særlig vil dette gjelde konsernregnskaper.

Endringene vil ikke innebære prinsipielle endringer med hensyn til innholdet av årsoppgjør og konsernoppjør i Norge og hovedtrekkene i den praksis som er knyttet til dagens regnskapslovgivning.

Endringene i revisorloven vil ikke representere vesentlige avvik fra gjeldende bestemmelser, men i første rekke være justeringer av lovteknisk art.

Rfo 2137/85 om europeiske økonomiske foretaksgrupper krever endringer i lov av 21. juni 1985 nr. 78 om registrering av foretak (foretaksregisterloven) og en mindre endring i lov 21. juni 1985 nr. 79 om enerett til firma og andre forretningskjennetegn (fimaloven).

EFs selskapsrett og forholdet til norsk selskapslovgivning er under vurdering i de enkelte fagdepartementer. Når det gjelder aksjeloven, ble det våren 1989 nedsatt en arbeidsgruppe under Justisdepartementet for å foreta en generell revisjon av loven. Arbeidsgruppen har også fått i oppgave å se på forholdet til EØS-regelverket på selskapsrettens område.

Det er også nedsatt et utvalg under Finansdepartementet, oppnevnt ved kgl.res. av 16. mars 1990, som skal foreta en gjennomgang av norsk regnskapslovgivning. Også dette utvalget vil vurdere forholdet til regelverket i EØS.

Foretaksregisterloven har stort sett tilsvarende regler om registrering av selskapsrettslige opplysninger som de som følger av EØS-avtalens bestemmelser. På enkelte mindre punkter inneholder imidlertid Avtalens bestemmelser løsninger som avviker fra gjeldende norske bestemmelser.

Regjeringen tar sikte på å fremme en proposisjon om endringer i foretaksregisterloven i løpet av våren 1992. Bakgrunnen for at man ikke har valgt å benytte overgangsperioden på 2 år, er at de endringer som er nødvendige som følge av Avtalen er relativt ubetydelige. I tillegg må det anses som en fordel for næringslivet og brukerne at foretaksregisterloven raskt bringes i samsvar med EØS-forpliktelsene.

7.8.6 Fremtidig samarbeid

EF har på selskapsrettens område flere forslag til nye regler.

Forslag til 5. selskapsdirektiv har regler om aksjeselskapers struktur. Det er foreslått regler om ledelsesorganene, ansattes medbestemmelsesrett som skal sikres i nasjonal lovgivning etter en av fire modeller, generalforsamlingen, årsregnskap, årsrapporter og revisjon. Reglene vil bare gjelde «store» aksjeselskaper.

Forslag til 10. selskapsdirektiv gir regler om fusjon av selskaper av ulik nasjonalitet. Forslaget tar sikte på å lette gjennomføringen av fusjoner på tvers av landegrensene. Reglene vil bare omfatte «store» aksjeselskaper.

Forslag til 13. selskapsdirektiv omhandler tilbudsplikt ved selskapsøvertakelser. Tilbudsplikten utløses dersom oppkjøperen erverver en tredjedel av stemmene i selskapet. Tilbudsgiveren og selskapets ledelse pålegges dessuten informasjonsplikt overfor aksjeeiere.

Forslag til forordning om statutt for det Europeiske Selskap og direktiv om arbeidstakeres medinnflytelse i det Europeiske Selskap har som formål å skape en selskapsform som kan fungere uavhengig av de nasjonale rettsystemene. Selskapsformen vil derfor supplere de eksisterende nasjonale selskapsformene. I tillegg foreligger det et forslag til direktiv som skal sikre de ansatte i et Europeisk Selskap medinnflytelse i ledelse og utvikling av selskapet etter det samme mønster som i forslaget til 5. selskapsdirektiv.

Fra norsk side knytter hovedinteressen for disse forslagene seg særlig til to forhold. De vil for det første lette etablering over landegrensene, samtidig som innsynsreglene blir bedre. For det andre ligger det i disse forslagene muligheter til å få grunnfestet prinsipper om informasjon og medbestemmelse for arbeidstakere.

På dette siste punkt går ikke forslagene så langt som norsk rett. Norge kan gjennom EØS bidra til at slike regler vedtas og videreutvikles. Nye EF-regler vil i EØS bli behandlet etter den fremgangsmåte om beslutningsprosessen Avtalen fastsetter, jf. omtale i proposisjonens kapittel 8.

7.8.7 Samlet vurdering

EØS-avtalen innebærer at dens regelverk på selskapsrettens område legges til grunn for norsk selskapslovgivning. At vår selskapslovgivning blir mer «lik» den europeiske selskapsretten, er en fordel i seg selv. I EØS vil prinsippet om etableringsrett innebære at statsborgere fra andre medlemsland vil ha adgang til å etablere seg i Norge, mens nordmenn på samme måte kan etablere seg i andre EØS-land. Videre vil Avtalen innebære at selskapenes virksomhet ofte vil rekke ut over det enkelte lands område. En slik internasjonalisering blir lettere dersom selskapslovgivningen er tilnærmet lik i hele området.

Et av hovedformålene med EØS-reglene på selskapsrettens område er å sørge for at aksjeeiere, medkontrahtenter og kreditorer er sikret en viss minste beskyttelse uansett hvor i EØS-området selskapet hører hjemme. For EØS-borgere eller selskaper som ønsker å etablere seg i Norge vil det være en praktisk fordel å vite at man vil bli underlagt en lovgivning som i stor grad svarer til selskapslovgivningen fra vedkommendes hjemland, og som dermed er forholdsvis kjent.

EØS-reglene vil også lette mulighetene for samarbeid på tvers av landegrensene. Regjeringen vil særlig legge vekt på at det gjennom EØS-samarbeidet kan utformes regler som sikrer de ansattes rett til medbestemmelse og informasjon.

7.9 SMÅ OG MELLOMSTORE BEDRIFTER

7.9.1 Innledning

Små og mellomstore bedrifter (SMB) defineres i EF som bedrifter med inntil 500 ansatte. Basert på denne definisjon utgjør SMB mer enn 95 pst. av alle foretak i Fellesskapet. Disse står for omlag 75-80 pst. av sysselsettingen innenfor industri og tjenesteytende næringer.

I Norge defineres vanligvis SMB som bedrifter som har inntil 100 ansatte. Basert på denne definisjonen, tilhører ca. 99 pst. av totalt antall bedrifter i Norge kategorien SMB. Gruppen står for ca. 60 pst. av sysselsettingen i privat sektor.

Gjennomføringen av det indre marked stiller små og mellomstore bedrifter overfor særlige utfordringer, både på grunn av deres størrelse og på grunn av deres tradisjonelle orientering mot lokale og nasjonale markeder. Nedbygging av handelsbarrierer vil gi nye markedsbetingelser. For mange vil det indre marked bety redusert skjerming og økt konkurranse. Dette gjelder så vel i Norge som i EF, der gruppen av små og mellomstore be-

drifter utgjør det dominerende antall virksomheter.

7.9.2 EFs tiltak for SMB

EF har i tilknytning til arbeidet med gjennomføringen av det indre marked utviklet en egen SMB-politikk. I 1986 ble det vedtatt et handlingsprogram for SMB som en del av en samlet foretakspolitikk. EFs SMB-politikk er således en integrert del av Fellesskapets generelle strategi for økonomisk vekst og sysselsetting. Det legges vekt på at SMB-tiltakene i EF skal utfylle tilsvarende tiltak i de enkelte medlemsland.

EFs handlingsprogram for SMB.

For perioden 1990-93 har handlingsprogrammet for SMB et budsjett på 135 mill. ECU tilsvarende ca. 1,1 milliarder kroner. Hovedtyngden av programmet omfatter:

- forenkling av lover og regler
- informasjon til bedriftene
- stimulering til samarbeid og partnerskap mellom bedrifter i ulike land og regioner.

Som et ledd i forenklingsarbeidet er det blant annet bestemt at konsekvensene for SMB skal vurderes før nye regler vedtas i EF.

Programmet inneholder ulike konkrete tiltak:

- Euro Info Centres (EIC)

Pilotprosjektet EIC ble startet høsten 1987 for å spre informasjon om det indre marked til SMB. Totalt er det etablert ca. 200 Euro Info Centres (EIC) i EF-landene. Det er utarbeidet en informasjonspakke til EIC som oppdateres jevnlig. Samtidig som informasjon spres til bedriftene, skjer det en tilbakemelding til Kommisjonen om SMBs situasjon og behov. Hvert enkelt informasjonssenter blir utstyrt med dataverktøy til bruk for søking i EF-baser og eksterne databaser. Samtidig utstyres de med et elektronisk postsystem, slik at de enkelte EIC lettere kan kommunisere med hverandre.

- Business Cooperation Network (BC-Net)

Dette er et databasert nettverk som skal fremme samarbeidet mellom bedrifter over landegrensene. Bedriftsrådgivere i de enkelte medlemsland står i kontakt med en datasentral i Brussel. Bedriftene kan via rådgiverne legge inn samarbeidsønsker og tilbud på standardiserte skjemaer. Ønske og tilbud blir sammenholdt i sentralen. Dersom en finner frem til aktuelle samarbeidspartnere, blir det via rådgivere opprettet kontakt mellom be-

driftene. Systemet er konfidensielt. I løpet av de vel to år ordningen har eksistert, har mer enn 30 000 bedrifter benyttet den.

I tillegg til de enkelttiltak som ligger i EFs SMB-program, er det også i andre programmer, som for eksempel i Strategic Programme for Innovation and Technology transfer (SPRINT) og i Information Market Policy Action (IMPACT), tiltak av interesse for SMB. Det er særlig programmene knyttet til forskning, utvikling og informatikk som vil ha elementer som ivaretar SMB's behov. For nærmere omtale av disse programmene vises det til pkt. 7.5 i dette kapittel.

Etter traktatkonferansen i Maastricht i desember 1991 er det enighet om endringer i Romatraktaten som vil gi Fellesskapet myndighet til å iverksette tiltak med sikte på å utvikle en konkurransedyktig industri sektor. I denne sammenheng blir behovet for SMB-tiltak spesielt understreket. Det slås videre fast at det påhviler Fellesskapet og medlemslandene en forpliktelse til å oppmuntre til initiativ og tiltak spesielt rettet inn mot SMB. Dette understreker den vekt som legges på utviklingen av SMB i Fellesskapet.

7.9.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Hovedspørsmålet i forhandlingene var i hvilken form og i hvilket omfang EFTA-landene skulle delta i EFs tiltak og program for SMB. EFTA-landene la til grunn full og likeverdig deltakelse.

Hovedoppmærksomheten var rettet mot EFs handlingsprogram for SMB. Handlingsprogrammet inneholder flere enkelttiltak som f.eks. Euro Info Centres, BC-Net, stimulering av underleverandørvirksomhet, utdanningsprogram for småbedriftsledere, regelforenkling, spesielle låneordninger for SMB m.v. Programmet vil bli videreført etter 1993 på omtrent samme nivå som hittil, med mulighet for en viss videreutvikling og utvidelse.

Som for de øvrige tilgrensende områder hvor det primært er tale om programdeltagelse, var EFTA-landenes delfinansiering av programmene et viktig spørsmål. Tidspunkt for tilknytning var også viktig, særlig fordi EFs SMB-program i stor grad tar sikte på å forbedre bedriftene på gjennomføringen av det indre marked. EFTA-landene ønsket derfor tilknytning til deler av programmet allerede før EØS-avtalen trer i kraft.

7.9.4 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens Artikkel 78 fastsetter at partene skal styrke og utvide samarbeidet om små og mellomstore bedrifter innen rammen av Fellesskapets virksomhet på området.

Avtalens Protokoll 31, artikkel 7, (S.v. 1 s. 177) inneholder de bestemmelser som skal gjelde for samarbeidet innenfor SMB-området. Samarbeidet skal skje på grunnlag av Fellesskapets tiltak og virksomheter for SMB og ha som særlig siktemål å:

- fjerne unødige administrative og finansielle barrierer for næringslivet;
- informere og bistå bedrifter, særlig de små og mellomstore, vedrørende politikk og programmer som kan være relevante for dem;
- oppmuntre til samarbeid og partnerskap mellom bedrifter, særlig mellom de små og mellomstore fra ulike regioner i EØS.

Som grunnlag for samarbeidet viser Avtalens Protokoll 31, artikkel 7 til en rekke EF-vedtak. Eksempler på slike vedtak er rådsresolusjon av 27. mai 1991 «Om handlingsprogrammet for SMB, inkludert håndverksbedrifter» og rådsbeslutning av 18. juni 1991 «Om en ny dimensjon for foretakspolitikk», som med enkelte justeringer og tilpasninger stadfester handlingsprogrammet.

Avtalen åpner for at EFTA-landene kan delta i de enkelte delene av EFs handlingsprogram for SMB. Protokoll 31 fastsetter at EØS-komiteén fra Avtalens ikrafttredelse skal ta de nødvendige beslutninger med hensyn til enkelthetene vedrørende EFTA-landenes deltakelse, herunder også det som knytter seg til deres finansielle medvirkning.

7.9.5 Vurdering og fremtidig samarbeid

Parallelt med EØS-forhandlingene er det ført forhandlinger med Kommisjonen om tilknytning til deler av SMB-programmet før EØS-avtalens ikrafttredelse. Det er oppnådd enighet om tilknytning til BC-Net for samtlige EFTA-land fra mars 1991. I Norge er BC-Net organisert med et nasjonalt kontaktpunkt i Norges Eksportråd. Til dette er det i alt knyttet 16 regionale autoriserte BC-Net-rådgivere.

Videre føres det løpende drøftelser med Kommisjonen, for å oppnå tilknytning til EFs Euro Info Centres før Avtalen trer i kraft. På informasjonssiden er det i Norge etablert et EURO INFO-kontor. Dette er lokalisert til Norges Eksportråd, mens det faglige hovedansvar ligger i Næringsdepartementet. Kontoret skal koordinere og formidle informasjon til enkeltbedrifter om EFs indre marked. Den primære målgruppen er små og mellomstore bedrifter. Regionale kompetansmiljøer er knyttet til kontoret som derved kan stå for en landsdekkende informasjonsvirksomhet. Kontoret har en virksomhet og er organisert

slik at det enkelt kan knyttes til EF's Euro Info Centre system.

EFs tiltak for små og mellomstore bedrifter er iverksatt særlig for å forberede denne bedriftsgruppen til de nye vilkår gjennomføringen av det indre marked vil medføre. Regjeringen ser det som viktig at også norske små og mellomstore bedrifter står best mulig rustet til å møte utfordringene fra det indre marked. Regjeringen har ved siste budsjettfremlegg understreket behovet for en offensiv SMB-satsing. Flere tiltak for å bidra til igangsetting av ny virksomhet og for å fremme en balansert regional utvikling er under gjennomføring. Det er også lagt vekt på at en i regelverksutformingen spesielt må vurdere hensynet til SMB. Dette er nødvendig både for å kunne delta aktivt i samarbeidet innenfor EØS og for å oppnå en faktisk styrking av SMB i Norge.

7.10 TURISME

7.10.1 Innledning

Reiselivsnæringen i Norge omfatter reiselivsrelatert transport, overnatting, servering, salg, formidling og informasjon. Anslag for norsk reiselivsnærings bruttoproduksjon i 1990 er ca. 40 milliarder kroner. Sysselsettingen utgjør ca. 95.000 personer. Reisevolumtallene utgjorde ca. 13 mrd. kroner i 1990. Over halvparten av norske reisevolumtall kommer fra EF-landene.

I EF utgjør turismen over 5 pst. av bruttonasjonalproduktet og ca. 5 pst. av utenrikshandelen. Over 8 millioner mennesker, det vil si ca 6 pst. av den totale sysselsettingen i EF, arbeider i reiselivsnæringen. Dette tallet er stigende.

7.10.2 EFs samarbeid innen turisme

Ettersom reiseliv er et forholdsvis nytt fellesskapsanliggende, foreligger det foreløpig relativt få EFvedtak som direkte omhandler turisme. Den første resolusjon som omtaler fellesskapspolitikk på turistområdet kom i 1984. Fra 1986 foreligger det to anbefalinger fra EF-kommisjonen om standardisert informasjon om hoteller og brannsikringsforanstaltninger for hoteller. Samme år vedtok EFs råd en resolusjon om en bedre tidsmessig og geografisk spredning av turisme, og Rådgivende utvalg for turisme, som skal ivareta samarbeidet mellom EF-kommisjonen og medlemslandene, ble opprettet.

I 1988 ble det vedtatt et handlingsprogram for Det europeiske turistår 1990, som ble åpnet for deltakelse også fra EFTA-landenes side. Dette var første gang EFTA-landene del-

tok fullt ut i et program på lik linje med EF-landene. Det ble gjennomført en rekke tiltak i samtlige EFTA- og EFland som markerte reiselivsnæringens betydning i Vest-Europa.

EF gjorde i 1989 også et vedtak om avgiftstiltak for varer som medbringes av reisende. Videre har EF vedtatt et direktiv om pakke-reiser, Rdir 90/314 (36), som ivaretar forbrukersikkerheten for reisende.

I mai 1991 fremla EF-kommisjonen forslag til en handlingsplan for turisme som utfyller de tiltak som er nevnt ovenfor. I samsvar med nærhetsprinsippet består Kommisjonens rolle i å koordinere medlemslandenes tiltak og å gi impulser til nye tiltak. Tiltakene i handlingsplanen er inndelt i to hoveddeler. Den første delen omhandler tiltak som utvikling av turiststatistikk, et program for forskning, koordinering av EFs og medlemslandenes reiselivspolitik, høringsrunder med næringen, bidrag til spredning av turistsesongen og forbedret forbrukerbeskyttelse.

Den andre delen av handlingsplanen omfatter tiltak til fremme av turismen i EF:

- Turisme med kulturelt siktemål
- Turisme og miljø
- Turisme i landdistrikter
- Sosial turisme og ungdomsturisme
- Utdannelse og utvekslingsprogrammer
- Markedsføring av Europa i oversjøiske land
- Flernasjonale samarbeidsinitiativer

Planen er ennå ikke vedtatt av EFs råd, men forutsettes behandlet i innværende halvår.

På traktatkonferansen i Maastricht i desember 1991 ble det oppnådd enighet om at Fellesskapet bør få formell kompetanse til å iverksette tiltak og fremme samarbeid mellom medlemslandene innenfor reiselivssektoren. Kommisjonen skal i denne sammenheng spesielt bistå med forskning, organisering av konsultasjoner for å forbedre og distribuere reiselivsstatistikk, bidra til utveksling av informasjon og erfaringer, koordinere medlemsstatenes gjennomføring av fellesprosjekter samt å samordne oversjøisk markedsføring.

Av øvrige tiltak i Fellesskapets regi som har betydning for utviklingen av reiselivet, er regionalpolitikken med strukturfondene og andre regionale ordninger. Det gis økende støtte til reiselivsprosjekter gjennom disse ordningene. Også innenfor enkelte av EFs tiltak for landbrukssektoren gis det støtte til reiselivsutvikling som en binæring for landbruket.

EFs handlingsprogram for små og mellomstore bedrifter vil inkludere deler av reiselivsnæringen gjennom bedriftsinformasjonssystemer, nettverkssamarbeid og databaser. EF-kommisjonens forsknings-, standardiserings- og utviklingsprogrammer innen informasjonsteknologi er av betydning for reiseliets bruk av informasjons- og bookingsystemer.

7.10.3 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Siden turisme på forhandlingstidspunktet var et område der EF ikke formell kompetanse, var EFTA-landenes hovedmålsetting å få avtalefestet turisme som et fremtidig samarbeidsområde. EFTA-landene fant at de områder som er innlemmet i EF-kommisjonens forslag til handlingsprogram var godt egnet til utvikling av felles tiltak mellom EFTA- og EF-landene.

Det var også i EFTA-landenes interesse å sikre at EF medvirker sammen med EFTA-landene i felles europeiske presentasjoner og markedsføringstiltak på oversjøiske markeder. EFTA-landene har gått inn for at European Travel Commission (ETC), som er en sammenslutning av de vest-europeiske lands nasjonale reiselivsorganisasjoner, skal spille en koordinerende rolle i dette markedsarbeidet.

7.10.4 Forhandlingsresultatet

Avtalens Artikkel 78 fastsetter at partene skal styrke og utdype samarbeidet om turisme innenfor rammen av Fellesskapets aktiviteter. Dette innebærer at avtalepartene har påtatt seg en klar forpliktelse til økt samarbeid om reiseliv gjennom de samarbeidsprosedyrer og på de vilkår som denne del av Avtalen fastlegger.

Avtalens Protokoll 31, artikkel 8 (S.v. 1 s. 178) inneholder de nærmere bestemmelser om samarbeidet om turisme. Artikkelen fastsetter at partene gjennom dialog skal identifisere områder og tiltak der et nærmere samarbeid kan bidra til å fremme turismen og til å bedre de allmenne betingelser for turistnæringen på avtalepartenes territorium.

Artikkelen er generelt utformet, noe som skyldes at EF ennå ikke har vedtatt en konkret handlingsplan. Resultatet av forhandlingene anses likevel som positivt. EFTA-landene vil kunne kreve drøftelser om deltakelse i alle pågående og fremtidige europeiske program som iverksettes av Fellesskapet. Erfaringene fra samarbeidet gjennom Det europeiske turistår tilsier at et forpliktende samarbeid kan utvikle seg positivt i fremtiden.

7.10.5 Vurdering og fremtidig samarbeid

Siden EFs program for reiselivet fortsatt er på forslagsstadiet, gir dette EFTA-landene mulighet til å være med i utformingen av det fremtidige samarbeid. For norsk reiseliv innebærer dette at det kan tas initiativ til utforming av rammeprogram, såvel som konkrete samarbeidsprosjekter. Beslutninger om å initiere og iverksette tiltak i et europeisk reiselivsprogram og øvrige prosjekter og tiltak skal tas av EØS-komiteen. Dette organ er gjennom Avtalens Artikkel 86 gitt fullmakt til å iverksette samarbeid mellom EØS-landene, herunder også å endre Protokoll 31.

Gjennom EØS-samarbeidet kan Norge på lik linje med andre deltakerland fremme forslag til fremtidige samarbeidsprosjekter. Disse prosjekter må være i tråd med felles prioriteringer, og bidra til å utvikle en fremtidig handlingsplan for turisme i Europa. De tiltak som ligger i EF-kommisjonens forslag til handlingsprogram er i godt samsvar med de prioriteringer norsk reiselivsnæring arbeider etter. Dette gjelder blant annet arbeidet med å profilere Norge som et reisemål for grønn turisme.

Innenfor rammen av samarbeidet i Nordisk Turistråd er det tatt initiativ til å utvikle egne nordiske forslag til europeiske reiselivstiltak. Siktemålet er blant annet å øke trafikken mellom de europeiske land og til Europa, for der ved å styrke inntjening og sysselsetting i de europeiske land. Fra norsk side legges det vekt på at tiltakene gis et innhold som kan sikre kvalitet og miljøorientering i den europeiske reiselivsnæring og at næringen bidrar til en balansert og positiv vekst i distriktene.

Turismen er en sammensatt næring. EØS-avtalens virkninger for reiselivsnæringen er derfor ikke bare knyttet til det særskilte turismesamarbeid som skal utvikles mellom Avtalens parter. Også Avtalens bestemmelser på øvrige områder, så som fri bevegelighet for personer, tjenester og transport, konkurranseregler, regional utvikling, forbrukervern og miljøpolitikk vil ha virkninger for turistnæringen.

7.11 KULTUR- OG MEDIEOMRÅDET

7.11.1 Kulturområdet

Kulturområdet var på forhandlingstidspunktet ett av de områder som ligger utenfor EFs formelle kompetanse, selv om EF har etablert flere programmer som tar sikte på å fremme kulturelle målsettinger. På traktatkonferansen i Maastricht i 1991 ble det oppnådd enighet om å inkludere kulturområdet i Romatraktaten. I et forslag til en ny bestemmelse understrekes behovet for å bygge på og

videreutvikle det kulturelle mangfold i Europa. Nærhetsprinsippet vil ha særlig betydning på kulturområdet, slik at tiltak i Fellesskapets regi ikke skal erstatte, men utfylle og understøtte de tiltak som iverksettes i de enkelte medlemsland. Det slås i forslaget videre fast at Fellesskapet skal ta hensyn til kulturelle aspekter i sin innsats på andre samarbeidsområder.

I en felleserklæring til EØS-avtalen (S.v. 1 s. 416) uttrykker partene enighet om å innlede et samarbeid på kulturområdet. Partene viser til det samarbeid som alt skjer innen Europarådet og uttrykker vilje til å styrke og utvide samarbeidet. Siktemålet skal være å bidra til bedre forståelse mellom folkeslagene i et multikulturelt Europa. Målet er også å sikre og utvikle den nasjonale og regionale kultur og kulturarv, som med sitt mangfold beriker den europeiske kultur.

I en annen felleserklæring til Avtalen (S.v. 1 s. 416) sier partene seg rede til å innlede samarbeid for å motvirke ulovlig handel med kulturgjenstander og til å samarbeide om regler som gjelder regulær handel med kulturgjenstander.

Utover det fremtidige samarbeid som disse erklæringer legger opp til, har andre bestemmelser i Avtalen betydning for nasjonale ordninger innenfor kulturområdet. Dette gjelder særlig i forhold til støtte- og vederlagsordninger.

Støtte- og vederlagsordninger m.v.

De norske vederlags- og støtteordningene innenfor kultursektoren er gjennomgått i forhold til det generelle forbud mot forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet som følger av Avtalens Artikkel 4. De ordninger som blir berørt, er fonds som er etablert for vederlag som det offentlige betaler, eller særlige avgifter på bruk eller forvaltning av kunstneriske verk og prestasjoner. Støtteordningen for spillefilmproduksjon må også endres etter tilsvarende mønster. Innkjøpsordningene for skjønnlitteratur berøres derimot ikke siden disse bare bygger på krav om utgivelse på norsk språk, kombinert med krav til kvalitet.

Den samlede vurdering er at en omlegging av kriteriene for å bringe dem i samsvar med forbudet mot forskjellsbehandling, vil ha liten innvirkning på forvaltningen av ordningene. Det er Regjeringens syn at intensjonene med norske kulturpolitisk begrunnede støtteordninger kan videreføres, og at norsk kultur, norske kulturytringer og norsk kulturproduksjon fortsatt skal kunne støttes etter dagens målsettinger.

Det vil i løpet av året bli lagt frem forslag om endring i tildelingskriteriene for enkelte

støtteordninger som i dag behandler utlendinger ulikt i forhold til nordmenn.

Delvis vil det bli foreslått språkkrav, delvis krav om oppholds- og/eller bostedskriterier som vil være saklig begrunnet med at ordningene ellers ville miste sin mening som kulturstøtte. Slike støtteordninger finnes for øvrig i en rekke EF-land.

Regjeringen vil i det videre arbeid med oppfølging av EØS-avtalen legge betydelig vekt på å klarlegge de muligheter Avtalen gir norske kunstnere og kulturarbeidere til å virke innenfor EØS-området. Det vil bli lagt vekt på å bygge opp hensiktsmessige informasjonskanaler for dette formål.

Opphavsrett

Forhandlingsresultatet vedrørende immaterielle rettigheter er behandlet i proposisjonens kapittel 4. Fordi de opphavsrettslige reglene har vesentlig betydning både for kulturpolitiske og mediepolitiske spørsmål, blir de kort omtalt også her.

EØS-avtalens bestemmelser vedrørende opphavsrett er fastsatt i Avtalens Vedlegg XVII (S.v. 1 s. 380). Bestemmelsene gjelder beskyttelse av EDB-programmer, Rdir 91/250 (74).

EF har imidlertid tatt en rekke nye initiativ på dette området som kan bli gjenstand for nærmere drøftelser i EØS. Det gjelder blant annet regler for rettighetsklarering i satellittsendinger og for videresending av kringkastingprogram i kabel. Videre gjelder det beskyttelsesnivået for rettighetshavere til ulike typer kunstverk og prestasjoner, regler om salg, lån og utleie av kunstneriske verk og prestasjoner. EFTA-landene vil på ekspertplan delta i utformingen av disse forslag i samsvar med Avtalens regler om informasjons- og rådslagningsprosedyrene.

På dette området foregår det parallelt et arbeid i andre internasjonale fora, blant annet i World Intellectual Property Organization (WIPO). Siden de nordiske land i stor grad har sammenfallende regler på dette området, er det etablert et nært nordisk samarbeid. Regjeringen vil legge vekt på å fortsette dette samarbeidet.

7.11.2 Media

Forhandlingsresultatet vedrørende fjernsyn er behandlet i proposisjonens kapittel 6. EØS-avtalens regler om audiovisuelle tjenester motsvarer bestemmelsene i EF's fjernsynsdirektiv, Rdir 89/552 (75) jf. Avtalens Vedlegg X (S.v. 1 s. 341). Det vises til pkt. 5.6.3 i proposisjonens kapittel 5.

MEDIA-PROGRAMMET

Avtalens Protokoll 31, artikkel 9 (S.V.I s. 178) åpner for at EFTA-landene kan tiltre EFs program for utvikling av den europeiske audiovisuelle industri (MEDIA-95). MEDIA-programmet legger opp til støttetiltak på en rekke områder innenfor den audiovisuelle sektor. Programmet løper over perioden 1991-1995. Totalt har EF avsatt 200 mill. ECU (1,6 mrd. kroner) til programmet.

MEDIA-programmet er inndelt i flere ulike sektorer, hver med særskilte støtte- og utviklingstiltak:

Til ulike distribusjonstiltak er det i perioden avsatt 85 mill. ECU (ca 680 mill. kroner). Tiltakene omfatter støtte til distribusjon av kinofilm, film på video, støtte til flerspråklige fjernsynsprogrammer, samt støtte til uavhengige produsenter.

Til utvikling av produksjonskunnskap er det avsatt 75 mill. ECU (ca. 600 mill. kroner) til bl.a. manusutvikling, bruk av europeisk teknologi i programproduksjon og etablering av et sekundærmarked for audiovisuelle produksjoner.

Til investeringstiltak er det avsatt 10 mill. ECU (ca. 80 mill. kroner) som primært skal benyttes til å undersøke mulighetene for å få inn nye investorgrupper innen den audiovisuelle industrien.

Til utvikling av faglig kompetanse innen den audiovisuelle industri er det også avsatt midler. Prosjektet skal bidra til en heving av kompetansen bl.a. innen manusutvikling, finansieringstiltak m.v. 15 mill. ECU (ca. 120 mill. kroner) er avsatt i femårsperioden.

Et spesielt tiltak under programmet som kan ha betydelig interesse for Norge, er støtte-tiltak til land med liten audiovisuell kapasitet. Prosjektet kan gi støtte til tiltak som skal fremme grenseoverskridende prosjekter hvor fagfolk fra de mindre landene innen EF deltar.

EFTA-landene forhandler nå med EF for å få i stand en interimsavtale om de praktiske forhold knyttet til tilslutningen til MEDIA-programmet. Utviklingen i forhandlingene tyder på at EFTA-landene kan slutte seg fullt ut til MEDIA-95 fra 1. januar 1993. Full deltakelse vil kunne gi fordeler i form av internasjonale kontakter og utviklingsmuligheter for store deler av de norske audiovisuelle miljøer. Norsk deltakelse i alle deler av MEDIA-95 vil trolig beløpe seg til ca. 6 mill. kroner pr. år.

7.11.3 Fremtidig samarbeid

Når EØS-avtalen er trådt i kraft, vil det for EFTA-landene være et sentralt siktemål å få samarbeid på kulturområdet nedfelt i Avta-

lens Artikkel 78, slik at Avtalens regler for samarbeid på områder utenfor de fire friheter, jf. Avtalens Del VI, også blir gjort gjeldende for kulturområdet.

Regjeringen vil arbeide aktivt for en utvidelse av samarbeidet i EØS på kulturområdet. Forhandlinger om formen på dette samarbeidet og deltakelse i ulike programmer vil bli tatt opp i løpet av inneværende år.

7.12 KATASTROFEBEREDSKAP

EF-landene har siden 1977 samarbeidet om håndtering av alvorligere ulykker forårsaket av jordskjelv, oversvømmelser, ras, brann, snøstorm og flodbølger. Kjemiske og industrielle katastrofer omfattes også av samarbeidet.

I 1987 vedtok EF et mer utfyllende program for samarbeid på dette området. I henhold til programmet ble det utarbeidet en håndbok for krisehåndtering i EF. Denne inneholder blant annet en oversikt over landenes krisepplaner, tilgjengelige ressurser ved en krise og en liste over kontaktpersoner i EF-landene.

Det er også opprettet et permanent kontaktnett mellom myndighetspersoner som er ansvarlige for krisehåndtering i EF-landene. Det legges vekt på at informasjon om katastrofer kan styrkes, både mellom myndighetene og overfor publikum. Videre skal det opprettes et felles nødtelefonnummer og felles radiofrekvenser for krisehåndtering. Det er dessuten besluttet å holde felles katastrofeøvelser. I 1989 vedtok EF's Råd en resolusjon, Rres 89/223, om Fellesskapets fremtidige samarbeid om katastrofeberedskap.

Krisesituasjoner som krever felles tiltak eller handling i EF, vil ofte også ha virkninger i EFTA-landene. Det er derfor i EFTA-landenes interesse å kunne delta i dette samarbeidet. Avtalens Artikkel 78 fastsetter at EFTA-landene skal delta fullt ut i samarbeidet om katastrofeberedskap innenfor rammen av Fellesskapets virksomhet. De nærmere bestemmelser om dette samarbeidet er fastsatt i Avtalens Protokoll 31, artikkel 10 (S.v. 1, s. 178).

Rådsresolusjonen av februar 1989 skal legges til grunn for samarbeidet i EØS. Partene skal styrke samarbeidet innenfor de EF-aktiviteter som kan følge av resolusjonen. EFTA-landene skal dessuten innføre nødtelefonnummer 112 som felles europeisk nødtelefonnummer, senest innen 31. desember 1995.

7.13 OPPSUMMERING

Samarbeid om samfunnspolitiske spørsmål omfatter samarbeid på felter som ikke direkte er knyttet til gjennomføringen av fritt varebytte og fri bevegelse for tjenester, kapital

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

og personer. Dette samarbeidet omfatter blant annet miljøvern, arbeidsmiljø og andre arbeidslivsspørsmål, forskning og teknologisk utvikling, informasjonstjenester, utdanning, opplæring og ungdom, forbrukervern, selskapsrett, statistikk, små og mellomstore bedrifter, mediespørsmål, turisme og katastrofeberedskap.

Fellesskapets samarbeid på disse områdene har vært i utvikling siden begynnelsen av 1980-årene. Medlemslandene har økt sin innsats på en rekke områder. Herunder kan nevnes:

- Tiltak som er rettet mot å forbedre EFs teknologiske grunnlag og sette næringslivet bedre i stand til å møte konkurransen på det globale plan.
- Tiltak for å sikre et høyt nivå for miljø, helse og sikkerhet.
- Tiltak for å bedre de generelle arbeids- og levevilkår, bedre arbeidsmiljøet og sikre arbeidstakernes og andre gruppers rettigheter gjennom utvikling av Den sosiale dimensjon og styrking av Den sosiale dialog.

EFTA-landene har hatt som siktemål en bredest mulig deltakelse i EFs eksisterende samarbeid om samfunnspolitiske spørsmål. For EFTA-landene var det også viktig at Avtalen kunne fastlegge samarbeidsprosedyrer som ville gi EFTA-landene medinnflytelse i utformingen av det fremtidige samarbeid.

Samarbeidet om samfunnspolitiske spørsmål er regulert i to deler av EØS-avtalen. Avtalens Del V omhandler allmenne regler som gjelder for de fire friheter, mens Avtalens Del VI regulerer samarbeidet utenfor de fire friheter. Samarbeidet om arbeidsmiljøet og andre arbeidslivsspørsmål, forbrukervern og miljø har betydning for begge områder og er derfor regulert både i Avtalens Del V og Del VI.

Avtalens Protokoll 31 inneholder de nærmere målsettinger for samarbeidet på områder utenfor de fire friheter.

Rettigheter i samarbeidet

EØS-avtalen gir EFTA-landene adgang til likeverdig deltakelse i de samarbeidstiltak EF har iverksatt om andre samfunnspolitiske spørsmål, herunder på områder som EFs rammeprogram for forskning og teknologisk utvikling, utdanning, opplæring og ungdomsutveksling.

Avtalen sikrer videre EFTA-landene rett til innsyn og deltakelse i utviklingen av nye samarbeidstiltak. EFTA-landene skal ha de samme rettigheter i samarbeidet som EFs medlemsland. Der EFTA-landene bidrar finansielt, skal de delta i forvaltningen og ut-

viklingen av tiltakene med samme rettigheter som EFs medlemsland.

Når EFTA-land deltar i EFs programmer, prosjekter eller andre tiltak, skal følgende prinsipper gjelde:

- EFTA-landene skal ha adgang til alle deler av et program;
- EFTA-landenes status i de komitéer som bistår Kommisjonen i forvaltningen eller utviklingen av fellesskapsvirksomheter som EFTA-landene bidrar finansielt til, skal fullt ut gjenspeile dette bidrag;
- Alle EF-vedtak, med unntak av alminnelige budsjettvedtak, som direkte eller indirekte angår en virksomhet som EFTA-landene deltar i, skal underlegges de informasjons- og rådslagningsprosedyrer som er fastsatt i Avtalens Del VII. Vilårene for den fortsatte deltakelse i vedkommende aktivitet kan revurderes av EØS-komiteen;
- EFTA-landenes deltakere i prosjekter skal ha samme rettigheter og plikter innenfor vedkommende EF-program eller annen aktivitet som dem som gjelder for deltakere fra EFLand. Det samme prinsipp skal gjelde også for deltakere i utvekslinger mellom EFTA-land og EFs medlemsland;
- EFTA-landene og deltakere fra disse land skal ha samme rettigheter og plikter med hensyn til spredning, evaluering og utnyttelse av resultater som EFs medlemsland og deres deltakere;
- Avtalepartene skal, i samsvar med sine regler og forskrifter, gi deltakerer i programmer eller andre tiltak nødvendige lettelser ved innreise og opphold;

EFTA-landenes bidrag til samarbeid som krever finansiell deltakelse, skal fastsettes på en av de følgende måter:

- EFTA-landenes bidrag skal utregnes i forhold til de tilsagnsrammer og bevilgninger som hvert år er oppført i EFs budsjett på budsjettposten for vedkommende virksomhet. Forholdtallet som bestemmer EFTA-landenes bidrag skal være summen av forholdene mellom hvert EFTA-lands bruttonasjonalprodukt på den ene side, og summen av EFs medlemslands bruttonasjonalprodukt og vedkommende EFTA-lands bruttonasjonalprodukt på den annen side. Denne faktor skal hvert år utregnes på grunnlag av de ferskeste statistiske opplysninger. De beløp EFTA-landene skal bidra med, skal komme i tillegg til de tilsvarende beløp som er oppført i EFs budsjett. De bidrag som EFTA-landene skal betale hvert år skal bestemmes på

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- grunnlag av det som er oppført som bevilgning (dvs. ikke tilsagn);
- EFTA-landenes finansielle bidrag baseres på det prinsipp at hver avtalepart bærer sine egne kostnader, samt et bidrag til EFs administrasjonskostnader som fastsettes av EØS-komiteén;
- EØS-komiteén skal treffe de nødvendige beslutninger om avtalepartenes bidrag til vedkommende virksomhet.

Avtalen skaper et rammeverk og en forpliktelse for partene til å utvikle et permanent samarbeid om andre samfunnspolitiske spørsmål. Partene skal utveksle opplysninger om egne tiltak og skal konsultere når en part ønsker dette.

Avtalen pålegger videre EFTA- og EF-landene å fremme dialogen mellom partene i arbeidslivet.

I Avtalens innledning uttrykker partene sin vilje til å bevare, beskytte og forbedre miljøkvaliteten og å sikre en varsom og fornuftig utnyttelse av ressursene blant annet på basis av prinsippet om bærekraftig utvikling og «føre var»-prinsippet. Partene understreker betydningen av å utvikle den sosiale dimensjon i EØS, sikre det økonomiske og sosiale fremskritt og å fremme betingelser for full sysselsetting, økt levestandard og bedre arbeidsmiljø- og arbeidslivsvilkår. Avtalepartene uttrykker også sin vilje til å beskytte forbrukernes interesser og stilling i markedet.

I en særskilt erklæring til Avtalen gir EFTA-landene uttrykk for ønsket om å bidra aktivt til å utvikle Den sosiale dimensjon i EØS og gir sin støtte til de prinsipper og grunnleggende rettigheter for arbeidstakere som er nedfelt i Det sosiale charter av 9. desember 1989. Erklæringen er ensidig, siden det nevnte Charter ikke har tilslutning fra alle medlemsland i EF.

EØS-avtalen legger grunnlaget for et bredt og forpliktende samarbeid mellom partene for å oppnå samfunnspolitiske målsettinger i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet. Samarbeidet i EØS om samfunnspolitiske spørsmål blir et viktig redskap for å fremme økonomisk og sosial utjevning og sysselsetting.

7.14 REFERANSER TIL RETTSAKTER

Miljøvern

- (1) Rådskonferansen 75/442 av 15. juli 1975 om avfall.
S.v. 1 s. 389 S.v. 2 Bind 12
  - (2) Rådskonferansen 91/156 av 18. mars 1991 om endring i Rådskonferansen 75/442.
S.v. 1 s. 389 S.v. 2 Bind 12
  - (3) Rådskonferansen 90/219 av 23. april 1990 om innsluttet bruk av genetisk modifiserte mikroorganismer.
S.v. 1 s. 389 S.v. 2 Bind 12
  - (4) Rådskonferansen 90/220 av 23. april 1990 om utsetting i miljøet av genetisk modifiserte organismer.
S.v. 1 s. 389 S.v. 2 Bind 12
  - (5) Rådskonferansen 91/271 av 21. mai 1991 om rensing av avløpsvann fra byområder.
S.v. 1 s. 387 S.v. 2 Bind 12
  - (6) Rådskonferansen 82/501 av 24. juni 1982 om faren for større ulykker i forbindelse med visse aktiviteter i industrien.
S.v. 1 s. 389 S.v. 2 Bind 12
  - (7) Rådskonferansen 78/176 av 20. februar 1978 om avfall fra titandioksidindustrien.
S.v. 1 s. 390 S.v. 2 Bind 12
  - (8) Rådskonferansen 82/883 av 3. desember 1982 om nærmere regler for overvåking og kontroll av miljøer som berøres av utslipp fra titandioksidindustrien.
S.v. 1 s. 390 S.v. 2 Bind 12
  - (9) Rådskonferansen 84/491 av 9. oktober 1984 om grenseverdier og kvalitetsmålsettinger for utslipp av heksaklorsyklusheksan.
S.v. 1 s. 387 S.v. 2 Bind 12
  - (10) Rådskonferansen 88/609 av 24. november 1988 om begrensning av utslipp av visse luftforurensende stoffer fra store forbrenningsanlegg.
S.v. 1 s. 388 S.v. 2 Bind 12
- Arbeidsmiljø- og arbeidslivsspørsmål*
- (11) Rådskonferansen 89/391 av 12. juni 1989 om iverksetting av tiltak som forbedrer arbeidstakernes sikkerhet og helse på arbeidsplassen.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
  - (12) Rådskonferansen 89/654 av 30. november 1989 om minimumskrav til sikkerhet og helse på arbeidsplassen.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
  - (13) Rådskonferansen 89/655 av 30. november 1989 om minimumskrav til sikkerhet og helse i forbindelse med arbeidstakernes bruk av arbeidsutstyr i arbeidet.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
  - (14) Rådskonferansen 89/392 av 14. juni 1989 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om maskiner.
S.v. 1 s. 266 S.v. 2 Bind 12
  - (15) Rådskonferansen 89/656 av 30. november 1989 om minimumskrav til sikkerhet og helse i forbindelse med arbeidstakernes bruk av personlig verneutstyr i arbeidet.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
  - (16) Rådskonferansen 90/270 av 29. mai 1990 om

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- minimumskrav til sikkerhet og helse i forbindelse med arbeid med dataskjermutstyr.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (17) Rådskonferanse 90/269 av 29. mai 1990 om minimumskrav til sikkerhet og helse i forbindelse med manuell håndtering av tunge gjenstander som særlig kan føre til ryggskader hos arbeidstakerne.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (18) Rådskonferanse 90/394 av 28. juni 1990 om vern av arbeidstakerne mot fare ved å være utsatt for kreftfremkallende stoffer i arbeidet.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (19) Rådskonferanse 90/679 av 26. november 1990 om vern av arbeidstakerne mot fare ved å være utsatt for biologiske agenser på arbeidsplassen.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (20) Rådskonferanse 75/117 av 10. februar 1975 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om gjennomføring av prinsippet om lik lønn for mannlige og kvinnelige arbeidstakere.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (21) Rådskonferanse 76/207 av 9. februar 1976 om gjennomføring av prinsippet om lik behandling av menn og kvinner når det gjelder adgang til arbeid, yrkesutdanning og forfremmelse samt arbeidsvilkår.
S.v. 1 s. 383 S.v. 2 Bind 12
- (22) Rådskonferanse 79/7 av 19. desember 1978 om gradvis gjennomføring av prinsippet om lik behandling av menn og kvinner i trygdespørsmål.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- (23) Rådskonferanse 86/378 av 24. juli 1986 om gjennomføring av prinsippet om lik behandling av menn og kvinner i yrkesbaserte trygdeordninger.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- (24) Rådskonferanse 86/613 av 11. desember 1986 om gjennomføring av prinsippet om lik behandling av menn og kvinner i selvstendig næringsvirksomhet, herunder landbruk, og om vern av kvinner i selvstendig næringsvirksomhet i forbindelse med svangerskap og fødsel.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- (25) Rådskonferanse 77/187 av 14. februar 1977 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om ivaretagelse av arbeidstakernes rettigheter ved overdragelse av foretak, bedrifter eller deler av bedrifter.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- (26) Rådskonferanse 80/987 av 20. oktober 1980 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om vern av arbeidstakere ved arbeidsgiverens insolvens.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- (27) Rådskonferanse 75/129 av 17. februar 1975 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om masseoppsigelser.
S.v. 1 s. 384 S.v. 2 Bind 12
- Forbrukervern*
- (28) Rådskonferanse 79/581 av 19. juni 1979 om forbrukervern ved angivelse av priser på næringsmidler.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (29) Rådskonferanse 88/314 av 7. juni 1988 om forbrukervern ved angivelse av priser på varer som ikke er næringsmidler.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (30) Rådskonferanse 88/315 av 7. juni 1988, endring av Rådskonferanse 79/581.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (31) Rådskonferanse 87/357 av 25. juni 1987 om tilnærming av medlemsstatenes lovgivning om produkter som medfører fare for forbrukernes helse eller sikkerhet fordi produktene gir inntrykk av å være noe annet enn det de er.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (32) Rådskonferanse 87/102 av 22. desember 1986 om tilnærming av medlemsstatenes lover og forskrifter om forbrukerkreditt.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (33) Rådskonferanse 90/88 av 22. februar 1990, endring av Rådskonferanse 87/102.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (34) Rådskonferanse 84/450 av 10. september 1984 om tilnærming av medlemsstatenes lover og forskrifter om villedende reklame.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (35) Rådskonferanse 85/577 av 20. desember 1985 om forbrukervern ved avtaler som inngås et annet sted enn på den næringsdrivendes faste forretningssted.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (36) Rådskonferanse 90/314 av 13. juni 1990 om pakkereiser, herunder pakkeferier og pakketurer.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- (37) Kommisjonsrekommendasjon 88/590 av 17. november 1988 om betalingssystemer, særlig om forholdet mellom kortinnehaver og kortutsteder.
S.v. 1 s. 385 S.v. 2 Bind 12
- Statistikk*
- (38) Rådskonferanse 64/475 av 30. juli 1964 om koordinerte årlige undersøkelser av investeringer i industrien.
S.v. 1 s. 391 S.v. 2 Bind 12

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- (39) Rådskonferanse 72/221 av 6. juni 1972 om koordinerte årlige undersøkelser av industrivirksomhet.
S.v. 1 s. 392 S.v. 2 Bind 12
- (40) Rådskonferanse 72/211 av 30. mai 1972 om koordinerte konjunkturstatistikker for industri og håndverk.
S.v. 1 s. 392 S.v. 2 Bind 12
- (41) Rådskonferanse 78/166 av 13. februar 1978 om koordinerte konjunkturstatistikker for bygge- og anleggsvirksomhet.
S.v. 1 s. 392 S.v. 2 Bind 12
- (42) Rådskonferanse 78/546 av 12. juni 1978 om statistiske oppgaver over godstransport på vei innenfor rammen av regional statistikk.
S.v. 1 s. 393 S.v. 2 Bind 12
- (43) Rådskonferanse 89/462 av 18. juli 1989, endring av Rådskonferanse 78/546
S.v. 1 s. 393 S.v. 2 Bind 12
- (44) Rådskonferanse 80/1177 av 4. desember 1980 om statistiske oppgaver over godstransport med jernbane innenfor rammen av regional statistikk.
S.v. 1 s. 394 S.v. 2 Bind 12
- (45) Rådskonferanse 1736/75 av 24. juni 1975 om statistikk over Fellesskapets handel med tredjestater og statistikk over handel mellom medlemsstatene.
S.v. 1 s. 395 S.v. 2 Bind 12
- (46) Kommisjonsforordning 546/77 av 16. mars 1977 om statistiske fremgangsmåter med hensyn til Fellesskapets handel med tredjestater.
S.v. 1 s. 396 S.v. 2 Bind 12
- (47) Kommisjonsforordning 518/79 av 19. mars 1979 om registrering av utførsel av komplette industrianlegg i statistikk over Fellesskapets handel med tredjestater og i statistikk over handel mellom medlemsstater.
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (48) Rådskonferanse 1224/80 av 28. mai 1980 om fastsettelse av varers tollverdi.
S.v. 1 s. 396 S.v. 2 Bind 12
- (49) Kommisjonsforordning 3345/80 av 23. desember 1980 om registrering av avsenderstat i statistikk over Fellesskapets handel med tredjestater og i statistikk over handel mellom medlemsstatene
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (50) Rådskonferanse 200/83 av 24. januar 1983 om tilpasning av statistikk over Fellesskapets handel med tredjestater til direktivene om harmonisering av fremgangsmåter ved utførsel av varer og ved fri omsetning av varer.
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (51) Kommisjonsforordning 3367/87 av 9. november 1987 om anvendelse av Den kombinerte nomenklatur i statistikk over handel mellom medlemsstatene og om endring av Rådskonferanse 1736/75.
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (52) Kommisjonsforordning 3522/87 av 24. november 1987 om registrering av transportmåte i statistikk over handel mellom medlemsstatene.
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (53) Kommisjonsforordning 3678/87 av 9. desember 1987 om statistiske fremgangsmåter med hensyn til Fellesskapets handel med tredjestater.
S.v. 1 s. 397 S.v. 2 Bind 12
- (54) Kommisjonsforordning 455/88 av 18. februar 1988 om den statistiske terskelverdi i statistikk over Fellesskapets handel med tredjestater og i statistikk over handel mellom medlemsstatene.
S.v. 1 s. 395 S.v. 2 Bind 12
- (55) Rådskonferanse 1588/90 av 11. juni 1990 om oversendelse av fortrolige statistiske opplysninger til De europeiske fellesskaps statistikkbyrå.
S.v. 1 s. 398 S.v. 2 Bind 12
- (56) Rådskonferanse 311/76 av 9. februar 1976 om utarbeiding av statistikk om utenlandske arbeidstakere.
S.v. 1 s. 398 S.v. 2 Bind 12
- (57) Rådskonferanse 89/130 av 13. februar 1989 om harmonisering av bruttonasjonalprodukt etter markedspriser.
S.v. 1 s. 398 S.v. 2 Bind 12
- (58) Rådskonferanse 3037/90 av 9. oktober 1990 om statistisk klassifisering av økonomisk virksomhet innen De europeiske fellesskap.
S.v. 1 s. 398 S.v. 2 Bind 12
- (59) Rådskonferanse 571/88 av 29. februar 1988 om organisering av Fellesskapets undersøkelser om gårdsstrukturen mellom 1988 og 1997.
S.v. 1 s. 399 S.v. 2 Bind 12
- (60) Kommisjonsvedtak 72/356 av 18. oktober 1972 om fastsettelse av bestemmelser om gjennomføring av statistiske undersøkelser om melk og melkeprodukter.
S.v. 1 s. 399 S.v. 2 Bind 12
- (61) Rådskonferanse 837/90 av 26. mars 1990 om statistiske opplysninger om kornproduksjon som medlemsstatene skal fremlegge.
S.v. 1 s. 400 S.v. 2 Bind 12
- (62) Rådskonferanse 1382/91 av 21. mai 1991 om fremleggelse av opplysninger om ilandføring av fiskeprodukter i medlemsstatene.
S.v. 1 s. 400 S.v. 2 Bind 12

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- (63) Rådskonferanse 90/377 av 29. juni 1990 om en ordning innen Fellesskapet som sikrer bedre oversikt over prisene på gass og elektrisk kraft for sluttbrukere i industrien.
S.v. 1 s. 401 S.v. 2 Bind 12

Selskapsrett

- (64) Rådskonferanse 68/151 av 9. mars 1968 om samordning av de garantier som kreves i medlemsstatene av selskaper som definert i traktatens artikkel 58 annet ledd for å verne selskapsdeltakeres og tredjemanns interesser, med det formål å gjøre slike garantier likeverdige.
S.v. 1 s. 39 S.v. 2 Bind 12
- (65) Rådskonferanse 89/666 av 21. desember 1989 om offentlighet angående filialer opprettet i en medlemsstat av visse former for selskaper som er underlagt en annen medlemsstats lovgivning.
S.v. 1 s. 404 S.v. 2 Bind 12
- (66) Rådskonferanse 77/91 av 13. desember 1976 om samordning av de garantier som kreves i medlemsstatene av selskaper som definert i traktatens artikkel 58 annet ledd for å verne selskapsdeltakeres og tredjemanns interesser når det gjelder stiftelsen av åpne aksjeselskaper og sikring og endring av deres kapital, med et formål å gjøre slike garantier likeverdige.
S.v. 1 s. 402 S.v. 2 Bind 12
- (67) Rådskonferanse 78/855 av 9. oktober 1978 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om fusjon av aksjeselskaper.
S.v. 1 s. 402 S.v. 2 Bind 12
- (68) Rådskonferanse 82/891 av 17. desember 1982 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om deling av aksjeselskaper.
S.v. 1 s. 404 S.v. 2 Bind 12
- (69) Rådskonferanse 89/667 av 21. desember 1989 om private enpersonaksjeselskaper.
S.v. 1 s. 404 S.v. 2 Bind 12
- (70) Rådskonferanse 78/660 av 25. juli 1978 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om årsregnskapene for visse selskapsformer.
S.v. 1 s. 403 S.v. 2 Bind 12
- (71) Rådskonferanse 83/349 av 13. juni 1983 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om konsoliderte regnskaper.
S.v. 1 s. 403 S.v. 2 Bind 12
- (72) Rådskonferanse 84/253 av 10. april 1984 med hjemmel i traktatens artikkel 54 paragraf 3 bokstav g) om godkjenning av personer med ansvar for lovfestet revisjon av regnskaper.
S.v. 1 s. 404 S.v. 2 Bind 12
- (73) Rådskonferanse 2137/85 av 25. juli 1985 om europeiske økonomiske foretaksgrupper.
S.v. 1 s. 405 S.v. 2 Bind 12

Kultur- og medieområdet

- (74) Rådskonferanse 91/250 av 14. mai 1991 om rettslig vern av datamaskinprogrammer.
S.v. 1 s. 381 S.v. 2 Bind 12
- (75) Rådskonferanse 89/552 av 3. oktober 1989 om samordning av visse bestemmelser om utøvelse av fjernsynsvirksomhet fastsatt ved lov eller forskrift i medlemsstatene.
S.v. 1 s. 340 S.v. 2 Bind 10